

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
SİYASİ TARİH VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

**LÜBNAN SİYASETİNDE FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERE YÖNELİK
POLİTİKALARIN İYİLEŞMEMESİNİN ARDINDAKİ NEDENLER
BURC BARACNE KAMPI ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

ZELİHA SAĞLAM

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
SİYASİ TARİH VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

**LÜBNAN SİYASETİNDE FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERE YÖNELİK
POLİTİKALARIN İYİLEŞMEMESİNİN ARDINDAKİ NEDENLER
BURC BARACNE KAMPI ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

ZELİHA SAĞLAM

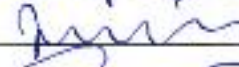

Danışman: Dr ALİ ERKEN

İstanbul, 2017

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506313005 no'lu Zeliha SAĞLAM'ın hazırladığı "Lübnan Siyasetinde Filistinli Mülteçilere Yönelik Politikaların İyileştirmesinin Ardındaki Nedenler: 2010 Sonrası Adımlar ve Bure el-Baracne Kampı Örneği" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI M.Ü. Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 10/02/2017 tarihinde saat 15:00 da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin 'Kabulü' ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Ali ERKEN	Olumlu	
Dr. Bilgehan ALAGÖZ	Olumlu	
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman BABACAN	Olumlu	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 16.02.2017 tarih ve 2017/4-34 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

ÖNSÖZ

Birleşmiş Milletler 27 Kasım 1947’de 13 oya karşı 33 oyla Filistin topraklarının Araplarla Yahudiler arasında taksimine karar verdi. Kudüs şehri de milletlerarası statüye sahip olacaktı. 14 Mayıs 1948’de Milli Yahudi Konseyi tarafından açıklanan bağımsızlık bildirgesi ile İsrail Devleti resmen kurulmuş oldu. Böylece tarihte Filistinliler için mülteci yaşamı başladı. İsrail’in saldırılarından korunmak için kendi topraklarından kaçmak zorunda kalan Filistinliler komşuları Suriye, Lübnan, Ürdün ve Irak’a sığındı.

69 yıl önce Lübnan’a sığınan Filistinliler bugün 12 mülteci kampında yaşam mücadelesi veriyor. Mülteciler ev sahibi olma, vatandaşlık ve temel eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına sahip değiller. Lübnanlılar ise Filistinlileri güvenlik sorunu olarak görürken egemenliklerinin de tehdit altında olduğunu düşünmektedirler.

Bu çalışma mültecilerin hala vatandaşlıktan yoksun olarak yaşamaları ve ülkede kabul görmemelerinin nedenlerini sorgulamakta; Lübnan hükümetinin bölgede konu ile ilgili neler yaptığı ve ileriye dönük neden bir değişim planlanmadığı konularına değinmektedir. Lübnan hükümetinin mültecilere yaklaşımı çalışma yaptığım Burc Baracne Kampı içinden, yaşayanların anlatımıyla aktarılmaktadır.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın tamamlanmasında her türlü yardım ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım sayın Dr. Ali ERKEN’e ve her zaman maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan aileme teşekkür ederim.

GENEL BİLGİLER

İsim ve soyadı	: Zeliha Sağlam
Anabilim Dalı	: Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri
Programı	: Siyasi Tarih ve Uluslararası İlişkiler
Tez Danışmanı	: Dr. Ali Erken
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Şubat 2017
Anahtar Kelimeler	: Lübnan, Filistin, Mülteciler

ÖZET

LÜBNAN SİYASETİNDE FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERE YÖNELİK POLİTİKALARIN İYİLEŞMEMESİNİN ARDINDAKİ NEDENLER BURC BARACNE KAMPI ÖRNEĞİ

Bu tezin genel amacı Lübnan'da 1948 yılından bu yana yaşayan Filistinli mültecilerin durumlarını oradaki tanıkların gözünden yansıtarak kendi izlenim ve analizlerimle birlikte aktarmaktır. Filistinli mültecilerin Lübnan'da buldukları zaman zarfında bir dönem Lübnan siyasi hayatının içine girmiş olmaları ve sonrasında yalıtılmış bir yaşam sürmeleri ve ülkede kabul görüp görmeme sorusu açıklanmaya çalışılmıştır. Analiz edilen bölümler öncesinde Filistinlilerin bölgedeki faaliyetleri, kampta yaşayan mültecilere verilen insani yardım desteği, yaşam alanlarının kısıtlanmasına yönelik uygulamalar belirtilmektedir. Mültecilerin ihtiyaç duyduğu haklar, ülkede kendilerine karşı uygulanan siyasi yaptırımlar ve yaşam zorlukları örnek olarak seçilen Burc Baracne kampı üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Lübnan Devleti, Filistinli mülteciler, kamplar

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Zeliha Saglam
Field	: Political History and International Relations of the Middle East
Programme	: Political History and International Relations
Supervisor	: Dr Ali Erken
Degree Awarded and Date	: Master – June 2016
Keywords	: Lebanon, Palestine, Refugees

ABSTRACT

REASONS BEHIND THE FAILURE OF THE POLITICAL IMPROVEMENTS OF LEBANON TOWARDS PALESTINIAN REFUGEES FIELD RESEARCH: BURC BARACNE

The aim of this thesis is to convey the conditions of Palestinian refugees having lived in Lebanon since 1948, by reflecting through the eyes of witnesses and with my analysis. The question of whether Palestinians are being accepted in Lebanon will be studied alongside refugees' political activities within the country as well as their later isolated life. Prior to analysis, the Palestinians' activities in the region, the humanitarian aid supplied for the refugees that live in camps, and the restrictions of refugees' living spaces will all be determined and considered. The necessary rights for the refugees, political sanctions implemented on them and compelling living conditions are explained referring to the Burc Baracne camp as a case study.

Keywords: State of Lebanon, Palestinian refugees, camps

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

KISALTMALAR vi

GİRİŞ..... 1

I. BÖLÜM

ARKA PLAN TARİHÇE

A. LÜBNAN'IN KURULUŞU	11
B. LÜBNAN'DA DİNİ VE ETNİK UNSURLAR	13
C. LÜBNAN'IN KOMŞUSU FİLİSTİN'DE İSRAİL'İN KURULUŞU VE FİLİSTİNLİLER	15
D. LÜBNAN'IN GÜVENLİĞİNİ TEHDİT EDEN İSRAİL UNSURUNDA FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN ETKİSİ.....	18
E. TAİF ANTLAŞMASI VE ETKİLERİ	24

II. BÖLÜM

FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN LÜBNAN'DAKİ DURUMU, COĞRAFİ DAĞILIMI

A. FİLİSTİNLİ MÜLTECİ KİMDİR VE NASIL TANIMLANMAKTADIR	27
B. FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN LÜBNAN'DA ÖRGÜTLENMELERİ	30
C. FİLİSTİNLİLERİN KURDUĞU ÖRGÜTLERİN LÜBNAN'DAKİ MÜLTECİ DURUMUNA ETKİSİ.....	34

III. BÖLÜM

LÜBNAN'DAKİ FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN TEMEL SORUNLARI

A. LÜBNAN'A YERLEŞEN FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜLERİ	37
B. UNRWA 'NİN KURULUŞU VE MÜLTECİ NÜFUSUNA ETKİSİ.....	43
C. FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN İHTİYACI OLAN HAKLAR.....	44

HUKUKİ HAKLAR.....	46
SOSYAL HAKLAR.....	47
EKONOMİK HAKLAR.....	50
EĞİTİM HAKKI	50
SAĞLIK SEKTÖRÜNDEN FAYDALANMA HAKKI.....	51
D. LÜBNAN'DAKİ FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN YAŞADIĞI SORUNLARIN İYİLEŞMEMESİNİN NEDENLERİ	52

IV. BÖLÜM ALAN ÇALIŞMASI

A. LÜBNAN'DAKİ FİLİSTİNLİ MÜLTECİ KAMPLARI	56
B. ALAN ÇALIŞMASI: BURC BARACNE MÜLTECİ KAMPI	59
C. KAMPTA YAŞAM	63
SONUÇ.....	95
EKLER.....	100
KAYNAKÇA	107

KISALTMALAR

<i>FKÖ</i>	Filistin Kurtuluş Örgütü
<i>BM</i>	Birleşmiş Milletler
<i>UNRWA</i>	Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı
<i>BMMYK</i>	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
<i>UNHCR</i>	United Nations High Commissioner for Refugees
<i>ALF</i>	Arap Kurtuluş Örgütü
<i>STK</i>	Sivil Toplum Kuruluşları
<i>LAK</i>	Lübnan Anayasa Konseyi
<i>LPDC</i>	Lübnanlı-Filistinli Diyalog Komitesi
<i>s.</i>	Sayfa
<i>S.</i>	Sayı
<i>Bkz.</i>	Bakınız
<i>C.</i>	Cilt
<i>No.</i>	Numara

GİRİŞ

Çok zor bir durumda yaşıyoruz. Bir kişinin geçeceği ara yollar ve sıkışık duvarlardan başka hiçbir şey yok burada. 1948 yılında yanımıza bir tek anahtarlarımızı alarak yola çıktık. Yollarda kadınlar kocalarını ve çocuklarını kaybetti. Buraya geldiğimizde zeytinlik olan bu alana sığındık. Sözde iki ay sonra gidecektik. Ama gidemedik. Nereye gidecektik? Direndik, gitmek istedik ama olmadı. Çadır kurduk, şimdi o çadırlar içinden çıkılmaz duvarlarla örülü. Anahtarım hala burada, bir gün gideceğim ümidini hala taşıyorum.¹

Tarih boyunca Ortadoğu'nun en işlek ticaret yollarından birinde bulunan Lübnan, küresel aktörlerin güç çatışmalarının her zaman merkezinde yer aldı. 29 Kasım 1947'de kabul edilen 181 (II) sayılı karar Filistin topraklarında bir Yahudi devletinin kurulmasını kabul etmişti. İsrail'in 1948 yılında Filistin'de bir devlet olarak kurulmasıyla tüm bölge ülkelerinde ve özellikle İsrail'e komşu olan Lübnan'da siyasi sorunlar katlanarak büyümeye başlamaktaydı Filistinliler Yahudi örgütlerin saldırılarıyla Filistin'deki evlerini terk etti ve komşuları Lübnan, Suriye ve Irak'a sığınmak zorunda kaldı. Lübnan'da bu dönemde dış müdahaleler sebebiyle siyasal problemler ağırlaşmakta ve iç çekişmeler yaşanmaktaydı.

Lübnan'daki sistemi oluşturan tüm etnik ve mezhebi unsurların dış aktörlerle doğrudan bağlantısı kesildi. Ayrıca uluslararası ve bölgesel gelişmelerin Lübnan siyasetini doğrudan etkilemesi Filistinli mültecilerin sorunlarına eğilmesini engelledi. Lübnan'da

¹ 2012 yılında Lübnan'daki Burc Baracne Kampı'na yaptığım ziyarette bir mültecinin anlatımı.

bulunan 17 etnik grup ve dinî mezhebin varlığına bir de Filistinli mültecilerin siyasal ve sosyal sorunları eklendi.

6 Gün Savaşı ve Ürdün'deki Kara Eylül hadisesi Filistinli mültecilere Lübnan'a sığınmaktan başka çıkış yolu bırakmadı. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ilk üssü Ürdün'de bulunuyordu. 1970 yılında Ürdün krallık hükümetiyle çatıştıktan sonra Lübnan'a geldiler. İsrail'in Golan Tepeleri, Sina Yarımadası, Gazze ve Batı Şeria'yı işgal etmesi Lübnan'daki mülteci sayısının artmasına neden oldu. Lübnan'da sayısı hızla çoğalan Filistinli mültecilerin silahlanması ve ülkeyi İsrail'e karşı bir üs olarak kullanmaya başlamaları İsrail'in Lübnan'ı hedef olarak görmesine neden oldu. Böylelikle gerilla hareketleri Lübnan'da ön plana çıkmış oldu. Lübnan ordusu Filistin kampları üzerindeki baskılarını arttırmasıyla Lübnan kuvvetleri ile Filistinliler arasındaki çatışmalar da arttı. 1969'da Filistin Kurtuluş Örgütü ve Lübnanlı yetkililer arasında bir anlaşma gerçekleşti. Kampların idaresi konusunda özerklik elde eden Filistinlilerin silahlı direniş örgütü Filistin Kurtuluş Örgütü ile ülkedeki bazı silahlı Hristiyan gruplar arasında yeni bir süreç başlamış oldu. Lübnan'ın Filistinlilerden temizlenmesi noktasında İsrail'in politikasını destekleyen Hristiyan Falanjistler, Beyrut'u işgal eden İsrail askerlerinin desteğiyle Filistinli sivillerin yaşadığı kamplardan ikisine, Sabra ve Şatilla'ya saldırarak yüzlerce savunmasız insanı öldürdü, binlercesi de açlık çekti. Tüm yaşananlar Filistinli mültecilerin yaşadığı barınma, sağlık, eğitim ve çalışma gibi en temel hakların gündeme gelmesini engelledi. Yaşamlarını asgari insani seviyenin altında sürdürmeye çalışan Filistinli mülteciler sorunlarının son bulmasını ve ülkelerine dönmeyi istemektedir. Mülteci sorununun son bulması ise Filistin barışının sağlanmasına ve Filistinlilere geri dönüş hakkı tanınmasına bağlıdır.

2013 ve 2015 yıllarında Lübnan'daki mülteci kamplarını ziyaretimde kamp sakinleriyle röportaj yapma imkânı buldum, barakalarında misafir oldum, sorunlarını dinledim. 1948 yılında ebeveynleri ile birlikte gelen beş yaşındaki çocuklar şimdi 72 yaşında. Bazılarının yaşadığı tek odalı evlerde Filistin'den getirdikleri kapı anahtarları durmakta. Anahtarları kullanamayacak olduklarını bilseler de onlar için bir simge niteliği taşımakta. Mültecilerden, *“Hep yarın dönecekmiş gibi yaşıyoruz, dönecek ve bu anahtarla kapıyı açacakmış gibi.”* cümlelerini sık sık duymak mümkün.

Lübnan'da bulunan 12 Filistin mülteci kampında binlerce kişinin mülteci statüsüne sahip değilken çalışma imkânından da mahrum kalmaktalar. Mülteciler ev sahibi olma hakkı, vatandaşlık hakkı ve en temel eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı talep etmekte. Lübnanlılar ise Filistinlileri güvenlik sorunu olarak görmekte ve mülteciler sebebiyle egemenliklerinin de tehdit altında olduğunu düşünmekte.

Bu çalışma Ortadoğu'da 400 yıl devam eden Osmanlı yönetiminin ardından değişen sınırlara bağlı olarak gelişen mülteci meselesini konu edinmektedir. 2. Dünya Savaşı sonunda Batılıların eliyle bölgede değişen sınırları, İsrail'in kuruluşunun ardından topraklarını kaybeden Filistinlilerin sığındıkları Lübnan topraklarındaki durumlarını açıklamaktadır. Çalışma aynı zamanda Burc Baracne Kampı özelinde mültecilerin haklarını ve hayatta kalma mücadelelerini anlatacaktır. Araştırma sahası olarak Burc Baracne kampı yapmak istediğim analizler için ideal bir laboratuvar olarak görünmekteydi. Kampın Beyrut'un merkezinde yer alması ve 48'den bu yana tüm değişimleri birebir yaşaması analizlerim için iyi bir araştırma alanı sağlamaktaydı.

Bu zamana kadar yapılan mülteci çalışmalarını incelediğimde Lübnan'daki Filistinliler hakkında uluslararası ve ulusal kaynaklarda, siyasi ve sosyal alanda yapılmış onlarca çalışma yer almaktaydı. Bu çalışmalar Filistinlilerin bölgeye gelişlerini tarihi bir perkspektifle ele alırken yaşam mücadelelerine yer vermektedir. Filistinlilerin göçtükleri yerlerde içinde buldukları durumu ve zor durumda olanlara uluslararası kurumlar tarafından yapılan yardımlar konu edilmektedir. 48 yılında ilk gittikleri ülkeler olan Lübnan, Suriye, Irak ve Ürdün'de mülteci statüsü alarak hayatlarına devam eden Filistinlileri konu edinen çalışmalarda 68 yıl boyunca devletlerin mültecilere karşı uygulamaları anlatılmaktadır. Uluslararası kurumların yaptığı araştırmalarda UNRWA'nın bölgede yaptığı yardım çalışmalarına özellikle yer verilmekte ve bu çalışmalardan referanslar yer almaktadır. Fakat yardım kuruluşlarının verdiği destek hukuki boyutta olmadığı ve koruma anlamına gelmediği için bu konu araştırmalarda derinlikli işlenmemektedir. Bu soru üzerinde durulması gereken ve yeni bir tez olabilecek bir konudur. UNRWA 68 yıldır yardım ettiği bu insanlar için neden hukuki mücadele başlatma yoluna gitmemiş ve bunun için BM'ye bağlı koruma gerektiren bir organ kurulmamış, sorusunu çalışılabilecek yeni bir alan sunmaktadır.

Çalışmama başlarken benim için soru işareti olarak duran konu mültecilerin hala vatandaşlıktan yoksun olarak yaşamaları ve ülkede kabul görmemeleri idi. Bölgede onlarla ilgili bir değişimin olmaması hükümetlerin bu bölgede konu ile ilgili neler yaptığı ve ileriye dönük neden bir değişim planlanmadığı soruları beni böyle bir çalışma yapmaya teşvik etti. Bu soruyu Ortadoğu'nun aynası olan Lübnan'dan ve buradaki bir kamp üzerinden cevaplandırmak istedim. Tezimin diğer çalışmalardan ve araştırmalardan ayrılan noktası Lübnan hükümetinin değişim konusundaki adımını çalışma yaptığım kamp içinden, yaşayanların anlatımıyla cevaplandırmaya çalışmak oldu. Yüzyüze görüştüğüm kişilerin konu hakkındaki ilk görüşleri ve tepkileri konuyu değerlendirmem ve anlamam için de yardımcı oldu. Ayrıca kamp içinde sınırlı yaşam koşullarını gözlemleyerek tezimde yer vermeye çalıştım.

Bölümler

Çalışmanın birinci bölümü güçlü bir sömürge geleneğine sahip olan Avrupalı devletlerin Ortadoğu'da daha etkin şekilde yer alabilmek için Osmanlı idaresi altındaki dinî azınlıkları etkileyerek bölgeyi ulus devletlere bölmeden önce onları himayesine alma sürecini ve Lübnan'ın 17 farklı fraksiyonla Fransız sömürgesine geçme sürecini ele almaktadır. Bu dönemden sonra oluşan Lübnan devletinin kendi içinde yaşayan dini ve etnik yapılar arasında kurmaya çalıştığı dengeden bahsetmektedir. Henüz kendi kimliğini oluşturamayan Lübnan'ın yanı başında kurulan İsrail devletinin Filistinlileri topraklarından çıkarmasıyla en yakın ülkelere sığınmalarını konu etmektedir. Bu ülkelerden biri olan Lübnan'a sığınan Filistinlilerin topraklarını tekrar İsrail'den geri almak için mücadele başlatmasıyla Lübnan'ın İsrail'in hedefi haline gelmesi anlatılmaktadır. Filistinli mültecilerin Lübnanlılar tarafından sorun olarak görülmesi ve iç savaştan sorumlu tutulmalarıyla yalnızlaşmaları da konu edinmektedir.

İkinci bölüm Lübnan'daki Filistinli mültecilere odaklanmakta ve mülteci statüsü alanlar ve almayanlar olarak kategorilendirme yapılmaktadır. Mültecilerin bu ülkeyi algılayış biçimleri ve Lübnan'da örgütlenme süreçleri aktarılmaktadır. Lübnan'da öncesinde kurulan 16 kampın İsrail'in ülkeyi işgali ve Lübnan iç savaşı sonrasında dört kampın kapatılmasıyla 12'ye düşürülmesinden, mülteci kamplarının bulunduğu yerlerden ve onların durumlarından bahsedilmektedir.

Üçüncü bölüm Lübnan'a yerleşen mültecilerin temel sorunlarını ele almakta ve hukuki statüleri işlenmektedir. Bölgede 1948'de UNRWA (the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East/Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı)'nın Ürdün, Lübnan, Suriye ve Irak topraklarına kaçan ve Filistin topraklarında yer değiştiren insanlara yardım ulaştırmak için kurulmasına ve mülteciler için yaptıklarına değinilmektedir. Filistinli mültecilerin ihtiyacı olan haklar hukuki, sosyal, ekonomik, eğitim, sağlık başlıkları altında açıklanmaktadır. Bu sorunların çözülmeme nedenleri ise tarihi süreçle sunulmaktadır.

Dördüncü bölüm alan çalışmasını içermektedir. Lübnan'daki mülteci kampları ve çalışmanın yapıldığı yer olan Burc Baracne Kampı anlatılmaktadır. Kampın ülkenin merkezinde yer alması ve tarihi süreçte stratejik bir öneme sahip olması sebebiyle seçilmesi anlatılmakta ve kampta yapılan röportajlara söyleşi ve soru cevap şeklinde yer verilmektedir. Tezimin sorusu olan mültecilerin yaşamlarında 68 yıldır bir değişimin olmaması, kamptaki yaşamları, ihtiyaçları, hakları ve Lübnan otoritesinin uygulamaları mültecilerin cevaplarıyla anlatılmaktadır. Mültecilerin basit işlerde çalışmak zorunda kalmaları, eğitimden yoksunlukları, UNRWA'nın kurduğu sağlık merkezlerinde sadece basit hastalıklarının tedavi edildiği, kamp dışındaki merkezlerin kronik hastalıklar için yüksek miktarlar talep etmesi mültecilerin anlatımıyla işlenmektedir. Kamp içinde elektrik kablolarının açık bir şekilde yollarda yer almasının ölümlere sebebiyet vermesi, su borularından deniz suyunun gelmesi, patika yolların insanların geçişlerini zorlaştırdığı, kamptaki çöplerin insan hayatını tehdit ettiği anlatılırken uluslararası toplum sorunların çözümü için davet edilmektedir.

Sonuç olarak mültecilerin durumlarının düzelmesi ve normal bir hayat sürmeleri için uluslararası toplumun haklar bazında çalışma yapması vurgulanmaktadır. Bu mültecilerin haklarının uluslararası hukuktaki mülteciler, bölgesel bazda Arap Birliği devletleri tarafından ev sahipliği yapılanlar, ulusal bazda Lübnan'da yerleşik durumda olanlar şeklinde ele alınarak çözümlenmesinin altı çizilmektedir.

Kullanılan Metod

Bu çalışma iki ana yonteme dayanmaktadır: metin analizi ve birebir gorusmeler. Kamplarda yasayan yasl, orta yasl ve genç olan kadın ve erkeklerle bir araya gelinerek pek çok farklı konuyu ele almayı hedefleyen bu çalışmada öncelikle yerinde gözlem yapmaya karar verilmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yontemleri kullanılmıştır. Öncelikle Lübnan, Filistin ve Filistinli mülteciler konusunda hazırlanmış akademik çalışmalar, araştırmalar ve kitaplar taranarak araştırmanın örnekleme seçilmiştir. Ardından ilgili alan yazınından faydalanılarak ğrenci, çalışan, ev hanımı, ilk mültecilerle birebir görüşme yapmak uygun görülmüş ve ilk örnekleme doğal mekanlarında sorular kendilerine hissettirilmeden sorulmuş, ikinci örnekleme sorular direk yöneltilerek cevaplar alınmıştır. Çalışma yapılan kampta birçok kişiyle söyleşi yapılmış fakat cevapların aynı olması hasebiyle çalışmaya tümü eklenmemiştir.

İlk çalışmanın ardından Filistinli mültecilerle mülakatla bilgi alınmasına karar verilmiş ve yeni görüşmeler için sorular hazırlanmıştır. Sorular ilk yapılan söyleşiler baz alınarak yeniden gözden geçirilmiş buna göre bazı sorular eklenmiş veya çıkarılmıştır. Kamp içerisinde yasayan mülteciler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın son aşamasında sahadan toplanan veriler analiz edilmiş, daha önce yapılan çalışmalar üzerinden son hali verilmiştir.

Araştırma modelinin ve örneklemin belirlenmesi

Alan yazını taramasında en önemli husus mevcut kamp araştırmalarında ğrenci, yetişkin, çalışan, işsiz mültecilerin tamamını kapsayan yani bütün paydaşların dâhil edildiği çalışmaların az sayıda olmasıdır. Dolayısıyla araştırma modeli ortaya konulurken, tüm paydaşların yer alacağı bir planlama yapılmıştır. Bu çerçevede mültecilerle derinlemesine görüşme yapılması, her hanede birden fazla kişi ile görüşebilmek amacıyla odak grup görüşmesi araştırmanın modeli olarak ortaya konulmuştur.

Kampın seçiminde Lübnan'da bulunan kamplar, mülteci sayısının yanı sıra kampın sosyal ve siyasal önemi dikkate alınarak seçim yapılmıştır. Özellikle Burc Baracne'nin örnekleme de yer almasının nedeni bu kampın sosyal ve siyasal özelliğidir. Örnekleme seçimini

ardından STK kuruluşları ile tercih edilen örneklem konusunda görüşmeler yapılmış, onların görüşleri de kampın seçiminde etkili olmuştur. Örneğin sivil toplum kuruluşu temsilcileri tarafından özellikle farklı Filistinli fraksiyonları içerisinde barındırması ve 1990'lara kadar hareketli bir siyasi atmosferin olması bu kampta araştırma yapılmasının isabetli olacağı ifade edilmiştir. Kampın belirlenmesinin ardından mülteci aileleri ve kişilerin seçimi yapılmıştır. 20.000 kişinin yaşadığı kampta farklı yaş grupları seçilmiştir.

Saha çalışması

Saha çalışması için ön hazırlıkların yapılmasının ardından çalışmaya başlanmıştır. İki haftada yapılan saha çalışmaları için bir STK'dan destek alınmıştır. İletişim kurmaya yardımcı olan kuruluş mültecilere önceden bilgi vermiş ve bir de tercüman sağlamıştır. Tercüman gerektiği yerlerde destek vermiş ve soruların anlaşılır olmasını sağlamıştır.

Kampı tanımak için öncelikle kampta farklı mekanlarda vakit geçirilmiş ve görüşmeler kamp sakinleri ile yapılmıştır. İlk görüşmeler üç ile dört saat arasında, ikinci soru cevaplı görüşmeler yarım saat ile bir buçuk saat arasında gerçekleşmiştir. Görüşmelerin bir kısmı dijital bir ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Kayıt cihazı, katılımcıların görebilecekleri bir noktaya yerleştirilmiş ve yalnızca görüşme süresince açık tutulmuştur. Görüşme kayıtları Arapçası iyi olan kişiler aracılığıyla metinlere dönüştürülmüştür.

Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre görüşme sürecinde elde edilen veriler, daha önce belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır.² Bu süreçte betimsel analizde yapılması gerekene uygun hareket edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle veri analizi için hem kavramsal çerçeveden hem de görüşmeler sonrasında ortaya çıkan temalardan yararlanılarak bir çerçeve oluşturulmuştur. Görüşmeler öncesinde ve görüşmelerde ortaya çıkan yeni temalar doğrultusunda aradığının farkında olabilmek için ilgili notlar tutulmuştur. Eldeki bu düzenlenmiş veriler doğrultusunda bulgular tanımlanmış ve son olarak da yorumlanmıştır.

² Strauss A and Corbin J, **Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques**, London: SAGE, 1998.

Araştırmanın sınırlılıkları

Tezimin saha çalışması sürecinde bazı evlerde yeterince cevap alınamamıştır. Örneklem seçimi sebebiyle görüşmeler tamamlanamamıştır.

Literatür çalışması

Lübnan'daki mülteciler çalışmasına başlarken akademik yayınların, kitapların, dergilerin, makalelerin taramasıyla konuya giriş yapılmıştır. Üniversitelerin açık arşivleri/kütüphaneleri ile web tabanlı birçok yerli yabancı kaynak arşivleri araştırılarak akademik yayınlar taranmış ve uzman görüşü alınmıştır. Ele alınan konuyla ilgili bilgi veren kitaplar makaleler ilgili yayınlar taranmış ve tez konusuyla ilgili bu yayınlardan bilgiler edinilerek not alınmıştır. Konunun araştırıldığı kaynaklar İngilizce yoğunluktadır. Daha önce yazılmış bir çalışmayı tekrarlamamak ve yeni bir konuyu tartışmak için sorular çıkarılmıştır.

Kaynaklarda konu başlıkları olarak Ortadoğuda Filistinliler için felaket günü (Nakba) göç, kimlik, kadın, mülteciler, şiddet, Filistin'e geri dönüş hakkı, güvenlik problemleri gibi konular işlenmiştir. Türkçe kaynaklarda Lübnan tarihi süreci, Lübnan'ın komşu ülkelerle ilişkileri ve iç politikası üzerine hazırlanmış kitaplar³ yer alırken Lübnan'daki Filistinli mülteciler üzerine özelde hazırlanmış Türkçe kaynaklar dışında İngilizce kaynaklar yer almaktadır.

Lübnan tarihi ve içindeki dengeyi aktaran yazıları Lübnan Amerikan Üniversitesi arşivlerinden bulmak mümkündür.⁴ Lübnan toplumunun kırılğan yapısı ve bu yapının bir sonucu olarak patlak veren Lübnan savaşı ve siyaseti⁵ bölgeyi anlamak için temel alınması gereken okumalar arasındadır. İç savaş sonrasında yeniden tasarlanmaya çalışılan siyasi yapı konusunda ve farklı kimliklerin ülke içindeki durumuna Janine A. Clark ve Bassel F. Salloukh⁶ değinmiş, Lübnan elitlerinden de bahsetmiştir. Felaket Günü olarak adlandırılan Filistinlilerin İsrail tarafından yurtlarından edilmesi ve Ortadoğu'da yurt arayışları en çok

³ Veysel Ayhan ve Özlem Tür, **Lübnan Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**, Bursa: Dora Yayınları, 2009

⁴ Samir Makdisi ve Richard Sadaka, "The Lebanese Civil War, 1975-1990", American University of Beirut Institute of Financial Economics Lecture and Working Paper Series, No. 3, 2003.

⁵ Charles Winslow, **Lebanon War and politics in a fragmented society**, London and New York: Routledge, 2005.

⁶ Janine A. Clark ve Bassel F. Salloukh, **Elite Strategies, Civil Society and Sectarian Identities in Postwar Lebanon**, Int. J. Middle East Stud. 45, 2013.

işlenen konular arasındadır.⁷ Unutulmuş insanlar olarak anılan mültecilerin hakları ve uluslararası medya tarafından görmezden gelinmesine değinilen ve farklı coğrafyalarda yaşayan mültecilerle Lübnan'dakileri karşılaştırmasını yapan kaynaklar mülteci meselesini anlamakta yarar sağlamaktadır.⁸ Tüm bu süreçte Lübnanlıların mültecilere karşı olan tutumu ve demografik değişimin incelenmiş olması da konuyu belirginleştirmektedir.⁹ Önemli kaynaklar arasında *Genocidal Nightmares: Narratives of Insecurity and the Logic of Mass Atrocities*, Eyal Benvenisti, Chaim Gans and Sari Hanafi, *Israel and the Palestinian Refugees*, Berlin: Springer, 2007., *Christopher Stone, Popular Culture and Nationalism in Lebanon*, London and New York: Routledge, 2008., *Marius Deeb, Syria's Terrorist War on Lebanon and the Peace Process*, USA: Palgrave Macmillan, 2003., *Naseer Aruri, Palestinian Refugees, The Right of Return*, London: Pluto Press, 2001., *Rex Brynen and Roula El-Rifai, Palestinian Refugees Challenges of Repatriation and Development*, London: International Development Research Centre, 2007., *İrfan C. Acar, Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Türk Tarih Kurumu: Ankara, 1989., *M. Lütfullah Karaman, Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1991. sayılabilir.

Mültecilerin hassas yapısını mülteci kadınlar üzerinden okuyan araştırma yazıları yer almaktadır. Politik, ekonomik ve sosyal gelişimlerden en çok etkilenen ve etrafında bulunan erkek, yaşlı ve çocuklara destek olmak zorunda kalan kesim olarak kadınların geçirdiği travmalara değinilmektedir.¹⁰ Çocukların savunmasız olarak maruz kaldığı durumlar, psiko-sosyal durumları ve pasif şiddet mağdurluğu üzerinden iyi yayınlar mevcuttur.¹¹

Filistinli mültecilerin Ortadoğu'da yabancılaşmaları ve hukuki olarak kısıtlanmalarına değinen ve konuyla ilgili bilgileri düzenli olarak okuyucuya sunan araştırmacılardan biri de Are Knudsen'dir. Yaşanan sıkıntıların kökenine inerek tüm haritayı gözler önüne seren eserler

⁷ Ahmad H. Said ve Lila Abu-Lughod, **Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory**, New York: Columbia University Press, 2007.

⁸ Rebecca Roberts, **Palestinians in Lebanon: Refugees Living with Long-term Displacement**, Oxford: Journal of Refugee Studies, 2011.

⁹ Simon Haddad, **The Palestinian Impasse in Lebanon: The Politics of Refugee Integration**, Sussex Academic Press, 2003.

¹⁰ Maria Halt, **Women and Conflict in the Middle East: Palestinian Refugees and the Response to Violence**, New York: I.B. Tauris, 2014.

¹¹ Dawn Chatty ve Gillian Lewando Hundt, **Children of Palestine: Experiencing Forced Migration in the Middle East**, Canada: Berghahn Books, 2005.

vermeye devam etmektedir.¹² Mültecilerin deneyimlerini ve göçün toplumda yarattığı güç ve karmaşık etkilerinden bahseden eserler de konuyu anlamakta ve anlamlandırmakta önemli olmaktadır.¹³

Lübnan'da meydana gelen iç savaş ve krizlerde mülteci etkisini anlatan çalışmalar, farklı halkların birlikte kurmaya çalıştığı Lübnan'a dair reel yaklaşımlar kazandırmaktadır.¹⁴ Filistinliler Lübnan'ın önemli bir unsurudur ve bu unsur gözardı edilmemesi gerektiği kaynaklarda açıkça görülebilmektedir.

¹² Are Knudsen and Sari Hanafi, **Palestinian Refugees: Identity, Space and Place in the Levant**, USA: Routledge, 2011.

¹³ Diana Cavuoto Glenn, Eric Bouvet ve Sonia Floriani, **Imagining Home: Migrants and the Search for a New Belonging**, Australia: Wakefield Press, 2011.

¹⁴ Theodor Hanf, **Coexistence in Wartime Lebanon: Decline of a State and Rise of a Nation**, UK: I.B. Tauris, 2015.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARKA PLAN TARİHÇE

A. LÜBNAN'IN KURULUŞU

Güçlü bir sömürge geleneğine sahip olan Avrupalı devletler Ortadoğu'da daha etkin şekilde yer alabilmek için Osmanlı idaresi altındaki dinî azınlıkları etkilemekle birlikte onları himayesine almıştır. Fransa Katolik Marunileri, Rusya Ortodoksları, İngiltere Dürzileri himaye etmiştir. 1840'ta Suriye'de Mehmed Ali Paşa yönetimine karşı gerçekleşen ayaklanmada yabancı müdahale sonucunda sömürgeci devletler kendi himayesine aldığı dinî azınlıkları desteklemiştir.¹⁵

Osmanlı Devleti'nin toprakları, İngiliz hükümeti adına Mark Sykes ile Fransız hükümeti adına Georges Picot tarafından imzalanan 16 Mayıs 1916 tarihli gizli antlaşma ile paylaşıldı. Buna göre Fransa; Suriye, Lübnan, Kilikya ve Musul bölgelerini, İngiltere; Ürdün, Irak ve Kuzey Filistin'i aldı. Filistin'in geriye kalan toprakları üzerinde uluslararası bir rejim ve sınırları belli olmayan bir de Arap devleti kurulmasına karar verildi. Anlaşmaya uygun olarak Fransa, bölgede kullanabileceği Hristiyan bir oluşum için, 1920 yılında Paris Barış Görüşmeleri'nde Marunilerin "Büyük Lübnan" projesini destekledi. Bu gelişmeler, sınırlar içinde farklı grupları barındıran unsurların birbirine karşı daha şiddetli şekilde kamplaşmasına neden oldu.¹⁶ Fransızların Suriye ve Marunilere bağlılığı 1860 yılında Lübnan Dağı'ndaki sivil savaşa müdahaleden çok öncesinde başlamıştı. 1099-1291 yıllarında Frenk Haçlıların Müslümanlara karşı Marunileri kendilerine yakın ve vefalı müttetikler olarak bulmasıyla başladı. Fakat bu yakınlık 19. yüzyılın sonlarında kendini gösterdi. Maruni Kilisesi Roma'daki Vatikan'a bağlandı ve doğudaki kendi ayin biçimlerini ve dillerini koruyan ancak papanın otoritesini kabul eden ilk kilise oldu.¹⁷

¹⁵ Ömer Turan, **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul: Step Ajans, 2002, s. 326-327.

¹⁶ Zeliha Sağlam, **Türk Dış Politikasında Lübnan**, 2014

https://www.academia.edu/8024697/T%C3%BCrk_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_L%C3%BCbnan

¹⁷ Asher Kaufman, **Reviving Phoenicia**, London: I.B. Tauris, 2004, s.26.

Suriye pahasına büyütülen Lübnan'a sahip olan Fransa, iki mandasındaki siyasetini geleneksel olarak Fransız yanlısı olan Maruni Hristiyan öğelerin Müslüman Arap nüfusa karşı güçlendirilmesi ve desteklenmesine dayandırdı. Fransa, mandanın ilk günlerinde her iki ülkede de üstün askerî gücün arka çıktığı bir sömürge devletmiş gibi hareket etti. Basın denetim altındaydı ve milliyetçi hareketler anında bastırılıyordu. Manda şartları, her iki ülke için de üç yıl içerisinde bir anayasa sözü verdi. Fransız yanlısı nüfusun çoğunlukta olduğu Lübnan'ın yönetilmesinin Suriye'den daha kolay olacağı umuluyordu. Müslümanları ve Maruni olmayan Hristiyanları içeren Büyük Lübnan'ın (le Grand Liban) oluşturulması nüfus dengesinin değişmesine neden oldu.¹⁸ 1920'de Fransa; Lübnan ve Suriye'de mandasını kurmuştu ve Cebeli Lübnan'da Suriye'den koparılan toprakların (Sur, Sayda, Trablusşam ve Bekaa Vadisi) eklenmesiyle 10.400 km²lik Lübnan devleti kuruldu. 23 Mayıs 1926'da cumhuriyet ilan edildi, 1943'te bağımsızlık ilan edildi.

Suriye ve Lübnan'daki Fransızlar büyük paralar harcamışlardı. Muazzam yapılar yapıp projeleri için yetenek ve gayret sarfetmişlerdi. Fransız kalıplarında, modern sistemde yeni bir Suriye ve Lübnan yaratmayı amaçlamışlardı. Bunu da insanlara öğretmeyi planlamışlardı. Lübnan ve Suriyelilerin kendi siyasetlerini, kendi işlerini, kendi bölgesel ilişkilerini uygulamaları Mandatory'un çıkışına ve onun güç kaybına yol açabilirdi. Machiavelli, Fransa'nın (1918'de) Lübnan'da İngilizler tarafından iktidara gelmesinin daha sonraki bir zamanda (1941) aynı şekilde ayrılmasına sebep olacağını işaret etmişti.¹⁹

İç karışıklıklar daima yabancı ülkelerin müdahalesini davet etmekteydi. Çok milletli toplumlarda iç karışıklık buna bağlı olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak yabancı güçlerin müdahalesini kaçınılmaz kılmaktadır. Ulusal sınırları aşan bir kimliğe sahip ülkelerde ise bu müdahaleler daha kolay gözükmetedir.²⁰

Büyük oranda Maruniler ve Dürziler ile az miktarda Müslüman, Rum ve diğer bazı Hristiyan grupların yaşadığı Cebel'i Lübnan'a dahil edilen topraklarda çoğunlukla Sunni ve

¹⁸ Peter Mansfield, **Ortadoğu Tarihi**, İstanbul: Say Yayınları, 2012, s. 292-293.

¹⁹ Charles Winslow, **Lebanon War and politics in a fragmented society**, London and New York; Routledge, 1996,,S.74.

²⁰ Theodor Hanf, **Coexistence in Wartime Lebanon: Decline of a State and Rise of a Nation**, UK: I.B. Tauris, 2015 s. 39.

Şii Müslümanların ikamet etmesi sebebiyle bu devletin nüfus yapısı iyice karmaşıklaşmış ve Hristiyanlar lehine olan denge bozulmuştu. Böylece Lübnan, coğrafi ve iktisadi açıdan yaşayabilir, kendi ayakları üzerinde durabilir hale gelmiş olsa da yeni nüfus dengeleri daimi bir istikrarsızlık unsuru olarak belirmiş oldu.²¹

23 Mayıs 1926'da bir anayasa hazırlanmış, iki meclisli bir parlamentoda bir başbakanın olması kararlaştırılmıştı. Etnik ve mezhepsel farklılıklardan dolayı parlamentodaki koltuklar ve kabine üyelikleri dinsel üyelikler temelinde dağıtıldı. Cumhurbaşkanı Maruni, başbakanın Sünni Müslüman ve meclis başkanının Şii olmasına karar verilmişti. Kabinede daima bir Yunan Ortodoks ve Dürzi üye olacaktı. Buna rağmen altı yıllığına seçilen ve başbakanı seçen cumhurbaşkanı güçlü yetkilere sahip olduğundan Maruniler ülkedeki siyasal ve toplumsal hâkimiyetlerini sürdürdüler. Marunilerin bu ayrıcalıklı konumu ülke içinde her zaman sorun olmuş ve olmaya devam etmektedir.

B. LÜBNAN'DA DİNİ ve ETNİK UNSURLAR

Lübnan'da derin vadiler arazilerin birbiriyle bağlantısını kesmektedir, bölgedeki çeşitli dinî ve etnik gruplara ait halk kitleleri adeta ayrı cemaatler halinde yaşamlarını sürdürmektedir. Bu cemaatler; Sunni Müslümanlar (kıyı kesiminde), Şii Müslümanlar (Bekaa Vadisi'nde ve güneyde), Katolik Maruniler (büyük bölümü Lübnan dağlarında), Dürziler (Lübnan dağlarının orta kesiminde), Ortodoks Rumlar (kıyı şehirlerinde) ve Katolik Ermeniler (güneyin kırsal kesimlerinde)'dir. Bunların oranı hakkında resmî istatistikler bilgi vermemekte, gayri resmî kaynakların verdiği bilgiler de birbirini tutmamaktadır.²² Şii, Sünni, Dürzi, İsmaili, Alevi (Nuseyri), Maruni Katolik, Rum Ortodoks, Rum Katolik, Ermeni Ortodoks, Ermeni Katolik, Süryani Katolik, Süryani Ortodoks, Roman Katolik, Keldani, Asuri, Kıpti, Protestan²³ olmak üzere 17 etnik grup ve dinî mezhebin varlık gösterdiği, 6.184.701²⁴ (Filistinli ve Suriyeli mülteciler nüfusa dahil değildir.) nüfuslu Lübnan'da

²¹ Zahide Tuba Kor, *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan*, İstanbul: İHH Kitap, 2011, s. 35.

²² Mustafa L. Bilge, ve Cengiz Tomar, "Lübnan" *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, Ankara: İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s. 243.

²³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?47937acd-de56-4972-a212-421fcd58dfdf> (29 Nisan 2014)

²⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/le.html>. Lübnan'da nüfus sayımı 1932 yılından bu yana yapılmamıştır. Nüfusa göre farklı dinlerin ve fraksiyonların oranı tam olarak bilinmemektedir.

geçmişten bugüne iç çatışmalar bitmek bilmemiş ve son iki yüzyıl boyunca da dış müdahaleler ülkeye nefes aldırılmamıştır. Ülkeden Amerika ve Avrupa'ya göç eden kalabalık bir Hristiyan nüfustan sonra nüfus yapısı Müslümanlar lehine değişmiştir. Ülkede % 60 oranında Müslüman, % 40 oranında Hristiyan olduğu tahmin edilmektedir. Birçok Hristiyan mültecilerin çoğunun Sünni ve dolayısıyla Lübnanlı Müslümanlar'ın doğal müttefikleri olduğunu, varlıklarının da demografik dengeyi Müslümanların lehine çevirdiğini ifade etmişti.²⁵

Ortak sosyokültürel değerler yerine mezhep bağlarının ulusal paktla kimlik haline gelmesi, Lübnan için sorun oluşturan temel etkidir. Lübnan'da 2005 yılından sonra oluşan iki kutup; Batı yanlısı 14 Mart Cephesi'yle muhalif 8 Mart Cephesi arasındaki ihtilaflar çok derin olsa da güçler arasında bir dengeden söz edilmektedir. Lübnan'ın mezhebî-dinî devlet yapısında hiçbir grup bir diğerini yok edemez çünkü her grup dışarıdan bir güç tarafından desteklenmektedir. Bu nedenle bütün gruplar istikrar için aralarında uzlaşmak mecburiyetindedir.²⁶ Savaşın hatıraları 8 Mart ve 14 Mart Beyrut Şehitler Meydanında yapılan mitingler ile açıkça konuşulmuş ve ortaya konulmuştu. Suriyeli karşıtı ya da Mu'arada olarak bilinen Sünni-Hristiyan-Dürzi koalisyon, -daha sonra 14 Mart Birliği (tihalof 14 adhar) olarak kuruldu- savaşın izlerini silmeyi bir rejim değişikliği için araç olarak gösterdi. Hariri'nin ölümünün arkasındaki gerçeğin (al-haқиqah) açıklanması yönündeki talepler çok hisli şekilde Lübnan için siyasi bağımsızlık, Suriye kontrolünden özgürlük ve geçmişteki mezhep çatışmalarına “asla dönmek” için yemin etmeye çağrı şeklini aldı. Hizbullah'ın önderlik ettiği 8 Mart gösterileri ise Suriye'nin Lübnan'a istikrar getirmesine yapılan övgüler, ABD'nin müdahalesinin oluşturduğu tarihi tehdit hakkında uyarılar ve Mu'arada üyelerinin merhametsiz karakterlerine vurgu yaparak çok daha farklı bir geçmiş okuması ortaya koymuştu.²⁷ Ticaret ve hizmet merkezi olan Beyrut'un zenginliği, mezhep bağlılıklarına rağmen ortak bir ulusal çıkar duygusuna sahip Müslümanlardan ve Hristiyanlardan oluşan bir orta sınıfın meydana gelmesine yardımcı olmaktadır.

²⁵ David Gilmour, *Lebanon The Fractured Country*, Oxford: Martin Robertson, 1983, s. 88.

²⁶ Muhammed Nureddin, “Obama sadece vakit kazanmaya çalışıyor”, *Anlayış*, Sayı 72 (Mayıs 2009), s. 26.

²⁷ Craig Larkin, *Memory and Conflict in Lebanon*, New York: Routledge, 2012, s.25.

Fransız manda yönetimi Lübnan'da ve Suriye'de siyaset alanının dışında görece modern bir yönetim sistemi, gümrük örgütü ve öncü nitelikte bir kadastroya dayanan tapu sicil kaydını hayata geçirmiş, yollar inşa etmiş ve kent hayatını geliştirmiş²⁸ olsa da ülke içindeki kamplaşmaların da mimarı olarak bilinmektedir. 1943'de bağımsızlığını ilan eden Lübnan farklı mezhep ve ırk yapılarından dolayı istikrarlı bir yönetime kavuşmamıştır. Etnik ve dinî bölünmelerle ilki 1958'de, ardından 1975-1990 yılları arasında yaşanan iç savaşlar ülkede derin yaralar açmış ve ülkeyi büyük bir yıkıma uğratmıştır. 1948 yılında Filistin'de kurulan İsrail'den sonra ise Lübnan'ı mülteci sorunuyla karşı karşıya getirmiş, bu durum Hristiyan Marunilerin ülke içindeki nüfus dengesini de bozacak bir adım olmuştur.²⁹

Lübnan siyasetinin çekirdeğini sosyal ve politik konfessionalizm oluşturur. Buna bağlı olarak Lübnan devleti olarak üç sistematik problemten bahsedilebilir. Mezhepçilik temelli Lübnan devlet sistemi, özellikle 1948 Savaşı döneminde ülkedeki baskın mezheplerin siyasi gücünü tehlikeye sokan demografik değişiklikler, ülke dışındaki aktörlerin ülke içindeki faktörler ile siyasi, ekonomik ve askeri anlamda işbirliği yaparak sisteme nüfuz etmesi için uygun atmosfer.³⁰

C. LÜBNAN'IN KOMŞUSU FİLİSTİN'DE İSRAİL'İN KURULUŞU ve FİLİSTİNLİLER

İsrail'in doğuşu üç ilkeye; diğer insanlardan farklı eşsiz bir kimliğe sahip üstün bir ırkın anayasası, bu ulusun kutsal kitapta da belirlenen özel toprağa yerleştirilmesi, bölgesel ve hukuki bağımsızlığının modern bir ülke formunda olmasına³¹ dayandırılmaktadır. Aralık 1917'de Kudüs İngilizlerin eline geçmişti. İngilizlerin destekleriyle Avrupa'dan Filistin'e bir Yahudi akını yaşandı. Baron de Rothschild gibi zengin Yahudilerden toplanan paralarla, 60.000 Yahudi Filistin'e yerleşmeye başladı. Bunlar 1. Dünya Savaşı sonunda 50.000 m²'lik Filistin toprağına sahip oldular. Hitler'in iktidara gelmesiyle Filistin'e Almanya'dan Yahudi

²⁸ Mansfield, s. 294.

²⁹ Zeliha Sağlam, Türk Dış Politikasında Lübnan, 2014, s. 2

https://www.academia.edu/8024697/T%C3%BCrk_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_L%C3%BCbnan

³⁰ Tom Najem, **Lebanon: The politics of a penetrated society**, New York: Routledge, 2011, s. 31.

³¹ Mehran Kamrawa, **The Modern Middle East**, CA: University of California Press, 2005, s. 72.

göçü hızlandı ve sayıları 1928'de 150.000'den, 1937'de 400.000'e çıktı.³² 1943'de 539.000, 1948'de 750.000'e ulaştı. Yahudiler için tarım alanları kuruldu. Avrupa'da Hitlerin Yahudilere uyguladığı kıyım sebebiyle de bölgeye Yahudi göçü hızlanmış, gemiler dolusu insan Filistin'e gelmek için yola çıkmıştı. Filistinli Araplar 1936'da göçün durmasını ve bölgede özerklik istediklerini dile getirdiler. Yahudiler yerel yönetime hâkim olmak isteyince iki halk arasında çatışma çıktı. Çatışmada 1.000 Filistinli, 100 İngiliz askeri, 300 Yahudi istilacı hayatını kaybetti. Yahudi yerleşim birimlerin bulunduğu alanlar askeri usullerle kurulan stratejik öneme sahip yerlerdi. 1940-45 yıllarında Filistinlileri öldürmek ve yurtlarından çıkarmak için olaylar çıkaran Argun ve Hagana Yahudi terör örgütleri çeşitli eylemlerle isimlerini duyurdu. 1946'da Kral Davut otelinin bombalanmasında 103 kişi hayatını kaybetti.

Tüm bu olaylar olurken Birleşmiş Milletler (BM) 27 Kasım 1947'deki görüşmeleri sonucu 13 oya karşı 33 oyla Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksimine karar verdi. Kudüs şehri de milletlerarası statüye sahip olacaktı. 9 Nisan 1948'de Kudüs'e bağlı Deir Yasin Köyü'ne giren Argun terör örgütü 250 masum insanı hunharca katletti. Amaç Filistinlileri korkutmak ve göçe zorlamaktı. 14 Mayıs 1948'de Milli Yahudi Konseyi tarafından açıklanan bağımsızlık bildirgesi ile İsrail Devleti resmen kurulmuş oldu. İngilizler bölgeyi Yahudilere teslim ederek çekildi. Böylece tarihte Filistinliler için mülteci yaşamı başlamış oldu. Saldırılarından korunmak için kaçan insanlar Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak'a sığındı. Büyük Felaket (El Nakba) olarak adlandırdıkları bu olay sadece Filistinlileri topraklarından, geçim kaynaklarından ve mallarından etmekle kalmadı, ayrıca siyasi liderlerden de mahrum bıraktı. Mülteciler 1960'lara kadar siyasi olarak pasif kalsalar da, kendi mevcudiyetleri siyasileşmiş ve kutuplaşmıştı.

Filistinliler için 1948 Savaşı tam anlamıyla Nakba (Büyük Felaket) idi. Bir toplum parçalandı, bir millet dağıldı ve karmaşık ama tarihsel olarak değişkenliği devam eden bir toplu yaşam kültürü şiddetle sonlandırılmış oldu. Bu şekilde, Nakba Filistinlilerin hem tarihinde hem de belleğinde birbirine zıt iki dönemi ayıran sınır olarak kaldı. 1948'den sonra Filistinlilerin hayatları hem bireysel, hem toplumsal hem de ulusal anlamda bir daha geri

³² Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 17. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2008, s.297.

dönmeyecek şekilde değişti.³³ Filistin’de kalan bir nüfus da vardı ve durumları o tarihten sonra hiç de kolay olmayacak, ayrımcılığa tabi tutulacaklardı. Filistinlilerin İsrail’deki statüsünü belirleyen en önemli ve anayasal temel kanun ayrımcı bir yasa gibi görünmemekteydi. Kasım 1948 nüfus sayımı yapıldıktan sonra (nüfus sayımı aslında 21 Ekim 1948’de gerçekteymişti) 1953’de belirlenen sonuca göre ülkede tespit edilen Filistinliler otomatik vatandaş olarak kayıt edilecekler ve tam vatandaş olarak algılanacaklardı. Bu yasayı büyük bir ayrımcılık eylemine dönüştüren iki gerçegi tarih ortaya koymaktaydı. Birincisi ve en temel olanı Geri Dönüş Yasası’yla İsrail’e yaşamak için gelen tüm Yahudilere otomatik vatandaşlık verilmiş ve hâlâ verilmesidir. İkincisi, Kasım 1948’de İsrail vatandaşı olan Filistinlilerin çoğu, henüz İsrail tarafından işgal edilmemiş bölgelerde yaşadı ve dolayısıyla araştırmacılar tarafından ziyaret edilmemişti. 160.000 Filistinliden 100.000’i Kasım 1948’de hala kayıt edilmemişti. Bunlar, o tarihten sonra İsrail ordusunun işgal ettiği bölgelerde yaşayan Filistinlilerdi. Celile, Negev ve Wadi Ara’nın belirli bölgeleri (son bölge, Ürdün’le yapılan bir ateşkes anlaşmasının sonucu olarak Haziran 1949’da İsrail’e eklenmişti). Bu rakam, savaş sırasında ihraç edilenlere ve kendi topraklarında kalan ancak evlerinin yıkılması veya ordu tarafından yerle bir edilmesinden dolayı evlerinde yaşamayan Filistinlileri içeriyordu. Bütün hepsi otomatik olarak İsrail vatandaşı sayılmak yerine prosedüre tabi tutulan ve bekletilen kişilerdi.³⁴

Sömürgeci güçler ve bu güçlerin hedeflerin resmi açıklamaları arasında çok fark vardı. 1. Dünya Savaşı sonrasında Wilson’un Amerika’sında ve Lenin’in Sovyet Rusya’sında da aynı vurgu ile desteklenen bir prensip olarak halkların kendi kendilerini yönetme hakkı söylemi dini ve etnik topluluklara odaklanan azınlık politikaları ile meşrulaştırılarak ağırlık kazanmıştı. Fransa Hristiyan, Dürzi, Alevi ve şii azınlıkları korumayı öne sürerek Suriye üzerinde hak iddia etti, aynı şekilde Birleşik Krallık Yahudiler için bir “milli ülke” kurmak için Filistin üzerinde hak iddia etti. Kaşım 1917’de yapılan Balfur Deklarasyonunun metni bölgede halkların etnik olarak tanımlanması açısından oldukça dikkat çekici bir örnektir. Fakat Filistin topraklarında Yahudiler için bir “milli ülke” kurulurken Yahudiler halk ve millet olarak kabul edildi, ülkenin çoğunluğunu oluşturan Araplar için etnik bir tanımlama

³³ Ahmad H. Said ve Lila Abu-Lughod, **Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory**, New York: Columbia University Press, 2007, S. 3

³⁴ Ilan Pape, **The Forgotten Palestinians**, New Haven ve London: Yale University Press, 2011, s. 35-36.

yapılmadı zira onlar sadece dini bir grup olarak algılandı. Çünkü Arapların sadece sivil ve dini hakları vardı ve onlar için milli ve siyasi haklar öngörülmedi.³⁵

Araplar yeni kurulan bu devleti kabul etmeyerek İsrail'e karşı savaş açtı. Birinci Arap-İsrail Savaşı olarak tarihte geçen savaşta Ürdün, Mısır ve Suriye'nin de içinde bulunduğu Arap Birliği İsrail'le savaşmaktaydı. Ürdün kralı Abdullah'ın ordusu Kudüs'e girmiş ve şehrin doğusunu eline geçirmişti. Güneyde İsrail'le Mısır çatışyordu. Batılı güçlerin desteğiyle savaş Arapların aleyhine döndü. İsrail bu savaştan sonra Filistin'in dörtte üçüne hakim oldu. Yapılan anlaşmayla ateşkes olsa da İsrail topraklarını genişletmeyi başardı. Ardından 1956'da İkinci Arap İsrail Savaşı (Süveyş Krizi), 1967'de Altı Gün Savaşı, 1973'te Yom Kipur Savaşı yapıldı. Tüm bu savaşlar Filistin'e komşu ülkelerde mülteci sayısının artmasına neden olurken Filistinliler yurtsuz olarak dünyanın dört bir tarafındaki ülkelere göç etmek zorunda kaldı. Bu ülkelerden biri hemen yanı başında yeni kurulmuş olan Lübnan'dı.

D. LÜBNAN'IN GÜVENLİĞİNİ TEHDİT EDEN İSRAİL UNSURUNDA FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN ETKİSİ

1948 yılında İsrail'in Filistin'de bir devlet kurması önce Filistin'in komşularını sonra da tüm bölgeyi etkileyen bir olay oldu. Temel sorunlardan biri özellikle 1967 Arap İsrail Savaşı'ndan sonra Lübnan'a yerleşen Filistinlilere ait organizasyonların yükselen askerî gücüydü. Amaç, görünüşte Filistin olayını canlı tutmak ve mücadeleyi devam ettirmek iken bu gruplar Lübnan iç işlerine dâhil oldu. İç ve bölgesel politik gündemin birbirinden ayrılmasının zor olduğu Lübnan'da Filistinliler kendi siyasi ve askerî pozisyonlarını güçlendirmek için ülkedeki siyasi sistemden de faydalanmışlardı. Müslüman mezhep grupları ve siyasi partiler bu durumu kullanarak siyasi reform için ülkede imtiyazlı olan Marunilere baskı yapmışlardı. Lübnan'daki bu reform talepleri bir gruptan diğerine farklılık göstermektedir. Aynı zamanda gruplar için siyasi reformlar daha geniş ekonomik fırsatlar anlamına gelmekteydi.³⁶

³⁵ Fawwaz Traboulsi, **A History Of Modern Lebanon**, London: Pluto Press, 2012, s.76.

³⁶ Samir Makdisi ve Richard Sadaka, **The Lebanese Civil War, 1975-1990**, American University of Beirut Institute of Financial Economics Lecture and Working Paper Series, No. 3, 2003, s. 12-13.

Filistin'den zorla yerinden edilen mültecilerin sığındıkları ülkeler kapılarını bu insanlara açmış olsa da bu sürecin uzun süreceğini düşünmemişlerdi. Osmanlı'dan ayrılan her bir ülke içinde mezhepsel sorunlar yaşanmaya başlamış ve yeni mülteciler de bu sorunları arttırmaktaydı. BM Genel Kurulu 11 Aralık 1948 yılında 194. Kararı kabul etmiş ve Filistinliler için geri dönüş hakkını duyurmuştu. Buna göre “Genel Kurul mültecilerin kendi iradeleriyle olabilecek en uygun zamanda evlerine dönmeleri ve komşularıyla barış içinde yaşamasına izin verilmesi gerektiği, dönmek istemeyenlerin zarar gören veya tamamen yitirilen mülklerinin bedelinin uluslararası hukuk veya adalet çerçevesinde hükümetler ya da sorumlu otoriteler tarafından ödenmesi”ne karar vermişti.³⁷ Fakat BM Genel Kurulunun bu kararına İsrail 1959 yılında karşı çıkmış ve kabul etmemiş ve mültecilerin geri dönüş hakkını reddetmişti.³⁸

1948 mültecilerinin geri dönüş hakları ihtimalini değerlendirirken İsrail, topraklarına kalabalık bir mülteci grubunun girmesi ile ülkenin güvenlik, kanun ve nizam alanında çok ciddi bir tehdit ile karşı karşıya kalacağını iddia etmiştir ki İsrail'in sosyal dokusunun dünyadaki tek Yahudi devleti olarak İsrail'in demografik varlığına duyduğu hayranlıktan bahsedilmez bile. Bu iddiaya göre geri dönüş hakkı Filistin intifadasını daha fazla güçlendirmenin yani sıra mesken, arazi ve köyler konusunda ciddi bir mülkiyet problemi ortaya çıkaracaktır. Gerçek şu ki; 1948'de Filistinli mültecilerin geride bıraktığı köyler yok edildi. Diğer bir deyişle mültecilere ait evler ve eşyalar uzun zamandır İsrail'in işgali altında. Dolayısıyla İsrail geri dönüşün imkânsız olduğunu iddia etmektedir. İsraili “Şahinler” komşu Filistin devletine kalabalık bir mülteci dönüşünün İsrail için jeopolitik tehdit oluşturacağını iddia etmektedir. Şu andaki haliyle oldukça fazla bir nüfus yoğunluğuna ve sınırlı kaynaklara sahip olan Filistin devleti muhtemel geri dönüş halinde yüzbinlerce mülteciyi barındıracak konumda değilmiş gibi gösterilmektedir. Buradaki endişe Filistinlilerin İsrail sınırında bir yığılma oluşturarak kamuoyunun desteğini ve dikkatini çekerek sınırı geçip evlerine dönme ihtimalidir. 1948 mültecilerinin 1967 yılında çizilen sınırları olan Filistin'e dönmeye izin verilmesinin bir istikrarsızlık kaynağı ortaya çıkaracağı düşünülmektedir.³⁹

³⁷ *Resolution 194*, UNRWA. <http://www.unrwa.org/content/resolution-194>

³⁸ Jean Bottaro, **History for the IB Diploma/ The Arab-Israeli Conflict 1945-79**, UK: Cambridge University Press, 2012, s.74.

³⁹ Eyal Benvenisti, Chaim Gans, Sari Hanafi (eds.), **Israel and the Palestinian Refugees**, Germany: Springer, 2007, s.472-473.

Lübnan kendi içindeki sorunlardan da kaynaklı olarak mültecilere karşı olan tutumunda değişiklik gösterdi. 1962 yılında Filistinliler “yabancı” olarak nitelendirildi⁴⁰, buna bağlı olarak çalışma izni zorlaştırıldı, ev alma konusu da dahil mültecilere sert uygulamalar getirildi.

Lübnan’daki Filistinliler çalışma izni, arazi ya da ev sahibi olmak gibi birçok temel insani ve sosyal haktan mahrum bırakıldı. Ayrıca gerekli resmi evrakları olmadığı için seyahat konusunda birçok kısıtlamaya maruz kaldılar ve kalmaktalar. Buna bağlı olarak, UNRWA’ya bağımlı bir hayat sürmekte. UNRWA tarafından Lübnan’daki Filistinliler en ihtiyaç sahibi Filistinli mülteciler olarak kabul edilmesine ve insani yardıma çok ihtiyaç duydukları belirtilerek durumun kötüye gittiği ifade edilmesine rağmen bu mültecilere sağlanan yardımın azaldığı belirtilmektedir.⁴¹

1967’deki Altı Gün Savaşı’nın yenilgisinden sonra birçok Arap ülkesi Filistinli gerilla hareketini destekledi. Lübnanlılar da Filistinlilerin direnişini desteklemekteydi. Fakat bu durum Lübnan’ı İsrail’in hedefi haline getirmişti. 1968’de İsrail Beyrut Havaalanına baskın düzenledi ve 13 Lübnan sivil uçağını yok etti. Binlerce Lübnanlı İsrail saldırganlığına karşı Filistin direnişini desteklemek için sokak gösterileri düzenledi. Sunni Başbakan Abdullah Yafi istifa etti, ardından yeni Başbakan Kerami de istifa etti. Sunni ve Dürzilerin Marunilerle işbirliği yapmaması sonucu Lübnan aylarca hükümsüz kaldı. 1969’da Filistinli gerilla ve Maruniler arasındaki çatışmanın da körüklenmesinde Müslüman grupların Hristiyan egemenliğine duyduğu tepki de yer almaktadır.⁴² İsrail’in ülkeye olan saldırısından sonra Lübnan siyasi sistemi yara almış, Filistinlilerin varlığı büyük bir krize sebep olmuştu.

1969’da imzalanan Kahire Antlaşması⁴³ ile mülteci meselesi önemli bir hal aldı. Antlaşma resmi olarak gizli tutulmaktaydı.⁴⁴ İkamet izni, hareket özgürlüğü, mültecilere iş

⁴⁰ Jaber Suleiman, “Marginalised Community: The Case of Palestinian Refugees in Lebanon”, **Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty**, April 2006, s. 14 (12 Mayıs 2016)
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.362.2436&rep=rep1&type=pdf>

⁴¹ Rebecca Roberts, **Palestinians in Lebanon: Refugees Living with Long-term Displacement**, Oxford: Journal of Refugee Studies, 2011, S. 7.

⁴² Veysel Ayhan ve Özlem Tür, **Lübnan Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**, Bursa: Dora Yayınları, 2009, s.87.

⁴³ Mısır’da Yaser Arafat liderliğinde FKÖ ve General Emile Bustani liderliğinde bir Lübnan Heyeti arasında yapılmış anlaşma Kahire Antlaşması olarak bilinmektedir. Anlaşmada 16 Filistin mülteci kampının kontrolünün

hakkı, kamplara otonomi, Lübnan topraklarından İsrail'e saldırı hakkı elde edilmişti. Fakat Filistinliler için ikamet, çalışma hakkı ve hareket özgürlüğü anlaşma maddeleri sadece metinde kaldı ve ulusal bir kanun olarak uygulanmadı. FKÖ 1970'lerde siyasi bir güç olarak yükselmekteydi. Lübnan sol kanadına finansal ve askeri destek sağlamakta bu da Marunileri ve sağ kanadı kızdırmaktaydı.

Lübnanlı Maruniler Filistinli mültecilerin korkutmalarına karşı yenik düşüklerini düşünmekte ve öfkelenmekteydi. Özellikle Kahire Antlaşması'nın şartlarından ötürü aldatılmış hissetmekteydiler. Onlara göre, kaşla göz arasında, özel milisler ve paramiliter örgütler siyasi istekleri ve toplumsal liderleri olan düzenli bir uzantı haline gelmişti.⁴⁵

Lübnanlıların çoğu trajedilerinin 1969 Kahire Sözleşmesi ile başladığını düşünmektedir. Lübnanlıların Mayıs 1987'de anlaşmayı iptal etme kararı Lübnan parlamentosunun kabul ettiği konular arasındaydı.⁴⁶ 1974'te İsrail güneydeki Nebatiyeh Kampı'nı yerle bir etti. İsrail'in Lübnan içinde grupları desteklemesi, Suriye, Fransa'nın geçmişten gelen iç hesaplaşmaları ile ülkede gruplar arasında bir türlü istikrarın sağlanamamasıyla iç savaş vuku buldu.

Diğer taraftan Lübnanlılardan Filistinlilere destek vardı. Destek, siyasal patronlara ve onların adamlarına yarar sağlayan ama halkın geniş bir kesimine temel sosyal hizmetleri götüremeyen mevcut sistemden soğumuş olan Müslümanlardan geliyordu. 1970'lerin başında Beyrut varoşları, çoğu köylerden gelen 500 bin kişilik bir yoksullar kuşağıyla sarılmıştı. Bazı insanlar güneydeki İsrail baskınları sebebiyle köylerini terk etmişler, bazıları devletin ticari tarım için gerekli sulama ve ulaştırma hizmetlerine fon ayırmaması yüzünden kırsal kesimden göçmek zorunda kalmışlardı. Merkezi hükümet başarısızdı.⁴⁷

Tüm bunlara ek olarak 1970'lerin başından bu yana, Şiilerin Filistin davasına yönelik tutumları, Lübnan Şii toplumunun kimliği üzerine giderek daha fazla tartışmalara neden oldu.

Lübnan Silahlı Güçlerinden Filistin Silahlı Mücadelesine verilmesi kararlaştırılmıştır. Lübnan Parlamentosu anlaşmayı 21 Mayıs 1987'de geçersiz kılmıştır.

⁴⁴ Thomas Collelo, **Lebanon A Country Study**, Washington: Library of Congress, 1989, s.186.

⁴⁵ Samir Khalaf, **Civil and Uncivil Violence in Lebanon**, New York: Columbia University Press, 2002, S. 219.

⁴⁶ Theodor Hanf, **Coexistence in Wartime Lebanon**, London: I.B. Tauris 2015, s. 620.

⁴⁷ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008, s.426.

Filistin davası iki anlama geliyordu: genel olarak emperyalizme karşı (üçüncü dünyanın) mücadelesi ve bu davanın Lübnan'a özel konfigürasyonu, Filistinli mültecilerin Güney Lübnan'dan İsrail'e karşı savaş açmasıydı. 1979'da İran devrimi başarıya ulaştığında, Şiiilerin Filistin davasının bu iki yönünü desteklediği ile ilgili uluslararası Şii dünyasında konuşulmaktaydı. 1982 yılına gelindiğinde, bu söylem İran yönetici elileri tarafından savunulmaktaydı.⁴⁸

Lübnan 1975-1990 yılları arasında 15 yıl süren iç savaşla uğraşmış, sadece bölge dışından değil, 29 yıl Suriye ordusu ve istihbaratının perde arkasından ülkeyi yönetmeye çalıştığı bir yer olmuştur. Suriye ile Lübnan krizi 1975 yılında iç savaşın patlak vermesiyle başladı. Amaç Lübnan'ı resmen ilhak etmeksizin bir Suriye korumasına dönüştürmektir. Suriye'nin Lübnan'daki hayati çıkarları Arap-İsrail çatışmasına bağlı olarak Filistin meselesi, güvenlik ve ekonomiydi. Elde edilmek istenen başarı Suriye'yi Bereketli Hilal'de ve Arap dünyasında liderlik konumuna getirmektir.⁴⁹ 1976'da Hristiyan Falanjistler Tel el Zaater, Jisr el Basha ve Dbayeh kamplarına saldırmış, Tel el Zaater Kampı'nı 51 gün kuşatma altında tutmuş ve 3000 kişiyi katletmişti.

Ürdün'e sığınan Filistinlilerin 1970 yılında yaşanan "Kanlı Eylül"⁵⁰ olaylarıyla tekrar oradan da göç ederek Lübnan'a yerleşmesi, Lübnan'ı İsrail'in hedefi haline getirdi. İsrail'in ilki 1978 yılında ikincisi 1982 yılında başlayan ve 18 yıl süren Lübnan'ı işgali ise ülkeyi kaosa sürüklemişti. FKÖ'nün ülkeden çıkmasını isteyen İsrail bölgede Filistinlileri korunmasız bırakmıştı. Filistinliler Falanj (Hristiyan yapılanma) ve Emel (Şii yapılanma) hareketlerinin hedefindeydi. İsrail Sabra, Şatilla Burc Baracne kamplarını yerle bir etmişti. Sidon ve Tire'deki kamplardaki haneleri yıkmıştı. 1985-87 yılları arasında Emel Hareketi FKÖ destekçilerini kamplardan atmak için saldırılarda bulunuyordu. Kamplarda gıda, su ve sağlık malzemesi sıkıntısı yaşanmaktaydı. Tahmini olarak 2.500 kişi öldü, Şatilla'da % 80 hane, Burc Baracne'de % 50 hane yıkıldı, Sabra kampı da yerle bir edildi.⁵¹ Mülteciler tekrar mülteci olmuş ve Lübnan'da kamplar arasında yer değiştirmişti. Yeryüzündeki etnik

⁴⁸ Roschanack Shaery-Eisenlohr, **Shi'ite Lebanon**, New York: Columbia University Press, 2008, s. 89-90.

⁴⁹ Reuven Avi-Ran, **The Syrian Involvement in Lebanon Since 1975**, Oxford: Westview Press, 1991, S.225.

⁵⁰ **Al Jazeera**, "Palestinians in Lebanon gain rights", 17 Ağustos 2010.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2010/08/2010817161916277557.html> (29 Nisan 2015).

⁵¹ Sherifa Shafie, "Palestinian Refugees in Lebanon", Forced Migration, July 2006.

<http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/palestinian-refugees-in-lebanon/fmo018.pdf>

düşmanlıkların kabileler ve dinler arası düşmanlıkların başrolü oynadığı öteki yerel çatışmaların hepsinde olduğu gibi Ortadoğuda'da güç dengesi doğrudan doğruya büyük devletlerden gelen silah ikmaline bağlıydı.⁵²

1982'de Güney Lübnan'ı işgal eden İsrail ordusunun Hizbullah (silahlı Şii yapılanma) tarafından Mayıs 2000'de geri çekilmek zorunda bırakılması, İsrail'in caydırıcılık kapasitesine karşı büyük ve yeni bir meydan okumaydı. Ancak İsrail'in dayanılmaz bir yenilgiye uğradığı gerçeği, bir başka savaşı neredeyse kaçınılmaz hale getirdi. 2006 yazında Hizbullah örgütü, İsraili iki askeri kaçırap onları İsrail'in elindeki Lübnanlı mahkûmlarla takas etmek istediğinde İsrail aradığı bahaneyi bulmuş oldu. İsrail, Hizbullah'a karşı hava gücünü son raddesine kadar kullanmış ve gerektiğinde bir kara saldırısına kendini hazırlamış olsa da, bir başka yenilgiye maruz kaldı. Savaştan sonra Hizbullah ile yeniden savaşmayı çok istediye de ona karşı kullanabileceği uygun bir askerî seçeneğe bir türlü sahip olamadı. İsrail, 2008 ortalarında, ABD'nin İran'a karşı Hizbullah'ı yok edecek ve böylelikle kendisinin bölgesel hegemonyasına meydan okuyacak başlıca güçlerin burnunu sürtecek bir saldırı düzenlemesi için umutsuzca çabaladı.⁵³ 2006'da savaş başlar başlamaz İsrail bütün dünyadan büyük tepki görünce dönemin ABD Başkanı George W. Bush yönetimi İsrail'e olağanüstü diplomatik destek sağladı. ABD'nin BM Büyükelçisi John Bolton, Güvenlik Konseyinin İsrail'i eleştiren bir kararını veto etti ve İsrail'in işini bitirmesine zaman sağlamak için bir ay boyunca BM'nin bir ateşkes kararı için baskı yapmasını önledi. Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice da düzenlediği bir basın toplantısında savaşın şiddetini küçümsemiş ve savaşı "yeni Ortadoğu'nun doğum sancıları" olarak nitelendirmişti.⁵⁴ 18 yıl süren İsrail işgali ile birçok insan hakları ihlali gerçekleşmiş ve işgal Lübnan'da derin yaralar açmıştı. 2010 yılında bölgede başlayan Arap ayaklanmaları Lübnan'ı derinden etkilemektedir, özellikle Suriye'deki iç savaş ülkenin içindeki karışık yapıların tekrar saflaşmalarına sebep olmaktadır.

Lübnan Silahlı Kuvvetleri (LAF), Nisan 2014'te, kontrol noktalarını belirleyerek Suriye-Lübnan sınırı boyunca baskınlar düzenlemiş ve yeni bir güvenlik planı başlatmıştı.

⁵² William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, 15. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2013, s.738.

⁵³ Norman G. Finkelstein, "İsrail'in hedefi, 'barış' tekliflerini engellemek", **Anlayış**, Sayı 69 (Şubat 2009), s. 44-45.

⁵⁴ John J. Mearsheimer, Stephen M. Walt, **İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası**, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s. 382.

LAF, Hizbullah ve diğer unsurlar da Lübnan'daki güvenliği sağlamak için siyasi bölünmelerine ve tarihsel geçmişlerine rağmen kendilerini işbirliği içinde bulmuşlardı. Fakat bu düzenlemeye rağmen, Suriye ihtilafının neden olduğu sorunlar çözülmedi. Hizbullah'ın güney Beyrut'taki kalesi "al-Dahiye'ye" yönelik roket saldırıları da dahil olmak üzere Hizbullah'a yönelik doğrudan saldırılar gerçekleşti; Şii, Hizbullah ve İran'ın LAF'i hedef alan operasyonlarıyla ilgili intihar saldırıları düzenledi. El Kaide üyesi Abdullah Azzam Tugayları, Kasım 2013'te Beyrut'daki İran Büyükelçiliğini bombaladı ve daha yakın tarihli bir şekilde, kendisi Hizbullah'ın güney banliyösünde çoğunlukla Şii mahallesi olan Burc Baracne'nin yoğun nüfuslu bir caddesinde trajik bir intihar bombacısı saldırısının sorumluluğunu üstlendi.⁵⁵ Siyasi partilerin ve bölgesel sponsorların teşvik ettiği Sünni ve Şii radikalleşmesi; Suriyeli mültecilerin rahatsız edici yaşam koşulları; Lübnan'ın kendisinin kötüleşen sosyo-ekonomik durumu sebebiyle devlet kurumlarını ve hizmetlerini sarsmak olarak değerlendirildi.

Dış aktörler, Lübnan'da iş birliği yaptığı gruplar aracılığıyla Lübnan'a her zaman nüfuz etmişlerdi. İran'ın 1980'lerin başından beri Lübnan'daki Şii topluluğunun safları arasında Hizbullah'ı Batı çıkarlarıyla mücadele etmek ve İran devrimini yaygınlaştırmak için ortaya çıkardığından beri var olmuştur. Hizbullah etkili bir güç haline gelmiş ve İran için önemi artmıştı.⁵⁶ Şii topluluğu, savaş sonrası dönemde Lübnan politikasında önemli bir faktör haline gelmişti. Son 40 yılda Şii toplumu içinde ve Lübnan politikasında genel olarak siyasi gelişmeler yaşanmış, Lübnan siyasi ve toplumsal olarak yavaş bir Şii devrimine girmişti.⁵⁷ Başta Fransa, ABD'nin olduğu Batılı güçler etkilerini Sünni ve Maruni grup üzerinde göstermektedir.

E. TAİF ANTLAŞMASI ve ETKİLERİ

İç savaş, taraflar arasında 1989 yılında yapılan Taif Antlaşması'yla sona erdi. Bu anlaşma ile genel olarak dört başlık altında yeniden yapılanma gerçekleştirilmeye çalışıldı. Yeniden yapılanmanın esasları, devlet egemenliğinin tüm Lübnan topraklarına yayılması, Lübnan'ın İsrail işgalinden kurtarılması ve Suriye-Lübnan ilişkileri olarak ifade

⁵⁵ Benedetta Berti, "The Syrian Civil War and its Consequences for Hezbollah", Foreign Policy Research Institute, Aralık 2015, https://www.files.ethz.ch/isn/195562/berti_on_hezbollah_0.pdf

⁵⁶ Tom Najem, **Lebanon The Politics of a Penetrated Society**, NY: Routledge, 2012, S.77-78.

⁵⁷ Barry Rubin, **Lebanon Liberation, Conflict, and Crisis**, New York: Palgrave Macmillan, 2009, s.189.

edilmektedir.⁵⁸ Bu tarihle birlikte sosyalist sistemin ve soğuk savaşın sona ermesine paralel olarak, bölgesel düzeyde Suriye, Suudi Arabistan ve ABD arasında, mezhep sınırlarının da belirlendiği bu süreçte Lübnan'da nüfuz paylaşımı anlaşmasından bahsedilmeye başlandı.⁵⁹ Taif Antlaşması ülkede Müslüman ve Hristiyanların meclis ve hükümette eşit oranda temsilini öngören bir sistem ortaya çıkardı. Cumhurbaşkanı'nın yetkileri azaltılarak kabinenin yetkisi artırıldı. İniş ve çıkışlara rağmen Lübnan'da Taif Antlaşması "İkinci Cumhuriyet" 1943⁶⁰ yılında tasarlanandan daha az kısıtlayıcı ve daha adil bir teorik temel üzerine dayanıyor gibi görünmekteydi. 1990'larda ülkenin siyasi dinamiklerinin gelişimi Taif ruhuyla daha az şekillendi, kuramsal temeller sadece teorik kaldı. Ülkenin siyasi yapısı ve mezhep ilişkilerine dayalı toplumsal yapısı, siyasal nesnelere kendi taraftar yönelimlerine göre etkiledi. Lübnan demokrasisi elitlerin eliyle yürütülmüş ve yürütülmeye de devam etmektedir. Mezhepler için demokrasi kavramları ilk kez Misak-ı Millî ile belirlenmişti. Her mezhep için oransal bir dağılım gerçekleştirildi.⁶¹

1948'de Filistinlilerin ülkeye göçüyle Sunni Müslüman nüfusunda artış olmuş fakat Hristiyan nüfus değişen dengeyi konu etmek istememişti. Nüfus sayımının dahi 1932 yılından bu yana yapılmaması ülkenin şeffaf bir yapıdan uzaklığını göstermektedir. Bunun yanında mültecilerin çoğunluğu Sunni olduğu için Hristiyan siyasiler, özellikle de Maruniler Lübnan'ın farklı mezhep dengesini bozacağı düşüncesiyle durumdan rahatsız olmuştu.⁶²

Filistinli mülteciler, araştırma kurumlarında konuyla ilgilenen akademisyenler ve insan hakları savunucuları Taif'teki bu bölünmeyi problemlerin derinleşmesi ve çözülememesine örnek göstermektedir. Hristiyan Maruniler Filistinlilerin hakları konusunda kendi inisiyatiflerini ve ellerinde bulunan gücü kullanmaktadır. Sunni çoğunluğun mültecilerin

⁵⁸ Mehmet Serkan Taflıoğlu, "Lübnan Anayasal Düzeninde Egemenlik Dağılımı", **Sosyoekonomi**, Vol. 24(28), (2016), s.38.

⁵⁹ Ali Karataş, Yusuf Karataş, **Bitmeyen Savaş Paylaşılmayan Ortadoğu**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2016, s.203.

⁶⁰ 1943 yılında Lübnan'ın ilk cumhurbaşkanı Maruni lider Bişara el-Huri ile ilk başbakanı Sünni lider Riyad el-Sulh arasında yapılan çeşitli görüşmelerden sonra yazılı metin olmadan sözlü olarak kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.

⁶¹ Mehran Kamrwa, **The Modern Middle East**, London: University of California Press, 2005, s.356.

⁶² ANERA Reports on the ground in the Middle east, **Palestinian Refugees in Lebanon**, Volume 3, June 2012. <http://www.anera.org/wp-content/uploads/2013/03/LEBRefugeeReport.pdf>

Dalal Yassin, **Unwelcome guests: Palestinian refugees in Lebanon**, The Electronic Intifada, 13 July 2010. <http://electronicintifada.net/content/unwelcome-guests-palestinian-refugees-lebanon/8917>

vatandaşlığa kabulü ile artacağı, onların mülk sahibi olmalarıyla dengeleri değiştireceği korkusu Lübnan'da hissedilmektedir. Hükümet yetkililerinde bu derin ayrışmayı görmek mümkündür. Bir asker Filistinlileri desteklerken diğer bir asker sertlikle muamele edebilmektedir. Sorun sadece Filistinlilerin hak elde edebilme sorunu değil Lübnan'ın hala kendi kendini yönetebilecek bir yapıya kavuşamamasıdır. Etnik grupların hepsi dışarıdan beslenmeye devam etmektedir.

Lübnan'daki Filistin varlığının ve iç politika üzerindeki etkilerini iki konuyla sınırlı tutulduğu görülmektedir. Silah (öncesinde Filistinlilerin ellerinde bulunan silahlar) ve sivil haklar meselesi. Bazı Lübnan yasaları yurttaşlığa kabulü asılsız mazeretlerle reddetmekte, Filistinlilere karşı aşağılayıcı ve ırkçı yaklaşmaktadır. İslam Birliği, yasal olarak Filistin meselesini benimsemektedir. İslami organizasyonlar Lübnan'daki Filistinlilerin insani ve medeni haklarını ellerinden alan kanun değişiklikleri başta olmak üzere birçok konuda Filistinlilerin hâkli davalarına sahip çıkmışlardır.⁶³

Lübnan'da dengesiz siyasi dağılıma tepki günümüzde de devam etmektedir. Mezhepler arasındaki sorunların giderilmesinin siyasette eşit bir şekilde temsil edilebilmeleriyle çözüme kavuşabileceği düşünülmektedir.

⁶³ Robert G. Rabil, **Religion, National Identity, and Confessional Politics in Lebanon**, New York: Palgrave Macmillan, 2011, s.136.

İKİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN LÜBNAN'DAKİ DURUMU, COĞRAFİ DAĞILIMI

Yahudilerin Avrupa'daki tüm çektiklerine rağmen, bu tarih Filistin'e istenerek taşındı. Bilinçlice mülksüzleştirildi. Yeri değiştirildi ve halklar değiştirildi. Bunun kaçınılmaz olduğunu, başka çözümün olmadığını söyleyebilirsiniz, ama o zaman bile, Yahudi topluluğundan pek çok insan bu haksızlığı gördüler. İki hakkın çatıştığı yolundaki klasik ve bana kalırsa liberal algılayış, bu durumu fazla açıklamıyor. Çünkü gerçek anlamda, dörtbaşı mağmurve acı çeken tarafın onun yüzünden kurumsal tanınmaya ihtiyaç duyduğu indirgenemez bir adaletsizlik var.⁶⁴

Edward Said

A. FİLİSTİNLİ MÜLTECİ KİMDİR ve NASIL TANIMLANMAKTADIR?

Mülteci ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği/BMMYK'nın 2016 raporunda dünya genelinde 2015 yılında zorla yerlerinden edilen, mülteci konumuna düşen ve sığınma arayan kişilerin sayısı 65,3 milyondur. Dünya genelinde yerlerinden edilen bu kişilerin 21,3 milyonunu mülteciler, 40,8 milyonunu ülke içinde yerlerinden edilenler, 1,8 milyonunu ise sığınmacılar oluşturmaktadır.⁶⁶ Dünyada en fazla sayıda sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke 2,5 milyon kişiyle Türkiye'dir. Pakistan 1,6 milyon kişiyle en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ikinci ülkedir. Üçüncü ülke ise 1,1 milyon kişiyle Lübnan'dır. Dünyadaki mülteci

⁶⁴Dünya Sorunları, **Ortadoğu Dosyası**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1988, s.272.

⁶⁵ <http://www.unhcr.org.tr/?content=28&page=29>, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi tanımıdır.

⁶⁶ UNHCR, Figures at a glance, <http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html>

nüfusunun yüzde 51'ini çocuklar oluşturmaktadır. Tüm bu rakamlarda Filistinli mülteciler oldukça önemli bir yer tutmaktadır. 21,3 milyon mültecinin 16,1 milyonu BMMYK'nin görev alanına girerken 5,2 milyon Filistinli BM Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu'nun çalışma alanındadır. 3,2 milyon kişi ise sığınmacı konumundadır.⁶⁷

Filistinli mülteciler 1 Haziran 1946 ve 15 Mayıs 1948 yıllarına kadar Filistin'de kendilerine ait ev ve geçim kaynağına sahip kişiler iken 1948'de İsrail'in ülkeyi işgaliyle sahip oldukları ne varsa kaybeden kişiler olarak tanımlanmaktadır.⁶⁸

Maria Holt'un "Ortadoğu'da Kadın ve Çatışma" isimli çalışmasında yer verdiği üzere, uzun yıllardır mülteci kamplarında yaşayan Filistinliler, özellikle de kadınlar dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın Filistinli olma kimliğini ve tekrar Filistin'e geri dönme idealini taşımakta ve bu bilinci sonraki nesillere aktarmaktadır. Bu sebeple mülteci olarak göç ettikleri ülkelerde yerleşmek fikrinden uzak durmayı tercih eden birçok Filistinli atalarının 1948'de Filistin topraklarından getirdiği hatıralar üzerine hayatlarını kurmuştu.⁶⁹ Ülkesinde ya da sürgünde birçok kadın tarafından farklı şekillerde tecrübe edilen gerçek şudur ki –bazen evsiz ve düşmanca bir ortamda kenarda kalmak da dâhil olmak üzere- bazıları tarafından tekrar tanımlanan "yuva" sadece hasret çekilen bir yer olarak değil, aynı zamanda L. Hammond'un ifadeleri ile "topluluk, kimlik ve siyaset ve kültür üyeliklerinin kesiştiği" yerdir. Aslında, ailenin yaşadığı "yuva" ile kişinin ait olduğu "vatan" arasında bir ayrım yapılmıştır. Filistinli mülteci kadınların bir kimlik oluşturması için bu birbirine bağlı iki zemin önemlidir. Holt Filistin'in hikâyesini anlatmayı erkeklerin üstlendiği bir ortamda Lübnan'da yaşayan Filistinli kadınların sürgünde bir hayat kurma ve milli hatıraları yaşatabilme konusundaki önemli rolünün yeteri kadar takdir edilmediği hususuna dikkatleri çekmektedir.⁷⁰

Filistin'deki Yahudiler 1920'de 61,000 iken 1948'de 604.000 olmuştu ki bunların sadece 150.000'i Filistin'de doğmuşlardı. Diğerleri legal ve illegal göçmenlerdi. Çoğunluğu asker yaşta ve II. Dünya Savaşı gazileriydi. 1948'de nüfusun çoğunluğu 1.441.000 ile

⁶⁷ GÖÇ VAKFI, <http://gocvakfi.org/bm-multeciler-yuksekkomiserligi-kuresel-egilimler-raporu-2016/>

⁶⁸United Nations Relief and Work Agency for Palestine Refugees in the Near East, <http://www.unrwa.org/palestine-refugees>

⁶⁹ Diana Cavuoto Glenn, Eric Bouvet ve Sonia Floriani, **Imagining Home: Migrants and the Search for a New Belonging**, Australia: Wakefield Press, 2011, s. 58.

⁷⁰ Glenn, Bouvet ve Floriani, s. 5.

Filistinliler oluştuyordu. 1948'de İsrail'in bölgeyi işgaliyle Filistin toprağının % 84'ü İsrail'in eline geçti. Filistinliler 532 bölgede topraklarını, mal, evleri ve sahip oldukları ne varsa kaybedince mülteci durumuna geldiler.⁷¹

Lübnan'a, Irak'a, Ürdün'e, Suriye'ye sığınan ardından farklı ülkelerde yaşam arayışına giren Filistinliler kendi topraklarını geri alabilmek için direniş hareketleri kurmuştu. Filistin Kurtuluş Örgütü, Ansar, Islamic Philanthropic Association, Al Cemaat al-İslamiyye, Popular Front for the Liberation of Palestine/Democratic Front for the Liberation of Palestine (PFLP/DFLP), Palestinian National Alliance, Arab Liberation Front (Irak bağlantılı), Saaqa (Suriye bağlantılı), Hamas, İslami Cihat⁷² bu hareketler arasında yer almaktaydı... Bunlardan en önemlisi olan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) Filistinliler başta olmak üzere Tunus, Fas, Sudan, Irak ve Mısır'dan entelektüelleri ve militanları kendine çekmiş ve Beyrut'ta sayısız araştırma merkezi ve yayınevini kurmuştu. Lübnan'ın başkenti Beyrut 1971'de Filistinlilerin Ürdün'deki iç savaşı kaybetmeleri üzerine Filistin Kurtuluş Örgütü önderliğinin tüm kurumlarıyla kendisine sığınması ardından canlandı.⁷³ Ve 1982 yılına kadar FKÖ'nün de başkenti oldu. İsrail'in 1982'deki Lübnan'ı işgali ardından FKÖ ülkeden ayrılmak zorunda bırakıldı.

1948 yılından sonra Lübnan'e gelen ve orada kalan mülteciler kendilerini yalnız hissetmişlerdi. Lübnan hükümeti ve UNRWA tarafından Filistinli mülteciler üç farklı kategoride tanımlanmaktaydı.

İlk kategorideki mülteciler UNRWA ve Lübnan otoritesi tarafından kayıtlı olanlardır. Bunlar 1948 yılında topraklarından ayrılarak bölgeye gelen ve yerleşmek zorunda kalanlardır. Lübnan otoriteleri bu kişilerin legal olarak Lübnan topraklarında kalabileceklerini kabul etmiş ve kendilerine mavi kimlik kartı verilmiştir. Yerleşim izni Siyasi ve Mülteci İşleri Genel Müdürlüğü (General Directorate of Political and Refugees Affairs) tarafından, seyahat belgesi

⁷¹ Palestinian Refugee Research Net, **ICJ and CIMEL paper**, June 1997.

<http://prn.mcgill.ca/research/papers/abusitta.htm>

⁷² Sherifa Shafie, "Palestinian Refugees in Lebanon", July 2006. <http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/palestinian-refugees-in-lebanon/fmo018.pdf>

⁷³ Cengiz Çandar, **Mezopotamya Yolculuğu**, 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s.188

ise Lübnan Genel Güvenlik Birimi (the Lebanese General Security) tarafından verilmekteydi. Lübnan'dan bir sebeple ayrılan bu mültecilerin dönüş hakkı beş yıl için geçerli olmaktadır.

İkinci kategoride yer alan mülteciler Lübnan Siyasi ve Mülteci İşleri Genel Müdürlüğü tarafından kayıtlı olan Filistinlilerdir ve mülteci olarak UNRWA'ya kayıtlı değildirler. 1967 mültecileri olarak tanımlanmaktadır. Kalma izni ve mavi kimlik kartları olsa da seyahat için birinci kategoriden farklılık göstermektedir ve dönüş süreleri bir yıllıktır. Sayılarının tahmini olarak 10,000 ile 40,000 arasında değiştiği söylenmektedir.

Kimliksiz olarak yaşamlarını geçiren Filistinli mültecilerdir. Sayıları tahmini 3.000 - 5.000 arasında (Sivil toplum kuruluşlarına göre sayılarının daha fazla olduğu söylenmektedir) değişmektedir. Bu mültecilerin bir kısmı Kara Eylül'ün ardından Lübnan'a gelmiş, ardından Lübnan iç savaşında girişimde bulunmamış veya Ürdün, Irak gibi ülkelere gelen resmi evraklarının süreleri dolan Batı Şeria'dan, Gazze'den bölgeye gelen ve dönüşü mümkün olmayan kişiler olarak bilinmektedir. FKÖ'nün ülkedeki siyasi askeri alt yapısı dağıtılınca güvenlik için tüm Filistinlilerin dökümanları gerekmişti. Bu mülteciler belgesiz olarak, eğitim, iş, sağlık veya seyahat vb. haklarına sahip olmadan Lübnan'da yaşamaktadır.⁷⁴

Abbas Shibli "Filistinli Mülteciler" isimli kitapta yer alan makalesinde Arap ülkelerinin Filistinli mültecileri pasaport ya da vatandaşlık gibi haklardan yoksun bırakmasını bu ülkelerin kendi iç politika dengelerini öncelmesi ve Filistinlilerin uzun vadede ülkelerinde barındırma konusundaki endişeleri olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵

B. FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN LÜBNAN'DA ÖRGÜTLENMELERİ

Lübnan'ın bağımsızlığını kazandığı 1941 yılından sonra Filistinli mültecilerin bu ülkeye gelmesi henüz kendi devlet yapısını oluşturamamış bir ülke için çok zor bir yük olarak görülmektedir. Söylemde mülteciler, mezhepler arası gerginlik ve çatışmaların yaşandığı

⁷⁴ Jaber Suleiman, "Undocumented Palestinians in Lebanon" **Palestinian Refugees' Rights**, The Centre for Refugee Rights/Aidoun (CRR), Series 5, 2014 <http://www.aidoun.org/en/wp-content/uploads/2014/01/No-ID-E.pdf>, Palestinian Refugees in Lebanon, Sherifa Shafie, 2007, <http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/palestinian-refugees-in-lebanon/fmo018.pdf>

⁷⁵ Abdelwahab El-Affendi, **Genocidal Nightmares: Narratives of Insecurity and the Logic of Mass Atrocities**, New York: Bloomsbury, 2015, S.117.

Lübnan'ın politik ekonomik ve toplumsal yapısına kaldıramayacağı büyük bir yük getirmekteydi.

Öyle ki Lübnan mültecilerin ülkeye ekonomik olarak zarar verdiğini iddia ederek birçok defa mültecileri Suriye sınırlarında -kuzeyde Abdeh ve batıda Masha- yaşamaya zorladı. Suriyeli otoriteler tarafından reddedilince zamanla Filistinli mülteciler iş çevrelerinden de gelen baskı üzerine, kıyı şeridindeki narenciye bahçelerine yakın bölgelere ve Beyrut'un endüstri alanlarına yerleştiler. Siyasi olarak İsrail devletinin kurulması ve bölgede genişleme politikaları izlemesi Lübnan'ın güvenlik ve savunma alanındaki sorunlarını daha da artırmış ve ileride ortaya çıkacak sorunların da habercisi olmuştur.⁷⁶

Çadırlarda kalan Filistinli mültecilere BM Filistinli Mültecilere Yardım Teşkilatının yıllık verdiği yardım miktarı 27 dolar olarak belirlenmişti. Bu zor koşulların yanında bir de Lübnan'da karşılaştıkları baskılar, mültecilerin Lübnan'da silahlı örgütlenme sürecini hızlandırdı. İlk dönem mültecilerin yaşadığı zor koşullar Filistinlilerin askeri direniş örgütlerine katılımını beraberinde getirmişti. Lübnan'daki Filistinlilerin, kısa bir süre içinde Lübnan'da siyasi ve askeri olarak örgütlenmeye başlamaları ülkedeki Hristiyan grupların tepkisine yol açmıştı. Örgütlenen Filistinliler Lübnan topraklarını İsrail'e karşı başlattıkları mücadelede bir merkez gibi kullanmanın yanında, Lübnan'ın siyasi yapısına da dahil olmuştu.⁷⁷

Filistinlilerin Lübnan topraklarında kurduğu irili ufaklı grupların büyük bir kısmı Arap devletleri tarafından kurulmuş ve bir Arap devletine dayanan örgütler olarak tanınmaktaydı. 1967 Savaşı'na kadar Suriye ve Mısır Filistinli örgütleri doğrudan destekleyen ve aynı zamanda Filistinli örgütlerin kurulması için gerekli askeri ve politik desteği sağlayan ülkeler olmuştu. 1967 Savaşı öncesi Mısır Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulmasını sağlayarak Filistin direnişini kontrol altına almaya çalışmıştı.

1970 yılında Ürdün'den Kara Eylül olayıyla çıkarılan Filistinliler Lübnan'a gelmişti. Filistinliler kendileri için tek kurtuluş yolu olarak silahlı mücadeleyi uygun görmekteydi.

⁷⁶ Fawwaz Traboulsi, **A History Of Modern Lebanon**, London: Pluto Press, 2012, s.114-115.

⁷⁷ Ayhan ve Tür, s.83.

Filistinliler İsrail'e karşı başlattıkları gerilla savaşının merkezi olarak Lübnan'ı belirlemişti. Lübnan'daki Marunileri rahatsız eden bu durum Filistin&Maruni gerginliğini başlattı. Maruniler Filistinlilere müdahale etmiş ve Filistinlilerin kendilerine karşılık vermesiyle de İsrail ve Suriye ülkeye müdahale etmişti. 1982 yılında Lübnan'a giren İsrail orduları Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ülkeden kovulmasını sağladı. Tunus'a taşınan liderlik ve karargah 1994 yılına kadar sürdü.⁷⁸ Öte yandan Suriye'nin ilerleyişini durdurabilmek için Amerikalı, İtalyan ve İngilizlerden oluşan çokuluslu bir güç de bölgeye yerleşmişti. İçi patlayıcı dolu bir kamyonla düzenlenen suikast 241'i Amerikalı 300 askerin ölmesiyle sonuçlandı. Çokuluslu güç tamamen parçalanmış olan ülkeyi kaos içinde bırakarak geri çekilmişti.⁷⁹

Savaş sonrasındaki 10 yıl, mültecilerin yasal statülerinin gittikçe ötekileştirildiği ve yaşam şartlarının, ülkedeki Filistinli varlığını silmek amacıyla, gittikçe kötüleştirildiğine şahit olundu. Lübnan'da mültecileri hiçbir kaçış yolu olmayan sıkışık, bakımsız kamplarda ve gecekondu semtlerinde tutmak için sıkı politika tedbirleri tasarlandı. Mültecilere ülkeyi terk etmekten başka çıkış yolu bırakılmadı. 1990'dan itibaren hükümet aktif bir şekilde Filistinlileri ülkeden ayrılmaları için teşvik etti.⁸⁰

Bu durum çok sayıda Filistinlinin ülkeden gitmesine yol açtı ancak azalan sayılarına rağmen mültecilerin varlığı ülkede hâlâ sorun olmaya devam etti ve anlaşmazlıklara sebebiyet verdi. Bunun temel sebebi Filistinli mülteci kamplarının özerk olması ve silahlı gruplaşmalarıdır. 1987 yılında Kahire Antlaşması resmi olarak feshedilmesine rağmen, mülteci kampları yarı-özerk durumlarını sürdürdü ve Suriye idaresi altında olmaya devam etti. Filistinli gruplar resmi silahsızlanma sürecinin dışında kaldılar ve silahlı olmayı sürdürdüler.

1991 yılında FKÖ ile Lübnan Bakanlık Komitesi arasındaki yüksek düzeyli görüşmelerde, ağır silahların Lübnan ordusuna teslim edilmesi karşılığında mültecilere sosyal ve sivil hakların verilmesine dair yazısız bir mutabakat yapıldı. Haziran 1991'de ağır silahlarını teslim eden FKÖ üyeleri ordunun silahlı bir saldırısıyla karşılaştı. Ordu güneydeki kampların kontrolünü ele geçirdi ancak muhtemelen Lübnanlı yöneticilerin Madrid

⁷⁸ Bernard Lewis, **ORTADOĞU**, 12 Baskı, Ankara: Arkadaş, 2016, s.458

⁷⁹ Georges Langlois, **20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul: Nehir Yayınları, 2000, s. 444

⁸⁰ Philip Mattar, **Encyclopedia of the Palestinians, Revised Edition**, USA, 2005, s.307.

Konferansı'nın neticesini beklemelerinden ötürü resmi diyalog sürdürülmedi. Savaş sonrası dönemde, mülteci kamplarının genel görünümü ağırlaştı. Kampların zehir tacirliği, silah kaçakçılığı ve yetkililer tarafından aranan militanlar için bir gizlenme yeri olarak anılmaya başlandığı söylenmekteydi. Kampların kontrolünü ele geçirmek için hükümetle birbirine giren Filistinli siyasi liderler, keyfi tutuklama, hukuki kovuşturma ve göz altılara maruz kalmıştı.⁸¹

Ülkede anti-Filistin düşüncesi gittikçe artmaktaydı. Mülteciler ülkenin istikrarı için bir tehlike olarak düşünülmekteydi. Lübnanlı Hristiyan ve Müslüman topluluklar arasında yaygın olan bu görüş, Filistin mülteci kamplarının önüne geçilmesi gereken bir güvenlik tehdidi olarak vurgulanmaktaydı. Dolayısıyla, sistemli bir hukuki ayrımcılığın yanı sıra mülteci kamplarının kontrolü de gittikçe sıkılaştırılmaktaydı.

1991'den bu yana, güneydeki kamplara sınırlara yakınlıklarından ötürü özel kısıtlamalar uygulanmaya başlanmış ve kısıtlamalara hala devam edilmektedir; bu bölgelerde kamplar tel örgülerle güvenlik çemberine alınmış, ordunun kontrol noktaları artırılmış ve güvenlik kontrolleri günlük rutin hâle gelmişti. Dahası, kamp sınırları genişletilmemekte, kamp içinde inşaat ve tamirata izin verilmemektedir. Lübnan yetkilileri, yapı malzemelerinin kamplara girmesine izin vermemektedir.⁸²

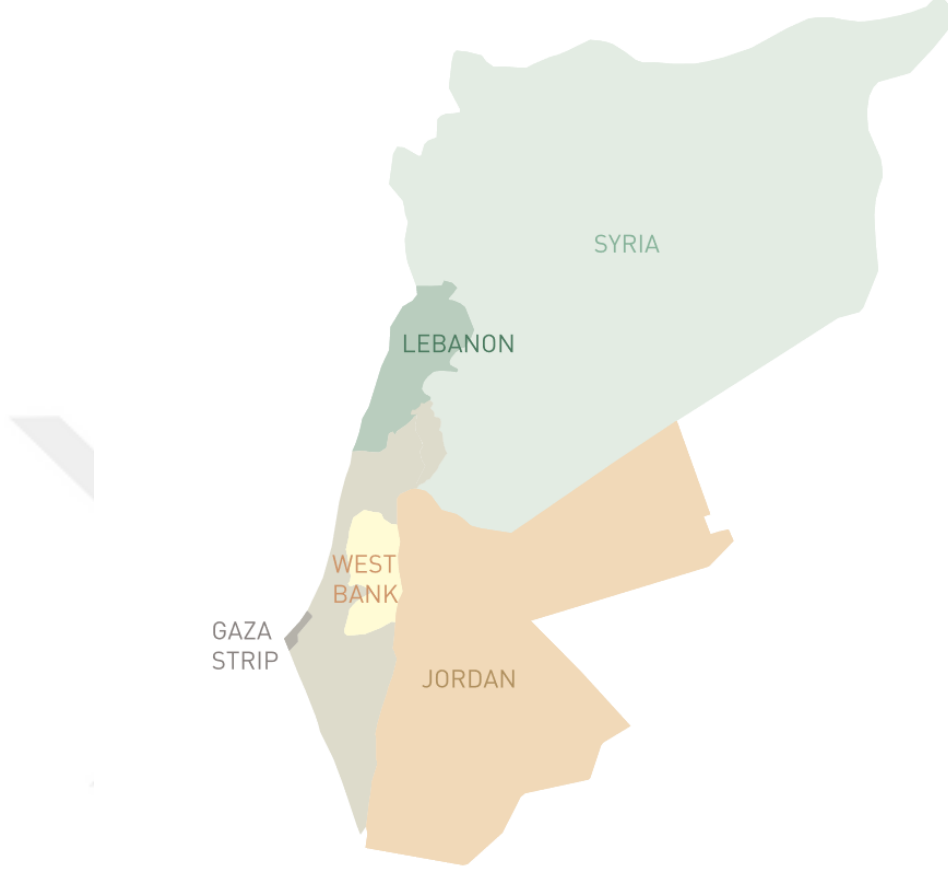
Mülteci kampları hem Filistin kimliğinin korunmasına hem de asimilasyonun önlenmesine hizmet ettiği için Filistin konusunda hak kazanmak isteyenler için önemli görünmektedir. Lübnan'ın savaş sonrası yeniden yapılanma programına mülteci kampları dahil edilmezken, başlangıçta 16 olan kamp sayısı 12'ye düşürülmüş ardından da iç savaş boyunca tahrip edilmiştir. Filistinli mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler arasında, en fazla kampta yaşayan mülteci oranına sahip ve şartları kötü olan ülke Lübnan'dır.

⁸¹ Are Knudsen, **The Law, the Loss and the Lives of Palestinian Refugees in Lebanon**, CHR Michelsen Institute, Norway, 2007. http://prn.mcgill.ca/research/papers/knudsen_070530.pdf

⁸² Rex Brynen and Roula El-Rifai (Edited by), **Palestinian Refugees Challenges of Repatriation and Development**, London, New York: I.B. Tauris, 2007, s. 35

Harita 1

Filistinli mültecilerin yoğun olarak bulunduğu ülkeler

Lübnan 449.957, Ürdün 2.097.338, Suriye 526.744 ve Filistin Batı Şeria 774.167 ve Gazze 1.258.559'de toplamda 5.149.742 kişi mülteci statüsüne sahip olarak yaşamaktadır.⁸³

C. FİLİSTİNLİLERİN KURDUĞU ÖRGÜTLERİN LÜBNAN'DAKİ MÜLTECİ DURUMUNA ETKİSİ

1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgaline kadar FKÖ Filistinli mültecilere sosyal hizmet sağlamış ve işveren olmuştu. 30 Ağustos 1982'de FKÖ'nün şehri terk etmesi karşılığında İsrail'in bölgeden çekilmesi Lübnan'a vaat edilmişti. FKÖ silahlı birlikleri ve sivil kadroları deniz yönünden Yemen'e, Tunus'a ve Cezayir'e; karadan Suriye'ye hareket etmişti. Filistinlilerin

⁸³ UNRWA, **Where We Work**. (5 Haziran 2016). <http://www.unrwa.org/where-we-work>

İsrail'e karşı başlattıkları mücadelede Lübnan'ı merkez olarak kullanmaları Lübnan'ın siyasi yapısına müdahale olarak dillendirilmiştir.

1969'da Fetih tarafından İsrail'e karşı yürüttüğü gerilla savaşı sebebiyle FKÖ'nün Genel Sekreterliğine Yaser Arafat getirildi. Lübnan'ın bu şekilde kullanılıyor olması Filistinli-Maruni gerginliğine yol açtı. Marunilerin Filistinlilere müdahalesi ve Filistinlilerin buna karşılık vermesi sonucu Suriye ve İsrail'in Lübnan'a müdahalesi arttı.⁸⁴ 1996 yılında Lina Abu-Habib FKÖ'nün Filistinli mülteciler arasından yaklaşık 10.000 tam ücretli asker ve milis olduğunun tahmin edildiğini belirtmekteydi. Aynı zamanda kendi politik-sosyal altyapısı için de birkaç bin kişi istihdam edilmişti. Körfez ülkelerinde çalışan Filistinlilerden alınan dövizler ile birlikte çoğu mülteci aile nispeten istikrarlı bir asgari geçim sağlamaktaydı. Filistinli mülteciler Lübnan savaşı (1975-1990) sırasında ağ gibi sarılmış, Lübnan nüfusunun farklı kesimlerinden de mültecilere karşı antipati tetiklenmişti.⁸⁵

1985-86 yıllarında Filistin mülteci nüfusunun sosyo ekonomik durumu Lübnan ekonomisinin genel çöküşü ile birleştiğinde önemli ölçüde bozulmaya başladı. Körfez krizi, dövizin düşmesi (1990-91) ile Körfez ülkelerinde yaşayan ve mültecilere destek olan binlerce Filistinli işçi de petrol ülkelerinden sınırdışı edilmiş ve mali yardım kesilmişti. Sınırdışı edilen Filistinli aileler de Lübnan'a gelmişti. Direnişçi olarak yaşamlarını sürdüren mültecilerin sosyal hayata entegrasyonu da zorlaşmıştı. Önce 1948 yılında göçe zorlanan mültecilerin yerini 1967'deki ikinci Nakba ile yenileri almıştı. Ürdün'e sığınanlar arasından 1970 yılında meydana gelen karışıklık ve FKÖ'nün 1970'lerdeki gücünün sebep olduğu olaylar yeni mülteci problemine neden olmuştu.⁸⁶ Bir kısım mülteci ise 1968 ve 1981 yılları arasında Gazze ve Batı Şeria'dan Lübnan'a göçmüştü.

İsrail 1981 yılında Güney Lübnan'da bulunan FKÖ kamplarını sebep olarak gösterip bölgeyi işgal etti. Lübnan'ın tamamının işgaline yönelerek Filistin Kurtuluş Örgütü kuvvetlerinin bulunduğu yerleri bombalamaya başladı. Beş gün içerisinde Beyrut'a ulaştı.

⁸⁴ Ayhan ve Tür, s.84.

⁸⁵ Lina Abu-Habib, "Education and the Palestinian refugees of Lebanon: A lost generation?". PRRN Palestinian Refugee Research Net, Nisan 1996. <http://prn.mcgill.ca/research/papers/abuhabib.htm>

⁸⁶ FRONTIERS Association, "Falling Through the Cracks, A Case Study of Unrecognized Refugees in Lebanon Report 2005", Ağustos 2005. http://prn.mcgill.ca/research/papers/050815_fallingthroughthecracks.pdf.

Ariel Şaron komutasındaki İsrail birlikleri 10 binden fazla insanı Sabra ve Şatilla’da katletti. Doğu Beyrut’taki Hıristiyanlar da işgale destek verdi. İsrail, ‘Galile’ye Barış Operasyonu’ adı verilen bu işgal hareketini bitirmek için FKÖ üyelerinin gemilerle Beyrut’tan ayrılmasını şart koştu. Beyrut’ta kalacak mültecilerin can güvenliğinin korunacağı sözü karşılığında FKÖ üyeleri şartı kabul ederek Beyrut’tan ayrıldı. Ariel Şaron, 2-3 bin gerillanın gemilere binmediğini ve Beyrut yakınlarındaki Sabra ve Şatilla kamplarında saklandıklarını iddia etti. Lübnan Cumhurbaşkanı ve Lübnan Falanjları Partisi’nin Başkanı Beşir Cemayel de bombalı bir suikast sonucu öldürüldü. Bu olaydan iki gün sonra, 16 Eylül 1982’de, İsrail tarafından ablukaya alınarak çıkışları tutulan Sabra ve Şatilla kamplarında çoğunluğu kadın ve çocuk olan yaklaşık 3 bin Filistinli mülteci, Hıristiyan Falanjistler tarafından katledildi. İsrail, olaylarda sorumluluklarının olmadığını iddia etti. Ancak artan baskılar karşısında İsrail hükümeti bir soruşturma komisyonu kurdu. Soruşturma sonucunda Ariel Şaron Savunma Bakanlığı görevinden alındı; fakat başka bir görevle yine kabinede kaldı.⁸⁷ Lübnan’daki tüm mülteci kampları artık tehlike altındaydı. İsrail Lübnan içerisinde kamplara korku ve dehşet saçmayı başka bir örgütle yapmaktaydı.

Olayların sonucunda fatura Filistinlilere kesilmiş ve bir sonraki adım zorlaşmıştı. Mülteciler güvendikleri siyasi ve askeri gücü kaybetmiş ve kendi kaderlerine bırakılmıştı. FKÖ artık ülkede yer almıyor, diğer direniş örgütleri de bastırılmıştı. Hakları için nereden başlayacakları, istikrarsız bir ülkede nasıl var olacakları ve satüleri soru işareti olmaya devam etmekteydi. Tüm bu belirsizlikler hala devam etmektedir.

Temmuz-Ağustos 2006’da İsrail güçlerinin Hizbullah ile arasındaki çatışmadan dolayı ülkenin altyapısı çökertilmiş, ekonomisi kötüye gitmiş, misket bombaları ile de Filistinlilerin çalıştığı topraklar kullanılamaz hale gelmişti.⁸⁸ Filistinliler kaldıkları bu topraklarda daha az sorunla hayatlarına devam etmek istemekte ve hükümete ters düşmek istememektedir.

⁸⁷ UHİM Uluslar arası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, “Küresel Aktörlerin Kıskaçında Lübnan Raporu”, Ankara, 2013. <http://www.uhim.org/images/rapor/1309435277.pdf>

⁸⁸ AMNESTY International, **Exiled and suffering: Palestinian refugees in Lebanon Report 2007**, http://prn.mcgill.ca/research/papers/amnesty_071112.pdf (25 Ocak 2016)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LÜBNAN'DAKİ FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN TEMEL SORUNLARI

A. LÜBNAN'A YERLEŞEN FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜLERİ

“Lübnanlıların hepsi Filistinlilerdir fakat Filistinlilere karşı olarak.”

(Lübnan'da yaşayan bir Filistinli notu)⁸⁹

Lübnan'da mezhepsel demografinin böldüğü bir ülke siyasette temel bir rol üstlenmektedir. Özellikle Hristiyanlar Sunni mültecilerle entegre olacak her çabayı şüpheyile karşılamaktadır. Lübnan'da Filistinlilerin vatandaşlığa kabulü (tawteen) 1989 yılındaki Taif Antlaşmasıyla Lübnan anayasası tarafından açıkça yasaklanmıştır. Bu Lübnan siyasetinde en kronik konulardan biri olmaya devam etmektedir.⁹⁰

Lübnan Hükümeti 1950 yılında mültecilerin yönetimi ve ülkedeki kontrolü için bir birim kurmuştu. Kurumun adı Mülteci İşleri Merkez Komitesi (Central Committee for Refugee Affairs) oldu. Komite, 1959'daki 927 numaralı kararına göre kamp bölgelerini belirleme, mültecilerin hanelerini, doğum, evlilik, ölüm ve yer değişiklikleri gibi bilgileri kayıt etme, mültecilere dışarıdan gelen ekonomik yardımın kabulü veya reddi ile sorumluydu. Filistinliler için sosyal servisler ise tamamen UNRWA'ya bırakılmıştı. 1962'de Lübnan hükümeti bütün mültecileri yabancı olarak tanımlamış ve mültecilerin çalışma izinleriyle ilgili sınırlamalar getirilmişti.⁹¹

⁸⁹ **The Economist**, “A History of the Hapless”, Haziran 2007. <http://www.economist.com/node/9265914> (12 Mayıs 2016)

⁹⁰ Rex Brynen, “Lebanon and Palestinian civil rights: breakthrough or bogged down?” PRRN The blog of Palestinian Refugee Research Net, 16 Ağustos 2010. <https://prrnblog.wordpress.com/2010/08/16/lebanon-and-palestinian-civil-rights-breakthrough-or-bogged-down/> (24 Ocak 2016)

⁹¹ ANERA Reports, **Palestinian Refugees in Lebanon**, Volume 3, June 2012. <http://www.anera.org/wp-content/uploads/2013/03/LEBRefugeeReport.pdf>

Lübnan 1951 BM Mülteci Sözleşmesini⁹² imzalamadığı gibi, Sözleşmenin 1967 protokolünde vurgu yapılan mülteci statüsündeki insanların temel hakları ve yasal yükümlülüklerini de tanımamaktadır. Filistinliler Lübnan'da devlet okullarına gidemediği gibi özel mülk de edinememektedir. Aynı zamanda ulusal sağlık merkezi ve sosyal güvenlik sistemine erişimleri yoktur. Lübnan dışından gelen vatansız Filistinliler diğer ülkelerden gelenlere verilen vatandaşlık haklarından da yoksundur. Kontrol noktalarındaki sıkı denetim ticaret ve alışveriş yapmalarına da engel olmaktadır.⁹³ Öte taraftan sözleşmenin 7. Maddesi karşılıklılık ilkesinden hareketle mültecilerin sığındıkları ülkede üç yıl sonra ikamet almalarının ardından izinsiz çalışmalarını sağlamaktadır.⁹⁴

Ayrıca Lübnan ordusu güvenlik teşkilatı (Deuxième Bureau) ve paramiliter güvenlik güçleri tarafından hem kamplara hem de mülteci topluluklarına yönelik siyasi aktivizm konusunda sert sınırlandırmalar ve sıkı kontroller yürütülmüştür. Lübnan içindeki hareketlerine dahi kısıtlamalar getirilmiştir. Mültecilerle karşılıklı gergin ilişkilere sahip olmalarının tek sebebi diğer Arap ülkelerinin yanı sıra Lübnan'ın da 1951 Sözleşmesini onaylamamış olmasıydı. 1950'lerde, yeni oluşan Filistin milliyetçiliği Nasır'ın Mısır'da yükselişiyle tüm bölgeyi kasıp kavuran güçlü pan-Arap hassasiyetlerle bağlantılıydı. Bu durum hassas iktidar paylaşım anlaşmasıyla, Misak-ı Milli ile bir arada tutulan karışık bir Hristiyan-Müslüman nüfusa sahip olan ülkede ayrılık yaratan bir durumdu ve 1958'de başlayan kısa süreli bir iç savaş ile son bulan siyasi bir krize sebep olmuştu.⁹⁵

Lübnan hükümeti özellikle 1987 yılında FKÖ ile yaptığı Kahire Antlaşması'nı tek taraflı fes edince mültecilerin eli kolu bağlanmıştı. Uzun yıllar mültecilerin sorunlarına dokunulmamış hatta göz ardı edilmişti. UNRWA'nın verdiği sosyal yardımlar, ülke dışındaki STK'lardan gelen yardımlar ve yurt dışındaki Filistinlilerin yaptığı yardımlar durumu değiştirmemiş sadece acil ihtiyaçların giderilmesine yaramıştı. 1959'da kurulan Mülteci İşleri

⁹² Bkz. <http://www.unhcr.org/pages/49da0e466.html>

⁹³ Palestinian Refugees in Lebanon, ANERA Reports, Volume 3, June 2012.

⁹⁴ COMMENTARY ON THE REFUGEE CONVENTION 1951 ARTICLES 2-11, 13-37 Published by the Division of International Protection of the United Nations High Commissioner for Refugees 1997. <http://www.refworld.org/docid/4785ee9d2.html>

⁹⁵ http://prn.mcgill.ca/research/papers/knudsen_070530.pdf

Merkez Komitesi'nin ismi de 4082 numaralı karar ile Siyasi İşler ve Mülteciler Müdürlüğü (Directorate of Political affairs and Refugees) olarak değiştirildi.

Lübnan yasa ve yönetmeliklerinde genelde mülteciler, özelde Filistinli mülteciler hakkında herhangi bir yasal tarif ve tanım yapılmadığı için uygulamada, Filistinliler yabancı, mülteci ve diğerleri olarak anılmakta ve onaylanmış bir devletin vatandaşı olmadıkları kabul edilmektedir.⁹⁶ “Yabancılar” olarak sınıflandırılan, ikinci ve üçüncü nesil profesyonel nitelikleri elde etmiş Lübnan doğumlu Filistinlilerin tıp, mühendislik veya hukuk gibi alanlarda sendikalara katılmaları da engellenmiştir. Bu tür sendikaların üyeleri Lübnan vatandaşı olmak zorundadır.⁹⁷ Tüm bu sınırlamalar Filistinlilerin hareket alanını daraltmaktadır.

Filistinli mültecilerin Lübnan'a göç etmesinin ardından ülke içerisinde iş bulması ve ülke ekonomisine katkı sağlaması oldukça normal karşılanmıştır. Ekonomisi gelişmekte olan Lübnan için Filistinli mülteciler tarım ve üretim alanında ucuz işçi anlamına da gelmekteydi. Filistinli mülteciler çalışmak için işçi vizesine ihtiyaç duymadı. Öğretmen, hemşire ve memur gibi küçük bir grup Filistinli UNRWA bünyesinde görev almıştı.⁹⁸

Yapılan araştırmaya göre Lübnan'da 75.000 Filistinli çalışmaktadır, 1948 yılından bu yana iş gücü olarak Lübnan'a hizmet eden Filistinlilerin % 90'ı üçüncü ve dördüncü kuşaktır. Mültecilerin çalıştığı işlerin çoğu tehlikeli ve riskli işler olarak kayıtlara geçmektedir. % 66'sı yoksulluk sınırı altında yaşamakta, % 75'i asgari ücretin altında çalışmakta, % 95'inin de sağlık güvencesi bulunmamaktadır.⁹⁹ Filistinlilerin iş sektöründe yaşadıkları bu sorunlar Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization/ILO), Visualizing Palestine ve İstatistik Merkez Kurumu (Central Administration of Statistics) tarafından yapılan çalışmalarla kamuoyuna sunulmaktadır. Bu çalışmalar genç yaşına rağmen doktor olabilmiş fakat Filistinli olduğu için Lübnan'da çalışmasına izin verilmemiş ve Amerika Birleşik

⁹⁶ UNRWA. <https://displacedpalestinians.wordpress.com/category/unrwa/page/5/>

⁹⁷ Sawwa Abdulrahim ve Marwan Khawaja, “The Cost of Being Palestinian in Lebanon”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Vol. 37, No. 1, January 2011, s.153.

⁹⁸ Dawn Chatty ve Gillian Lewando Hundt, **Children of Palestine: Experiencing Forced Migration in the Middle East**, Canada: Berghahn Books, 2005, s.17.

⁹⁹ VISUALIZING PALESTINE, Facts and Figures, <http://visualizingpalestine.org/visuals/palestinian-labor-force-in-lebanon-facts-and-figures> (02 Haziran 2016)

Devletlerine giderek ileriki çalışmalarına orada devam eden *Iqbal Assad* üzerinden resmedilerek anlatılmakta ve kamuoyuna duyurulmaktadır.¹⁰⁰

Filistinlilerin varlığının hukuki zemine dayanmaması problemin kaynağını oluşturmaktadır. 1948'den bu yana Lübnan'a yerleşen Filistinliler, 2010'da Lübnan hükümeti tarafından belli düzenlemeler yapılmasına rağmen, hâlâ ne özel mülkiyet hakkına sahipler ne de sosyal güvenlik ve sağlık sigortasından faydalanabilmektedirler. Çünkü Lübnan'da Filistinliler yabancı işçi statüsünde sayılmakta ve Lübnanlılara ait bazı meslekleri yapmalarına da izin verilmemektedir.¹⁰¹ Lübnan Filistinli mülteci meselesinden uzaklaşamayacağını bildiği için mültecilerin durumu hakkında karar alacak ve uygulamaya koyacak bir komite kurdu.

¹⁰⁰ Moe Ali Nayel, "Visualizing the discrimination faced by Palestinian refugees in Lebanon", The Electronic Intifada 6 March 2014, <https://electronicintifada.net/content/visualizing-discrimination-faced-palestinian-refugees-lebanon/13227> (02 Haziran 2016)

¹⁰¹ **Al Jazeera**, "Palestinians in Lebanon gain rights", 17 Ağustos 2010. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2010/08/2010817161916277557.html> (29 Nisan 2013).

Lübnan Parlamentosu Ağustos 2010'da, özellikle Filistinli mültecilerin istihdamına yönelik İş Kanununun 59. ve Sosyal Güvenlik Kanununun 9. Maddelerinin yasa değişikliklerini onayladı, bu sayede daha güçlü bir hukuki adım atılmış oldu. Değişiklikler işten ayrılma tazminatı ve işle ilgili yaralanmalar gibi bazı sosyal güvenlik yardımları; Lübnan'da doğan Filistinli mülteciler tarafından çalışma izni alabilmeleri için ücretten feragat etme ve tedavi politikasının karşılıklı yürürlükten kalkmasını içermektedir. Değişiklikler doğum parası veya aile ödenekleri içermemektedir.

9. maddede değiştirilen metne göre:

Filistinli mülteci çalışan/işçilerin de Lübnanlı çalışan/işçilerin yararlandıkları işten ayrılma tazminatı payından yararlanmaları amacıyla Filistinliler, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku'nda belirtilen karşılıklılık koşulundan muaf tutulmaktadır. Bu nedenle Sosyal Güvenlik Fonu İdaresi, Filistinli mülteci çalışan/işçilere ait olan paylar için, Hazine'ye veya Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu'na herhangi bir mali yükümlülük getirmeyen ayrı bağımsız bir hesap belirlemelidir. Bu kanunun hükümlerinin kapsadığı yararlanıcılar hastalık, gebelik ve aile yardımı fonlarından yararlanamazlar.¹⁰²

2010 adımları ile bir değişimin olacağı sinyallerini veren Lübnan hükümeti yine ağır bir şekilde ilerlemekteydi. Mülteciler bir değişim beklentisindeyken 2010'da başlayan Arap Ayaklanmaları tüm bölgede endişeye sebep oldu. Mülteci kampları Suriye'den gelen yeni mülteci dalgasıyla yaşanan sıkıntı ve sorunlar iki katına çıktı. Mezhebi olarak da bir soruna sebep olabilecek bu nüfus Lübnan Hükümeti'nin tekrar bir yol belirlemesini mecbur kılmıştı. Özellikle Hizbullah'ın Suriye'yi desteklemesi, Sunnilerin ise muhalifleri desteklemesi Lübnan'da her an bir çatışma çıkabileceği tehlikesini göstermekteydi.

Lübnan çoğu zaman, mültecilerin ülkede kalmasının mümkün olmadığını ve belli süreliğine yerleştiklerini dile getirmektedir. Ara ara mültecilerin yasal olarak geri dönme haklarını kullanmaları gerektiği söylenmektedir. Eğitimli ve mesleki nitelikli mültecilere

¹⁰²International Labour Organization, **Palestinian Employment in Lebanon**, Lübnan 2012. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/publication/wcms_236502.pdf

kendi alanlarında iş yapmalarına yasaya bağlı olarak izin verilmemektedir. Yetmiş üç meslek alanında çalışılmasına imkan verilmemektedir. Okulları ne olursa olsun, çöpçü, temizlikçi, badanacı, demirci ve yol işçisi olarak çalışmaktan başka çareleri yoktur. Filistinlilere herhangi bir mülkiyete sahip olma hakkı da verilmemektedir. Mültecilerin ülkede yaşamasına izin verilmesini cömertlik göstergesi olarak düşünmektedirler.¹⁰³

Lübnan'da yaşayan Filistinli mülteciler, yabancılar sıfatıyla hükümetten resmi izin almadıkça çalışamazlar. Madde 25'e göre, "Bir yabancı, yürürlükteki yasalar ve yönetmelikler uyarınca Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından izin verilmedikçe, Lübnan'da herhangi bir iş veya mesleğe girmesi yasaktır". Mülteci sözleşmesine göre mülteciler sınırsız bir çalışma hakkına sahiptirler ve herhangi bir yabancı işçinin ev sahibi ülkedeki gibi tedavi edilmelidir. Üç yıldan fazla bir süreden bu yana ikamet eden mültecilere uygulanan kısıtlamaların kaldırılması ve bu mültecilerin bir vatandaşın "ulusal iş piyasasında" eşit haklara sahip olması gerekmektedir. Lübnan'da Filistin emeğine verilen ağır kısıtlamalar, Mülteci Sözleşmesi uyarınca uluslararası hukuku tamamen göz ardı ettiğini göstermektedir.¹⁰⁴

Filistinliler kendi problemlerinin yükünü değil Ortadoğu'daki Arap ayaklanmalarının da yükünü omuzlamak zorunda bırakıldı. Filistinli mülteciler, Suriyeli mülteciler, Suriye rejimini destekleyen Lübnan Hizbullahı'nın muhaliflere açıktan düşmanlık etmesi Lübnan için tehlikeli bir dönemi işaret etmekteydi. Bölgedeki kırılma yapının mülteciler için sonrasında alınacak kararları durdurduğunu söylemek mümkündür.

¹⁰³ David J. Whittaker, *Asylum Seekers and Refugees in the Contemporary World*, London and New York: Routledge, 2006, s. 59.

¹⁰⁴ Naseer Aruri (Ed. by), *Palestinian Refugees The Right of Return*, USA: Plato Press, 2001, s. 130-131.

B. UNRWA'NIN KURULUŞU ve MÜLTECİ NÜFUSUNA ETKİSİ

UNRWA (the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East/Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı) Arap-İsrail çatışmaları sırasında Ürdün, Lübnan, Suriye ve Irak topraklarına kaçan ve Filistin topraklarında yer değiştiren insanlara yardım ulaştırmak için 1948'de kuruldu. Ajans Filistinlilere yardım ulaştıran en önemli gelişim desteğini sağlayan kurum olarak kabul edilmektedir. Lübnan'daki yetkililer, uluslararası ve yerel kar gütmeyen kurumlarla mültecilere yardım ulaştırmak için iş birlikleri yapmaktadır. Kayıtlı kampların tümünde eğitim, sağlık, mikro kredi, yardım ve sosyal servis alanlarında mültecilere programlar düzenlemektedir.¹⁰⁵ Faaliyetlerine başladığı 1950 yılında 750.000 mülteciye hizmet götüren Ajans bugün 5 milyon Filistinli mülteciye ulaşmaktadır.¹⁰⁶ Aslında UNRWA geçici yardımla vazifeli bir kurumken görevine 68 yıldır devam etmektedir ve yetkisi her 3 yılda genişlemiştir.

Lübnan aşırı sefalet içinde yaşayan ve UNRWA'da "özel yoksulluk" programına kayıtlı en yüksek mülteci oranına sahip olan ülke konumundadır. Savaş sonrası dönemde mültecilere yapılan yardım azalmış ve UNRWA baskı altında dar bütçeyle göreve devam etmekte olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ajansın etkinliği bir dönem yolsuzluk ve uzun yıllar kayıtlı mültecilere yardım sağlayan tek kurum olarak onlara iltimaslı davrandığına yönelik suçlamalarla yüzleşmiştir. Oslo Anlaşması¹⁰⁷'ni takiben, FKÖ'nün mültecilere olan siyasi desteği de azalmıştır. UNRWA'nın azalan desteği ve FKÖ'nün Oslo Antlaşması'nı tasdik etmesine yönelik anlaşmazlıklar, mülteci topluluklarına ağır hasar vermiş; kamptaki sosyal sorunlarını artırmış, hizipçi anlaşmazlıklar ve iç çatışmalara yol açmıştır.¹⁰⁸

Hiçbir uluslararası organ Filistinli mültecilere dair yasal korumayı güvenceye almamaktadır. Nitekim UNRWA yardımı da tamamen uluslararası değildir. UNRWA yönetmeliği altında bir mülteci olarak görülmek bu kurumun faaliyet alanının içine giren

¹⁰⁵ The United Nations and the Palestinian Refugees, Palestine Refugees.

<http://www.unrwa.org/userfiles/2010011791015.pdf>

¹⁰⁶ <http://www.unrwa.org/palestine-refugees>

¹⁰⁷ Ocak 1993'te Oslo'da İsrail ve Filistin arasında gizli görüşmelerin başlamasıyla, işgal altındaki topraklarda kontrolü sağlayacak tek kurumun FKÖ olduğunu gören İsrail devrim niteliğinde bir değişiklik yaparak FKÖ'yü resmen tanımaya giden sürecin önünü açtı.

¹⁰⁸ Are Knudsen, **The Law, the Loss and the Lives of Palestinian Refugees in Lebanon**, CHR Michelsen Institute, Norway, 2007. http://prn.mcgill.ca/research/papers/knudsen_070530.pdf, s.10

ülkelerden birinde ikamet ediyor olmaya bağlıdır. Bu noktada bile, UNRWA uygun mültecilere yardım sağlarken koruma sunmamaktadır. Pratikte Filistinlilerin mülteci olduğu ülkelerde onları izleme, durumlarını raporlama ve aracılık etmek için varlık göstermektedir.

Lübnan'da 12 mülteci kampında hayatlarını sürdürmeye çalışan Filistinli mültecilerin 449.957'si mülteci olarak kayıtlıdır. Lübnan nüfusunun %10'u kadar olduğu söylenen mültecilerin gerçek rakamı bilinmemektedir. Bölgedeki diğer mülteci kamplarıyla kıyaslandığında Lübnan'daki kamplarda yaşayan mülteciler sefil halde hayatlarını sürdürmektedir. Filistinliler mülteci olmaya başladıkları 48 yılından bu yana Birleşmiş Milletlerin kurduğu Ajans mültecilerin zor geçen durumlarını devam ettirmektedir.

C. FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN İHTİYACI OLAN HAKLAR

Filistinli mülteciler, “yabancı” olan hukuki statülerinden ötürü, Lübnan vatandaşlarına tanınan bazı yasaların dışında tutulmaktadır. Bunun yanı sıra Lübnan hukuku ülkenin yargısına bir dava için başvurabilecek kişiler konusunda da sınırlayıcı davranmaktadır. Lübnan hukuku, kanun açısından “yasal duruş” olarak ifade edilen meşru yönetimden doğrudan zarar görmeyen bir kişiye mahkemede itiraz hakkı tanımamaktadır: dolayısıyla, örneğin, bir sivil toplum kuruluşu herhangi bir mülteci veya mülteci topluluğu adına bir dava açamaz. Geriye kalan seçenek, yasama organlarını, yasama meclisini bir şekilde etkilemektir. Bununla birlikte, yasal hakları yöneten kanunlara sözlü saldırıda bulunmak oldukça kolaydır, böylelikle kanunlar suistimale açıktır. Nitekim Filistinli mültecilerin kullandıkları “haklar” birer hak olarak görülmekten ziyade ayrıcalık olarak görülmekte ve herhangi bir zamanda geri çekilebilmektedir.¹⁰⁹

Buna ek olarak mültecilere örgütlenme özgürlüğü verilmemekte ve mültecilerin kendi teşkilatlarını kurmaları yasaklanmıştır. Yetkililer nezdinde yalnızca Lübnan vatandaşlarının sorumluluğundaki STK'lara üye olmalarına izin verilmektedir. Her ne kadar yasak bir şekilde delinebilmiş olsa da, bu durum ülkedeki Filistinli sivil kuruluşların faaliyet alanlarını ve

¹⁰⁹ http://prn.mcgill.ca/research/papers/knudsen_070530.pdf

potansiyel görevlerini sınırlamaktadır. Kısıtlı kamp alanında Filistin kimliğini korumaya yönelik geniş çaplı bir halk aktivizmi bulunmasına rağmen Lübnan bu hareketleri bastırabilmektedir.

Filistinli işçilerin yalnızca % 11'inin elinde yazılı bir işe alım sözleşmesi bulunmaktadır. Filistinlilere işçi haklarının tanınması yönündeki çabalar 2010 yılında kendilerine bir gün saygın işlerde çalışabileceği ümidini verecek şekilde ivme kazanmıştı. İş hukukunun Filistinlileri, işverenlerin illegal durumlarını istismar ettiği işlerden koruyacak şekilde düzenlenmesi gerektiği de ortaya çıkmaktadır. Lübnan iş hukukunda karşılıklılık ilkesi geçerlidir; mülteciler yabancı olarak görüldüğü için Lübnan vatandaşlarıyla benzer faydalar sunan onaylı devlet vatandaşlarına tanınan hakları karşılayamamaktadır. 2005 yılında Filistinliler için birkaç meslek daha sunulmuş ancak bunlar da çoğunlukla alt düzey büro ve amelelik işlerinden oluşmaktadır.¹¹⁰ Oysa Filistinliler kendileri için daha üstün işçi hakları sağlanmasını beklemektedir.

Najdeh Derneği tarafından 2009 yılında yapılan bir çalışma, Filistinlilerin Lübnan'ın özel tüketiminin % 10'unu oluşturduğunu tespit etmiştir. Mülteci nüfusa daha üstün haklar verilmesine karşı çıkan Hristiyan siyasi partilerce sık sık mülteciler için bazı iddialarda bulunmaktadır. 2010 yılında Filistin Çalışma Bakanı Ahmad Majdalani, işsizlik ve fakirliğin Filistinli mültecileri aşırıların pençesine ittiğini söyleyerek mültecilere işçi haklarının verilmesi konusunda Lübnan'ı zorlamak için çalışma başlatmıştı.¹¹¹ Fakat tüm bu çabalar sonuçsuz kalmış ve bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Mülteciler için ülkede ayrımcı yasalar devam etmektedir, bu yasaların yürürlükten kaldırılması veya gözden geçirilmesi gerekmektedir. Filistinli mülteciler için kısıtlamalar uygulanmakta ve mülteciler evlerini tamir ettirememektedir. Güvenlik sorunu kamp içinde ve kamp dışında sağlanmadığı için mülteciler zor durumda kalmaktadır. Zorla tahliyeler ve gözdağı mültecilerin engellenmesini istediği durumlardır. Piyasada Filistinlilerin karşı karşıya

¹¹⁰ **Dailystar**, "Palestinians stil denied labor rights", (27 Nisan 2015)

<http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2010/Apr-27/57128-palestinians-still-denied-labor-rights.ashx>

¹¹¹ <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2010/Apr-27/57128-palestinians-still-denied-labor-rights.ashx>

kaldığı kısıtlamalar sebebiyle ülkede eşit mal erişimi mümkün değildir. Filistinlilerin sosyal güvenliği ve hakları da bulunmamaktadır. Eğitimde ise eşitlik olmadığı için okul çağındaki çocuklar eğitimden faydalanamamaktadır. Filistin statüsünü düzenlemek için gerekli tüm adımların atılmasını bekleyen mülteciler resmi kimlik belgesinin sağlanması¹¹² için beklemektedir.

HUKUKİ HAKLAR

Mülk hakkı bir insanın sahip olması gereken en önemli haklardandır. Lübnan'da yaşayan mülteciler mülk hakkına sahip bulunmamaktadır. Filistinli mültecileri kat mülkiyetinden men eden 2001 yılı değişiklikleri oluşturmaktadır. 2001 senesinde Lübnanlı yetkililer, 1969 mülkiyet kararını değiştirerek, kısıtlamaları bir adım daha ileriye taşımıştır (karar no: 11614, 14 Ocak 1969). 1969 tarihli karara göre Filistinlilerin (Arap vatandaşı sıfatıyla) Beyrut'ta 3000 m²'ye, Lübnan'ın geri kalan yerlerinde ise 5000 m²'ye kadar mülkiyet edinme yetkisi vardı. Değişiklik, (no. 296, 3 Nisan 2001 tarihli) "geçerli bir devlet uyuşuna" sahip olmayan ya da mülkiyeti anayasanın "her türden gerçek haklara sahip olmak" için vatandaşlığa kabul yasağına aykırı olan kişilerin önüne geçmiştir. "Geçerli bir devlet uyuşuna" sahip olmayan yabancılar yalnızca Filistinli mültecilerdir.¹¹³ Dolayısıyla kanun kasıtlı bir şekilde Filistinlileri edinme, miras bırakma, hatta mülkiyete kaydolma hakkının dahi dışında bırakmıştır. 2001 yılı öncesinde kat mülkiyetine sahip kişiler, artık yasa buna izin vermediği için mülkiyetlerini çocuklarına bırakmamaktadır.

2003 yılında, Filistinlilerin mülkiyet kanununa karşı düzenlenen protestolarından sonra binlerce mülteci hükümetin kanunu kaldırması için çağrıda bulunarak imza topladı. Bir yıl sonra, on parlamento üyesi (öncesinde yasa tasarısı lehine oy kullanan, Hizbullah'ın da dahil olduğu üç siyasi bloğun temsilcileri) diğer yabancılara verilen hükümlere benzer şekilde, Filistinlilerin 5000 m²'ye kadar mülkiyet edinmesine izin veren bir kanun taslağı sunmuş ancak öneri hükümetin ağır muhalifliği neticesinde kabul edilmemişti.¹¹⁴ Karar için temyiz girişimi aynı yıl Lübnan Anayasa Konseyi'nin (LAK) "metnin anayasaya

¹¹² http://prn.mcgill.ca/research/papers/amnesty_071112.pdf

¹¹³ http://prn.mcgill.ca/research/papers/knudsen_070530.pdf

¹¹⁴ <http://www.aljazeera.com/archive/2003/10/200841011443616977.html> (10 Mayıs 2016)

uygunluğunu, yeni yasamanın ‘ulusal çıkar’ı koruyabilirliği tartışarak onaylaması”ndan sonra reddedilmiştir. LAK bünyesinde hizmet veren anayasa hakimleri, vatandaşlığa kabul yasağının daha daraltılmış bir yorumunu savunabilirlerdi ama yasamanın, vatandaşlığa kabul yasağının kat mülkiyeti engelini meşrulaştıran görüşünü desteklemişlerdi. Mültecilere yönelik artan hukuki ayrımcılık nedeniyle, 2003 yılında Avrupa Parlamentosu, Lübnan yetkililerini bu türde bir ayrımcılığı sonlandırmaya ve 1951 tarihli Cenevre Anlaşması’nı kabul etmeye zorlayan önergeyi onaylamıştır.¹¹⁵

Filistinlilerin resmi iş piyasasına girmesini kısıtlayan pek çok kanun bulunmasına rağmen, yetkililer Filistinliler resmi olmayan sektörlerde çalışması hakkında bir düzenleme yapmamıştır. Mülteciler çoğunlukla gayri resmi iş piyasası üzerinde en düşük ücretli işlere sürülmektedir.

Haziran 2006 Savaşından bu yana Lübnan’a sıkıntı veren derin siyasi kriz, hassas meseleler üzerindeki ilerlemeyi imkansız kılmaktadır. Kriz, ülkenin siyasi istikrarını sarsmış ve ekonomisini enkaz hâline getirmiştir. Özellikle 2010 Arap ayaklanmalarından sonra bir başka savaşa sürüklenme endişesi ile Lübnan olayların dışında olamaya çalışmaktadır. Bu nedenle Filistin-Lübnan diyalogu arafta kalmaya devam etmektedir.

SOSYAL HAKLAR

Liberal demokrasilerde, vatandaşlık hakları daimi oturum izni ile bağlantılıdır. Ne var ki, Arap ülkelerinde vatandaşlık haklarını edinebilmede milliyet ana unsurdur ve diğer vatandaşlık hakları ve istihkaklarından elde edilen temel bir hak olarak işlev görmektedir. Lübnan’ın mülteci ve sığınmacı hukukuna sahip olmamasından dolayı, mülteciler ve sığınmacılar yabancı muamelesi görmektedir. 1962’de alınan bir kararla Filistinli mülteciler “kendi ülkelerinden belgesi olmayan ve Lübnan’da yaşayan” özel bir yabancı kategorisiyle ayrılmaktadır.¹¹⁶

¹¹⁵ http://prn.mcgill.ca/research/papers/knudsen_070530.pdf

¹¹⁶ UNHCR, U.S. Committee for Refugees and Immigrants World Refugee Survey 2006, Lebanon, <http://www.refworld.org/docid/4496ad053e.html> (10 Mayıs 2016)

Vatandaşlık haklarının faydalarından mahrum bırakılan Filistinli mültecilere iş, sağlık hizmetleri, yüksek öğretim ve tabii ki oy kullanma hakkı verilmemektedir. Mültecilerin ötekileştirilmeleri, 1964'de 17561 Yasası ile Filistinlilerin profesyonel sendikalara katılmalarını, bir dizi yüksek kademeli mesleklerde istihdama yönelik (tıp, mühendislik, hukuk vs.) girişimleri yasaklanmıştır.¹¹⁷

Lübnandaki Filistinli mültecilerin sosyal haklar olarak sahip olması gereken barınma, mezarlıklar, çevre, sağlık hizmetleri, içme suyu, elektrik ve yollar şu şekilde sıralanmaktadır.

Barınma

Bütün kamplarda oturmaya elverişsiz evler bulunmaktadır ve yeniden inşa edilmeleri gerekmektedir. Lübnan hükümetinden Filistin kamplarına yapı malzemelerinin girişine müsaade talebi yapılmaktadır. Kamp alanlarının yaşamını sürdüren Filistinlilere yetmemesi sebebiyle genişletilmesi veya Filistin toplulukları için yeni yerler kurulması ihtiyacı bulunmaktadır. Filistinlilere kamp dışında mülkiyet hakkı verilerek kamplardaki yoğun kalabalığın azaltılması gerekmektedir.

Mezarlıklar

İhtiyaç duyulan yerlerde mezarlık alanlarının genişletilmesi veya yenilerinin oluşturulması ihtiyacı belirtilmektedir.

Çevre

Mültecilerin sağlığı için daha fazla çöp konteynırının sağlanması ve yaşamsal alanların uzağına yerleştirilmesi, ayrıca tüm çöp konteynırlarının periyodik olarak ilaçlanması ihtiyacı bulunmaktadır. Günlük atık toplamanın sürdürülmesi, temizlik hakkında kamusal farkındalığın artırılması ve temizlikçilerle işbirliği yapılması gerekmektedir. Özellikle kış aylarında tıkalı şebekelerin onarılması ve böceklerin imha edilmesi için sağlık hizmetleri ağlarında ilaçlama yapılması gerekmektedir.

¹¹⁷ http://prn.mcgill.ca/research/papers/knudsen_070530.pdf

İçme suyu

UNRWA su depolarına su arıtma tesisatlarının ilave edilmesi ve suyun içilebilir olduğuna dair periyodik testler yapılması gerekmektedir. Su arıtma depolarında satılan suların sağlık koşullarına uygunluğunun izlenmesi elzemdir. Çeşitli muhitlerde ücretsiz su arıtma tesislerinin kurulmasına ihtiyaç vardır.

Artan yerleşimci sayısını ve artan su ihtiyacını karşılayacak yeni su kuyularının açılması veya yeni depoların inşa edilmesi gerekmektedir.

Elektrik

Eski elektrik şebekelerinin iyileştirilmesi ve sorunların çözülmesi (düzensiz hatlar, yalıtılmamış teller...) yaşamsal haklardandır. İhlallerin önlenmesi için açık kabloların geçiş yollarından kaldırılması ve güvenli bir şekilde yerleştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Abonelik ücretlerinin azaltılması ve özel jeneratörlerin kamplara sağlanması için çalışma yapılması belirtilmektedir.

Yollar

Düzensiz tümseklerin yer aldığı kamplarda bir çalışma yapılarak tümseklerin kaldırılması ve yenilerinin oluşmasının önlenmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Yerleşimcilere yolların kötüye kullanılmaması ile bilgi verilmesi, gece lambalarının takılarak çukurların kapatılması, yollarda kanallar açılması, patika ve toprak yolların düzeltilmesi gerekmektedir.

EKONOMİK HAKLAR

Filistinlilere her türden mesleği yapabilme, saygınlıkla çalışma hakkının verilmesi; tazminat, sağlık sigortası ve yasal minimum maaştan daha az almamaları açısından Lübnanlı işçilerle aynı hakların sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Filistinlilere yeni iş alanları sağlamak amacıyla üretim tesislerinin kurulması, Filistinlilerin üzerindeki yüklerin azaltılması için UNRWA hizmetlerinin tüm katmanlarda artırılması (sağlık, eğitim, nafaka ...) ve işlevsel bir hale getirilmesi gerekmektedir.

Üretim projeleri için ayrıcalıklı kredilerin sunulması ve mevcut projelerin desteklenmesi Filistinli mültecilerin ihtiyaç duyduğu alanlar olarak belirtilmektedir.¹¹⁸

EĞİTİM HAKKI

Kampta yaşayan Filistinli çocukların okullarını veya yüksek öğrenimlerini tamamlamaları teşvik edilmemektedir. Çünkü yüksek öğrenimden sonra iş fırsatı sunulmamaktadır. Bu sebeple eğitime erken yaşta başlamış bir çocuk bulmak ve eğitimini devam ettiriyor olmak pek mümkün görünmemektedir. Ve mülteci çocuklar için tek okul imkanı kamplarda UNRWA'ya bağlı okullardır. Bu okullar kampın dışında bulunmakta ve sınıf başına 50'den fazla öğrenci düşmektedir. Olanakların sınırlı ve sınıf sayısının fazla olmasına bağlı olarak UNRWA günde iki vardiyalı bir eğitim sistemi uygulamaktadır.¹¹⁹ Eğitim ücretini karşılayabilenler ancak üniversite düzeyinde bir eğitim alabilmektedir.

Kamplarda kütüphanelerin kurulması, araştırma ve dokümantasyon merkezleri ile konferans ve toplantılar için amfilerin inşa edilmesi, ders, konferans ve seminerler verilmesi, çeşitli alanlarda çalışma ve araştırmanın geliştirilmesi, sanat sergilerinin düzenlenmesi, farklı

¹¹⁸ Humanitarian Relief For Development & Palestinian Association for Human Rights (Witness), **The Status and Needs of Palestinian**, Camps and Gaetherings in Lebanon, Field Study 2011, Lebanon

¹¹⁹ Jihad Makhoul and Yara Jarallah "Policy and Governance in Palestinian Refugee Camps", December 2008, American University of Beirut and ISSAM Fares Institute, https://www.aub.edu.lb/ifi/public_policy/pal_camps/Documents/memos/ifi_pc_memo03_makhoul_english.pdf (14 Mayıs 2016)

akademik ve meslekî alanlar için uygulamalı modellerle eğitim kurumlarının kurulması (zanaat, endüstriyel veya zirai) mültecilerin hayata katılımında gerekli görülmektedir. Entelektüellerin fikirlerinin hayata geçirilmesi ve kitap, dergi ve bülten yayımlamaları için teşvik edilmesi, kültürel, sportif faaliyetler için de finansal desteğe ihtiyaç duyulmaktadır.¹²⁰

SAĞLIK SEKTÖRÜNDEN FAYDALANMA HAKKI

Filistinli mülteciler Lübnan'daki kamu sağlığı hizmetlerinden faydalanamadıkları için UNRWA'nın, gelir getirmeyen organizasyonların ve Filistin Kızılayı (Palestine Red Crescent Society/PRCS)nın sağlık kurumlarına bel bağlamış durumdadır. UNRWA kamplarda yaşayanlar için genel sağlık hizmetleri, anne ve çocuk bakımı, diş bakımı ve radyoloji hizmetleri sunmaktadır. Sağlık alanında bütün hizmetler sunulmadığı için mülteciler laboratuvar testleri, gelişmiş diş sağlığı gibi hizmetleri için kamp dışındaki diğer kliniklere gitmek zorunda kalmaktadır. Masraflar için akraba, arkadaş, STK'lar veya hayır kuruluşlarından destek alarak borç altına girmektedirler. Kuruluşlar Filistinlilerin artan sağlık ihtiyacını karşılamak için yetersiz kalmaktadır. Kampta yaşamın bir sonucu olarak fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları görülmektedir. Yaşlı ve engelliler için durum oldukça endişe vericidir.¹²¹

Özellikle engelli bireyler rehabilitasyon ve eğitim programları kamplarda yer almamaktadır. Protez araçları, görme ve işitme cihazları, engelli bireylerin ev ve merkezler arasında taşınması için uygun ulaşım araçlarının temini için maddi desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

¹²⁰ Humanitarian Relief For Development & Palestinian Association for Human Rights (Witness)

¹²¹ UNHCR The UN Refugee Agency, "The Situation of Palestinian Refugees in Lebanon February 2016" s.8

D. LÜBNAN'DAKİ FİLİSTİNLİ MÜLTECİLERİN YAŞADIĞI SORUNLARIN İYİLEŞMEMESİNİN NEDENLERİ

1948 yılından bu yana ülkede yer edinmeye çalışan Filistinli mülteciler geri dönmek için bir şansa sahip olmadıkları için hakları için seslerini duyurmaya çalıştı. 48'de onlar için kurulan UNRWA sadece acil ve insani yardım konusunda destek olmaktaydı, kurum durumlarının vehametini raporlar ile kamuoyuna duyurmuş olsa da bundan öteye geçmesi mümkün değildi. 1941 yılında bağımsızlığını ilan eden Lübnan için ise tüm çaba, bir devlet olarak ayaklarının üzerinde durabilmek ve devlet organlarını kurmaktı. Devlet olma sürecinden 7 yıl sonra İsrail'in kuruluşuyla Filistinlilerin akınına uğrayan Lübnan bir yandan kendi içindeki 17 farklı fraksiyonun etkisiyle çalkalanma yaşamış diğer yandan ülkelerini kaybeden ve vatansız olarak ülkeye sığınan bir halkın kendi içinde yapılanması arasında kalmıştı.

Lübnan'ın mülteci sorununu ötelemesinin nedenlerinden biri Filistinlilerin kendi hayatları için direnmeye başlamış olması ve merkez olarak Lübnan'ı belirlemeleri idi. Lübnan'daki Filistin Direnişi, Lübnanlılar ve özellikle Maruniler tarafından ülkeleri için bir tehdit olarak algılanmış ve algılanmaya da devam etmektedir. Filistinlilerin direnişine destek veren Lübnanlılar bu kitleleri devlete karşı yegane müttefik olarak görmelerinden kaynaklanmıştı. Uzun süre ihmal edilmiş Lübnanlı kitleler, özellikle güneyde yaşayanlar, devletin köyleri İsrail saldırısından koruması gerektiğine inanmışlar ve İsrail varlığına karşı Filistin direnişine destek vermişlerdi. Ne var ki ordu ve devlet içindeki farklı yapılar FKÖ tehditine son vermek için çalışmıştı. 1969 Mayıs ve Ekim ayında ordu FKÖ ile arasında bir anlaşmazlık çıkarmış ve oynadığı rolün önemini göstermeye çalışmıştı. Filistin direnişinin Lübnan topraklarında meşru görülmesi kabul edilse de sınırlandırılmış¹²², iç savaş sonrasında da ülkeden çıkmaları istenmişti.

Bir başka neden ise vatansız olarak Lübnan, Suriye ve Irak'a dağılan Filistinlilerin ağırlaşan durumu karşısında buldukları ülkelerde hak elde etme arayışlarıydı. Özellikle Lübnan'ın farklı fraksiyonlarla bölünmüş yapısı onların vatandaş olmasının önünde bir engeldi. Lübnan'da kamplarda sıkışan mülteciler ve hala mülteci statüsüne sahip olamayan

¹²² B. J. Odeh, **Lübnan'da İç Savaş**, İstanbul: Belge Yayınları, 1986, s.192-193.

Filistinliler ülkede nüfus dengesini Hristiyan Maruniler aleyhine değiştirmiş bu nedenle Filistinli Sunnilerin ülke vatandaşlığına kabulü her zaman tartışmalı olmuştur. 68 yıldır mal sahibi olmaları engellenmiş, sağlık sektöründen, eğitimden faydalanmaları kısıtlanmış, örgütlenme ve oy kullanma haklarının da önü kesilmişti. Oysa Lübnan kendi güvenliği için politikalar geliştirildiğini gösterse de kamplara sıkışan insanların insanca yaşaması için siyasi kararlara ve ivedilikle adımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bir diğer neden Lübnan'ın iç savaş ve İsrail işgali, Suriye ilhaki sebebiyle bir türlü devlet olamamış istikrarsız yapısının yanında mülteciler konusunda bir adım atmak istememeleridir. 1970'lerde FKÖ, Ürdün Kralı Hüseyin'e karşı yürüttüğü darbe girişiminde başarısız olmasının ardından Lübnan'da yeniden toplanmış ve öncelikli olarak Lübnan devletinin yönetimini ele geçirerek hem ülkenin 15 yıllık iç savaşının unsurlarından biri olmuş hem de 1982 yılındaki İsrail istilasına da hizmet etmişti. Fakat 1990 yılında iç savaşın sona ermesinden bu yana Filistinliler, Lübnan siyasetinin dışında kalmakla birlikte, Lübnan topraklarını İsrail'e karşı yürüttükleri silahlı saldırının sahnesi olarak kullanmaktan da sakınmaktadır. Bunun yanı sıra Lübnan kamplarını, Hamas ve Fetih arasındaki Filistin iç savaşının dışında tutmuşlardı. 1970'lerdeki durumun tersine, 2008 yılında Şii ve Sünni grupların Beyrut sokaklarındaki çarpışmaları Lübnan'ı yeni bir iç savaş hazırlığına sokarken, Filistin kampları bu esnada sessizliğini korumuştur.¹²³ Tüm bunların yanında Lübnan İsrail tarafından hedef haline gelmek, Maruniler tarafından da sıkıştırılmak istememektedir. Filistinliler için farklı yıllarda atılan adımlar bir şekilde ilerletilmemiş ve nadasa bırakılmıştı. Lübnan'ın bu tutumu mültecilerin artan gerilimini azaltarak daha keskin bir durumun çıkmasını önlemek olarak yorumlanabilmektedir.

23 Ekim 2005 tarihinde Lübnanlı-Filistinli Diyalog Komitesi (The Lebanese-Palestinian Dialogue Committee/LPDC) Filistinlilerin sosyal, ekonomik refahını ve onların güvenliğine ilişkin konuları düzenlemek, iki halk arasındaki ilişkileri resmileştirmek için kurulmuştu. Komite başkanları ile birlikte hala aktif çalışmalar yapılmakta. Komite Lübnan-Filistin ilişkileri Devlet Bakanı ve Meclis Üyesi Wael Ebu Faour (Demokrat Sosyalist Parti) tarafından yürütülmektedir. Filistin Otoritesi (Palestinian Authority/PA) ile diplomatik

¹²³ TIME, **Is Lebanon Finally Integrating Palestinians?**, 20 Ağustos 2010.
<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2012024,00.html?xid=rss-mostpopularemail>

ilişkilerin başlaması ve Filistin Kurtuluş Örgütü ofisinin 15 Mayıs 2006'da tekrar açılması, farklı Filistinli gruplarla diyalog geliştirilmesi konusunda da çalışmalar yapmıştır.¹²⁴

Öte yandan 2010 yılında Lübnan parlamentosunun mülteciler için geçici adımları, Lübnan hükümetinin Filistinlilerin Lübnan siyasetindeki yıkıcı müdahalelerini sonlandırmak istedikleri anlamına gelmekteydi.

Lübnan Amerikan Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Tarihi öğretim üyesi Prof. Dr. Fawwaz Traboulsi, The Real News'e verdiği demeçte Filistinlilerin kamplarda birçok haklardan yoksun olarak yaşamalarını Hafez Asad dönemindeki, Suriye manda rejiminin anlayışıyla açıklamaktadır. Kamplarda insani şartların iyileştirilmemesinin nedeni olarak, Filistinlilerin Lübnan'da kalıcı olmasını önlemek ve insanların yerleşmekten çok geldikleri yere geri dönmelerini sağlamak¹²⁵ olarak belirtmektedir.

Lübnan'da bulunan tüm gruplar içerisinde Filistinlilerin hakları konusunda en çok desteği Hizbullah sağlamış görünmekteydi. Pek çok politikacı, bilhassa 2005 yılında göreve gelmesiyle mülteciler hakkında daha olumlu politikalar başlatan önceki Başbakan Fouad Siniora, mezhep kaynaklı ayrışmaları önlemek amacıyla uzlaşma arayışına girdiği kabul edilmekteydi. Bunun bir sonucu olarak, parlamentonun olası onayından önce gelebilecek herhangi bir kanun maddesinin, kat mülkiyeti ve meslekî istihdam gibi daha geniş konuları ele almadan, pek çok mültecinin günlük yaşamlarında ufak çaplı değişikliklere sebebiyet verebilecek, yalnızca çalışma izni ve sosyal güvenlik gibi sınırlı konuların üzerine eğilerek yumuşatılması beklenmekteydi.¹²⁶ Mülteci durumunun gittikçe kötüleşmesi ve mültecilerin beklentilerini bir şekilde cevaplandırmak üzere 2010 yılının Haziran ayında orijinal reform mevzuatı hükümet tarafından tanıtılmıştı. Mevzuatta; istihdam ve mülkiyet üzerindeki tüm kısıtlamaların sona ermesinin yanı sıra Filistinli işçilere bazı sosyal güvenlik yardımlarının sağlanması yer almaktaydı. Reform tedbirleri hakkındaki ilk endişeler Hristiyanlara aitti.

¹²⁴ <http://electronicintifada.net/content/unwelcome-guests-palestinian-refugees-lebanon/8917>

¹²⁵ Paul Jay, (Senior Editor), *Palestinian refugees in Lebanon denied rights* [Televizyon Programı]. Lebanon: The Real News, (13 Haziran 2010). <https://www.youtube.com/watch?v=xX4p31zHVrg>

¹²⁶ <https://prnblog.wordpress.com/2010/08/16/lebanon-and-palestinian-civil-rights-breakthrough-or-bogged-down/> (24 Ocak 2016)

2011 Mart ayında Suriye’de başlayan isyan dalgası ile birlikte Lübnan da tekrar hareketli zamanlar başladı. Suriye’den Lübnan’a hem Suriyelilerden hem de Filistinlilerden ciddi bir mülteci akını yaşandı. Bu dönemde BM verilerine göre % 53’ü ülkeye yayılmış 12 kamp içinde yaşayan toplam 449.957 Filistinli mülteciye ek olarak, Nisan 2014 itibarıyla Suriye’deki Filistinli mültecilerden 53.070¹²⁷ kişi ile kayıt altına alınabilmiş 1 milyon 300 binden fazla Suriyeli mülteci daha Lübnan topraklarına sığınmıştı.¹²⁸ Kayıt dışı rakamlarla birlikte bu sayının çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

Kamplarda yaşayan Filistinli mültecilere eklenen yeni mülteciler durumu daha da kötü hale getirmiş ve kamp şartları daha da ağırlaşmıştır. Lübnan Suriye’de meydana gelen iç savaştan sonra mülteciler için hedef ülkelerden biri haline gelmekten rahatsız olmuş ve mülteci hakları ile ilgili yeni bir adım atmamış, 2010 yıllarında mülteciler için atılacağı söylenen adımlar da rafa kalkmış görünmektedir.

¹²⁷ UNRWA, PRS in Lebanon, <http://www.unrwa.org/prs-lebanon>

¹²⁸ UNHCR, <http://www.unhcr.org/pages/49e486676.html>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ÇALIŞMASI

A. LÜBNAN'DAKİ FİLİSTİN MÜLTECİ KAMPLARI

129

Lübnan'da yer alan Filistinli mülteci nüfusun % 53'ü 12 kayıtlı mülteci kampında kalmaktadır. Kamplarda insanlar yoksulluk, aşırı kalabalık, işsizlik, yaşanması zor haneler, alt yapı eksikliği gibi birçok ciddi problemle karşı karşıyadır. 1975-1990 yılları arasında gerçekleşen Lübnan iç savaşı sırasında 12 kampın (Nahr el Bared, Beddawi, Dbayeh, Wavel, Mar Elias, Burc Baracne, Shatila, Mieh Mieh, Ein el Hilweh, El-Buss, Burc Şemali, Rashidieh) dışındaki üç kamp yerle bir olmuş, dördüncüsü ise diğerlerinden yıllar önce boşaltılmıştır.

¹²⁹ https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/unrwa_fields/unrwa_field_3923_15_1392881294.png

Tablo 1
Lübnan'da bulunan Filistin Mülteci Kampları¹³⁰

Kamp adı	Kayıtlı mülteci sayısı
1. Baddavi	16.500
2. Burc Baracne	17.945
3. Burc Şemali	22.789
4. Dbayeh	4.351
5. Ayn el Hilve	54.116
6. Al Bus	11.254
7. Mar Elyas	662
8. Miye Miye	5.250
9. Nahr el Bared	31.023
10. Raşidiye	31.478
11. Şatilla	9.842
12. Vavel	8.806

Kaynak: United Nations Relief and Work Agency for Palestine

Suriye'de 2010 yılında başlayan ve halen süren kriz sebebiyle birçok Filistinli mülteci de Lübnan'ın daha güvenli olduğu düşüncesiyle bu ülkeye gelmekte ve buradaki kamplarda yaşam mücadeleleri vermektedir.¹³¹

¹³⁰ Bu rakamlar UNRWA tarafından kayıt altına alınan mültecilere aittir. Burc Baracne Kampı'nda 20.000'in üzerinde mültecinin yaşadığı Humanitarian Relief for Development Kurumu tarafından iletilen bilgi arasındadır. Suriye krizi sebebiyle bu rakamların ikiye katlandığı da bildirilmiştir. <http://www.unrwa.org/where-we-work/lebanon>

¹³¹ Zeliha Sağlam Lübnan Ziyareti, Haziran 2015

Tablo 2

Lübnan’da UNRWA’nın Filistinli Mültecilere Sağladığı Yardımlar¹³²

Kamp sayısı	12
Kayıtlı mülteci	449,957
Okul sayısı	69
Eğitim merkezi	2
Sağlık merkezi	27
Rehabilitasyon merkezi	1
Kadın program merkezi	9

Kaynak: United Nations Relief and Work Agency for Palestine

¹³² United Nations Relief and Works Agency <http://www.unrwa.org/where-we-work/lebanon>, (12 Haziran 2015).

B. ALAN ÇALIŞMASI: BURC BARACNE MÜLTECİ KAMPI

Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta Beyrut Havalimanı'na yakın bir yerde bulunan kampta 1948 yılında Filistin'deki saldırılardan kaçan ve bölgeye gelen mülteci yaşamaktadır. Son yıllarda bu sayıya bir de Suriye'den gelen Filistinli ve Suriyeli mülteci eklenmiştir. Mülltecilerin çoğu Filistin'deki Galile bölgesinden gelerek Lübnan'a yerleşmiştir. 1970'lerde Beyrut Havaalanı yolunu kontrol eden, batı yönünde havaalanı yolunun kendine bakan yanında savunma siperleri kazılmasına imkan sağlayabilen kum tepeleri, yolun karşı tarafında ise Sabra ve Şatilla Filistin Mülteci Kamplarına kadar bir ormanlık alandan geçilerek ulaşılabilen stratejik bir konumda bulunmaktaydı. 1990'lardaki yapılandırmanın ardından kum tepeleri ve ağaçlık alan tamamen kaldırılmış ve bölgeye yeni yapılar kurulmuş.

OCHA'ya göre kampta tahmini olarak 28.000 Filistinli mültecinin yaşadığı tahmin edilmektedir. 2010 yılında meydana gelen Suriye'deki iç karışıklığın sebep olduğu kriz sebebiyle 2016 yılında en az 3,000 kişinin kampa geldiği söylenmektedir. Suriyelilerin kampa gelmesiyle kamp içinde sınırlı bulunan temel ihtiyaç malzemelerinin paylaşımında da sıkıntıların yaşandığı bilinmektedir. Kampta yaşayan mültecilerin tamamının geçimi UNRWA ve diğer insani yardım çalışması yapan partnerleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kampta yaşayan Filistinlilerin % 90'ı işsizdir ve dışarıdan yardıma ihtiyaç duymaktadır.¹³³

¹³³ OCHA, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, <http://www.unocha.org/top-stories/all-stories/lebanon-life-palestinian-refugees-bourj-el-barajneh> (11 Ocak 2017)

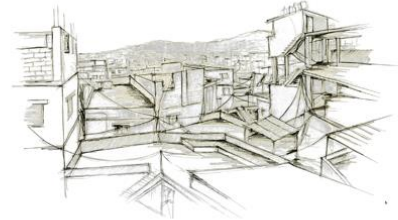
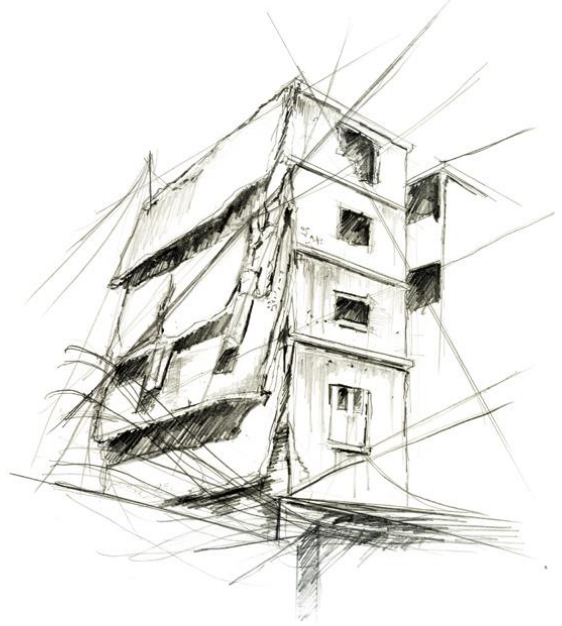
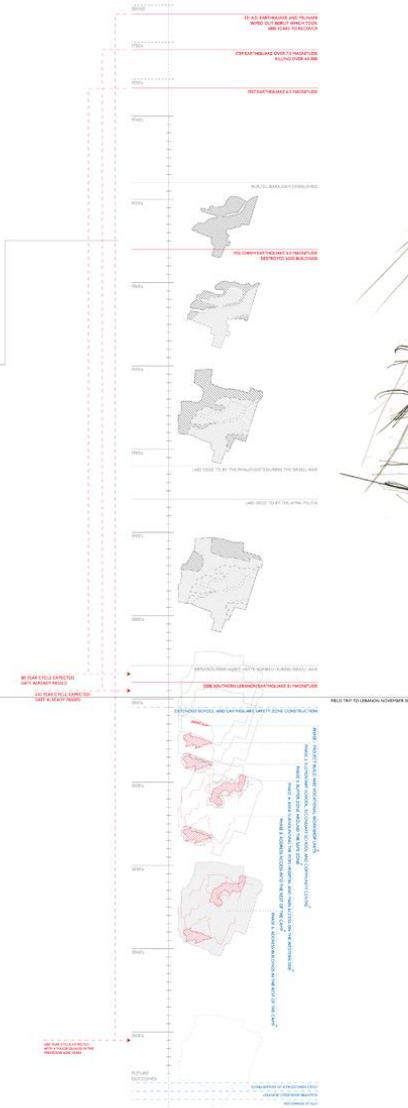
134

¹³⁴ Architectural Association School of Architecture, Burc Baracne vaziyet planı.
<http://projectsreview2010.aaschool.ac.uk/html/units.php?unit=97&name=128>

BURJ EL-BARAJNEH: TIMELINE
PLATE VI

The camp was established in 1948 to accommodate refugees who fled from Galilee in Northern Palestine. Since that time it has grown to hold over 5500 registered refugees, added with an unknown number of unregistered, in an area only a quarter of a square kilometre.

Last time that a significant earthquake hit the area was in 1956 when the camp consisted of tents and shacks and so the effects were negligible. The current state however would suffer a catastrophe if a quake of over 5.0 on the Richter Scale (and the region is easily capable of generating a 7.5 magnitude quake) hit. Concrete buildings constructed on foundations capable of supporting two stories have in many cases been built up to four or more stories and with the informal construction that has taken place with no regard to seismic design they are vastly under-equipped to deal with lateral forces. In short, it is a disaster waiting to happen.

1. A multitude of tall, unregulated construction without sufficient engineering for extreme lateral loading. Thus the project needs to address this structural deficiency at the core of its program.
2. Networks of electricity cables and water pipes run together down every street and present the constant threat of falls to its inhabitants. These need to be cleared up and organized at a camp-wide scale.
3. As taller structures are built and old ones completely added the risk from catastrophic over increases. The project needs to deal with the issues of height and weight and reduce the use of bulky materials.
4. Examples of use of many electrical control boards that are a chaotic mess of electrical wires, often exposed to rainfall, posing a constant threat to all inhabitants and visitors.
5. Rusted structure where the walls, cables are only held on by a few reinforcement rods leaving them in an extremely precarious position.
6. View out over the camp west towards seismically active Mount Lebanon region.

135

Bu çalışma Filistinli mültecilerin yaşadığı problemleri, Lübnan hükümetinin çözümsüz bıraktığı alanları örnek seçtiğim kamp üzerinden anlatmak istemektedir. Burc Baracne Kampı'nı kampta yaşayan insanlardan dinlemiş, onlarla aynı sofrayı paylaşmış, mülteci çocuklarla bir kişinin zor geçtiği sokak aralarında oyunlar oynamış, kadınlarla sohbet ortamında bir araya gelmiş, birlikte kahve içmiş, kampta güneş görmeyen bakkaldaki

¹³⁵ 1948'de kurulan Burc Baracne Kampı'nda en son 1956 yılında bir deprem meydana gelmiş. İngiltere'de bulunan Architectural Association School of Architecture'da yer alan bilgiye göre kamp içindeki çarpık ve yanlış yapılaşma sebebiyle bir ikinci deprem büyük oranda ölümlere ve insanların fazlaca zarar görmesine neden olacak. <http://projectsreview2010.aaschool.ac.uk/html/units.php?unit=97&name=128>

erkeklerle kampı dinlemiş ve çalışmayı röportaj havasından çıkararak onların anlattıklarından oluşturmuş bulunmaktayım.

Burc Baracne kampında çeşitli sebeplerden dolayı yetim kalmış birçok çocuk yaşamaktadır. Bu çocukların evlerini ziyaret ettiğimde ailelerinin yaşamlarını ve durumlarını da çalışmama ekledim. Kampta birçok Filistinli mülteci ile tanıştım, kimileriyle sohbet ettim, çocuklarla hareketin zor olduğu alanlarda oyun oynadım. Kendileriyle sohbet ettiğim kişiler anlattıklarından daha fazla şeyin hep eksik kaldığını söylemekteydi. Zorluklardan, hak sahibi olamamaktan, günlük yaşamın zorluğundan ve bir kampa sıkışmış yaşamlarından konuşurken yine de birkaç şey eksik kalmaktaydı.

Geldikleri ülkede başından beri sular hiç durulmamıştı. İsrail'in ülkeyi işgali ile başlayan süreç ve kampların yerle bir edilmesi, Suriye'nin Lübnan'a müdahalesi, iç savaş ve ülke içinde fraksiyonlara bölünmüş yapının hiçbir zaman bir araya gelememeleri durumlarının düzelmemesinin sebeplerinden. Yaşanan bütün bu olaylardan sorumlu tutulmaları da sivil halkın çıkmazını gözler önüne sermektedir. İsrail'in bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmasının ardından ülkelerini, vatanlarını, topraklarını, yaşamlarını bırakarak bir başka bölgeye sığınmak ve orada mücadelelerine devam etmek ise kendilerinin gördüğü en büyük hak. Uluslararası toplumun bu durumu çözmek yerine Filistinlilerin durumlarını görmezden gelmesi sorguladıkları ve cevap bulamadıkları bir durum.

Kamplarda UNRWA'ya mecbur bırakılmak ve kendilerinin başlarının çaresine bakamayacak olmaları onları her yönden sıkıştırmış durumda.

T.C Lübnan Büyükelçiliği, Al-Zaytoone Center, Humanitarian Relief for Development Kurumu, Lübnan Amerikan Üniversitesi ziyaretlerim çalışmamın şekillenmesinde yardımcı olmuştur.

C. KAMPTA YAŞAM

Bu bölümde Burc Baracne'deki ilk kamp izlenimlerimi, kampa girişimi ve dikkatimi çeken detayları yorum şeklinde aktarmak istemekteyim.

Burc Baracne Kampı'na kamplarda aktif çalışan Humanitarian Relief for Development Kurumu çalışanlarıyla birlikte girdim. Kurum birkaç gün öncesinden giriş için hazırlık yapmış ve kamp içinde rahat hareketimiz için bilgi vermişti. Kampta ana giriş kapısı yanında küçük dar geçitler yer almaktaydı. Kampa giriş yaptığım yer de dar bir geçitti. Girişte bir kapı yerine, tuğla duvarlar arasında bir insan geçecek kadar bir aralık ve bu aralığın üzerinde yeşilden bir ok işareti bulunmaktaydı. Ok işareti giriş yönünü gösteriyordu. Girişin hemen yanında silindir şeklinde gri renkte iki deponun üzerinde Arafat'ın eski afişleri yapıştırılmıştı.¹³⁶ Duvarlar arasından geçtiğimiz patika yol bir labirent gibi yürüyeni bir başka yöne çeviriyordu. Kampta yaşayanlar bir kilometrekare alanı bir şehirmiş gibi kullanabiliyordu.¹³⁷ Labirentin kıvrımlarının isimleri dahi vardı. Tamirci, kuaför, bakkal dahi kendisine yer açmış ve ticaret hayatı devam ediyor ve her kesime hitap ediyordu.¹³⁸ Duvarların üzerinde elle çizilmiş kabe resimleri ve resim altında Kabe'ye gidenler için güzel sözler yer almaktaydı.¹³⁹ Hacca gitmek tüm Filistinliler için değerli bir ibadet olarak görülüyordu, gidebilenler mutlu günlerini duvarlara yansıtmışlardı. Hemen hemen tüm duvarları ya şehit fotoğrafları ya da resimler süslüyordu. Direnişin sembolü olan tank ve ona taş atan çocuk fotosu, Yaser Arafat'ın gençlik fotoğrafı, direnişi sembolize eden figürler yer alıyordu. Yaşam ve ölümün iç içe geçtiği bu kampta küçükten büyüğe her bir kişi Filistin'e geri dönme umuduyla yaşadığını belirtiyor ve o nedenle sadece yaşadıkları günün hesabını yapıyor gibi görünüyordu. Fakat kampta geçirdiğim zaman boyunca aslında bu bekleyişin de bir yaşam tarzına dönüşmüş olduğu gerçeği kendini gösteriyordu. Aynı zamanda kamplar Filistinlilerin kendi kimliklerini unutmalarına engel olmaktaydı.

¹³⁶ Ek 1

¹³⁷ Ek 2

¹³⁸ Ek 3

¹³⁹ Ek 4

Kutu kutu ie geçmiş bu yapıların arasında kampa elektrik veren basit trafolar kurulmuş fakat bütün kalın, ince kablolar bu patika yolların üzerinde sarkmış şekilde bırakılmıştı.¹⁴⁰ Trafodan sürekli bir cızırtı sesi duyuluyordu, cızırtı normal şartlarda her an yangın ıkaracakmış gibi olsa da kamp sakinleri sesi yadırgamadan kabloların yanından geçiyorlardı. ncesinde tek katlı yapılan bu haneler geri dönüşün imkansızlığı sebebiyle mecburiyetten bir üst kata çıkılmış ve bir üst kat ve bir üst kat daha katlı yapılara dönüşmüştü. İnsanlar bu katlardan pencereye benzer küçük aralıktan başlarını uzattıklarında ya elektrik kabloları ya da su taşımak için kullanılan ince borularla karşılaşabiliyordu.

Lübnan sokaklarını da gezince yoksulluk sadece mültecilere has bir durum olarak çıkmıyor insanın karşısına, ülke iç savaştan bu yana yenilenmiş gibi görünse de farklı bölgelerde yaşayan Lübnanlıların da yardıma ihtiyaı var. İç savaşın ardından geçen zamanda ise yeni yetişen gençlik tüm mücadele hareketlerini sadece kampta bir önceki nesilin yaşadığı deneyimden biliyor.

Lübnan'da Filistinlilerin haklarını savunan kişiler olsa da Lübnan'ın istikrarsız yapısı ile ilgili mültecileri suçlayan ve ekonomik gelişimlerini negatif etkileyen bir unsur olarak mültecileri görenlerin sayısı da fazla. Buna rağmen Filistinliler kendilerine yer açtıkları için Lübnanlılara teşekkür ediyor fakat bunca yıl burada yaşayan insanların hakları olduğunu ve bu haklara da bir insan olarak kavuşmak istediklerini belirtiyorlar.

Kendilerine misafir olduğum ilk ev Hasan Süleyman Hüseyin'e ait. Kendisi oldukça yaşlı. Beni gördüğünde bir yardım kuruluşundan geldiğim inancıyla önce evini gösterip sonrasında aile durumunu anlatmaya başladı. Nabiha Teyze Filistin'den gen bir başka kişi, o dönemi ve yaşadığı hayatı anlatıyor. Kampta karşılaştığım bir başka kişi Nadya, kendisiyle konuşurken umutlarını ve kampı özetliyor. 1948 yılında burası bir zeytin bahesiyken gelen Lütfi Mahmusi'nin duvarında Filistin'de yaşadıkları evlerinin anahtarı asılı. Mülteci bir yetim olan Sara ve ailesi ile bir gnm geçiyor. Kampla ilgilenen Gavs Derneği'nin yöneticisi Muhammed Bey mesleğini apmasına izin verilmeyen bir mühendis ve Filistinli mültecilerin yaşam şartlarını iyi bir seviyeye çıkarmak için alışıyor. Ziyaretlerim, syleşilerim ve

¹⁴⁰ Ek 5

röportajlarım bir iki gün devam etti. Çalışmamda Burc Baracne Kampına ilk gelenlere, burada doğup yetişkin olarak hayatına devam edenlere ve yeni nesillere de yer vermek istedim Bu sebeple bazı röportajları sonradan ekleyerek bakış açısını çeşitlendirmeye çalıştım.

- **HASAN SÜLEYMAN HÜSEYİN**

Hasan Süleyman Hüseyin 1941 doğumlu, Lübnan'a 7 yaşındayken gelmiş. Köyleri Lübnan'a yakın yerdeymiş, işgal sırasında Burc Baracne Kampı'nın olduğu yere sığınmışlar bir daha da dönememişler. Bir gün askerlerin köyelerine gelip buradaki herkesi yurtlarından çıkardığını, iki hafta için Lübnan'a geldiklerini ancak evlerine bir daha dönemediklerini anlatıyor. Bugün ise boş durmamak ve hayatta kalabilmek için basit işler yapıyor Hasan Bey.

Amelelik yaparak geçinmişler önceleri, kendilerine bakabilmek için birçok basit iş değiştirmiş. Evlenmiş, iki erkek, dört kız altı çocuğu olmuş. (Filistinli aileler her zorluğa rağmen hayatlarına devam etmeye çalışıyor ve çocuk sahibi oluyorlar. Çocuklarına bir şekilde bakarak soylarını devam ettirmek, terk etmek zorunda kaldıkları yurtlarını ve başlarından geçeni aktarıyor, umutsuzluğa kapılmak istemiyorlar.) Bir oğlu ve damadı kronik hastalıklardan dolayı vefat etmiş.

Damadının üç kız yetimi var ve hem Humanitarian Relief for Development Kurumu'ndan hem de Türkiye'deki bir vakıftan destek alıyor (İHH İnsani Yardım Vakfı). Diğer çocukları boyacı ve şoför olarak çalışıyor. Kendileri için başka iş sahası bulunmuyor Lübnan'da. Sağlık konusunda destek alamadıkları için ellerinden bir şey gelmediğini tekrarlıyor sık sık. İlaçları pahalı olduğu için ilaç da alamamışlar.

Diğer damadından olan torunu Sara 9 yaşında. Uzun bir aradan sonra Beyrut'taki Burc Baracne Kampı'nın çıkışındaki evlerinin önüne çıkarak sohbet ediyoruz. Torunu Sara'nın okulda olduğunu söylüyor. Sara'nın ailesiyle tanışıyor, kaynaşyoruz. Kampta gibi değil aileler, özellikle burada kalan çocuklar kamptan başka bir yaşam bilmiyor. Güneş girmeyen evleri var, musluklarından deniz suyu akıyor, 12 saat süren elektrik kesintilerinden dolayı yaşamlarının sürekli kesintiye uğradığını anlatıyorlar.

Dört katlı kutu kutu dizilmiş bir evin en alt katına sahipler. Torunlarından Ahmet çok hasta. Epilepsi hastası. İyileşmesi için 5.000 dolara ihtiyacı var, hemen bir şeyler yapılmazsa durumu daha da kötüye gidecek. Kendileri için kamp dışında bulunan sağlık ocaklarında

sadece basit hastalıkların tedavisi yapılabildiği için çare bulamamışlar. Kronik hastalıklar için gittikleri hastanelerde yüklü miktarlarda paraya sahip olmak gerekiyor.

Hasan Beyin diğer torunu Sara'nın babası da kas hastalığından vefat etmiş. Boyacılık vb. basit işlerde çalışmış uzun yıllar. Kendisini günden güne eriten bu hastalığa yakalandığında doktora gitmişler fakat ilaçları almaları mümkün olamamış. Sara'nın annesi üç yıl boyunca eşinin yataktan kalkamadığını ve günden güne eridiğini söylüyor.

45 yaşında dört kız annesi bu kadının tek dileği kızlarını en iyi şekilde yetiştirebilmek. En büyük kızı Arap Üniversitesi'nde hemşirelik okuyor. Sara ise ilkokul 4. sınıfta. Sara, babasının rahatsızlığı döneminde zamanının tümünü babasıyla geçirmiş. Derslerindeki en düşük notu 100 üzerinden 85. Ablasının çok başarılı olduğunu ve kendisine örnek aldığını söylüyor. Sara'nın okuldan geleceği zamanı kollayan annesi mutfakta kızını için bir şeyler hazırlıyor... El çabukluğuyla bardaklara meyve suyu dolduruyor evdeki kızlardan biri. Evdeki kızlardan Melek 16, Mirna da 21 yaşında. (Kampta kimin kapısını çaldıysam bir ikramla karşılandım, tezgahlarında ne varsa benimle paylaşmak istediler.)

Kapılarının önünde küçük bir yol çalışması var. Kampın her bir köşesi ya yanlış döşenmiş ince su borularından dolayı hasar görmüş ya da çökmeye hazır ev duvarları onarılmayı bekliyordu. Kamptaki evlere çekilen her bir hat ise bir haneden diğer bir haneye geçmekteydi. Daracık koridor görünümündeki yolların her yerinde açıkta duran elektrik kabloları tehlike saçıyor. Birbirine geçmiş yumak görünümündeki bu kabloların, özellikle yağmurlu günlerde büyük tehlike arzettiğini söylüyorlar. Çok sayıda insan açıktaki bu kablolar nedeniyle çıkan yangınlarda hayatını kaybetmiş. Çocukların kendilerini korumaları ise çok zor, orada olduğum günden bir hafta önce bir çocuk bu tellerin yol açtığı elektrik kaçağından can vermiş. Son beş yıl içinde sadece Burc Baracne Kampı'nda elektrik tellerinden hayatını kaybedenlerin sayısı 48 olarak biliniyor.¹⁴¹ Bu durum kamp sakinleri tarafından da kanıksanmış.

¹⁴¹ IRIN, Palestinians in Lebanon, Death by Neglect, <http://newirin.irinnews.org/photos-palestinian-bourj-el-barajneh-lebanon-electrocution/>

Ailecek eve girdiğimizde Sara çabucak okul çantasını açarak yıldızlı tebrik kartlarını gösterdi.¹⁴² Yıldızların her biri farklı dillerde hazırlanmış ve hepsinde İngilizce, Fransızca ve Arapça olarak “Bu dilde ilerliyorsun, tebrik ederiz, başarılar.” yazıyordu. Üç dili de konuşabilen, akıllı, hareketli bir kız Sara. Ara ara beni kucaklıyor ve onlarla vakit geçirdiğim için çok mutlu olduğunu söylüyordu. Okulundan ve öğretmeninden memnun olduğunu söyleyen ders kitapları Lübnan müfredatına uygun hazırlanmış.

Melek, Mirna ve Sara’yla ev dışında, kamptan uzaklaşmadan vakit geçiriyoruz. Bazı çocuklar da badminton raketleri ile yanımızda oynamaya çalışıyorlar. Bir kişinin bile zor geçtiği bu birbirinin içine girmiş daracık sokaklarda badminton oynamakta oldukça zorlanıyorlar. Topumuz bir o duvara çarpıp yere düşüyor, bir tele takılıp oracıkta kalıyordu. Kampta başka çocuklarda bize katılıyor ilerleyen saatlerde.

Melek, Mirna ve Sara konuşurken ileride yurt dışına çıkmak istediklerini, dünyayı görmek istediklerini söylüyorlar. Kamptaki diğer gençler gibi, kamptan mümkün oldukça uzağa gitmek istiyorlar.

¹⁴² Ek 6

- **NABIHA**

Nabiha¹⁴³ 69 yaşında. Dar merdivenlerden çıktığımız ev(!)leri küçücük iki odadan oluşuyordu. Bizi eşi ve kızlarıyla ayakta karşılıyor Nabiha teyze, altı kişi yaşıyor bu yerde. Filistin’de doğmuş, işgalle birlikte de anne-babasıyla Lübnan’a göçmüşler. Bir yaşında olduğu için bir şey hatırlamıyor.

Ailelerinde kimse çalışmıyor, denizden gelen su ve elektriksiz bir yaşamın zorluğundan bahsediyor uzun uzun. 4 kız, iki erkek torunu var. Bir erkek hariç diğerleri okula (UNHCR’in okullarında eğitim görüyorlar) gidiyor. En büyük çocuğu 54, en küçüğü 20 yaşında. Hastalandıkları zaman kampa ait bir sağlık merkezi ilk müdahaleyi yapıyor ve hasta ne kadar ağır olursa olsun Panadol’dan başka ilaç vermiyorlar diyor.

Kampta kaldıkları ev kendilerine ait değil ve buraya belli bir ücret ödemek zorundalar. Gerçek bir kimlikleri olmadığını, Filistin’e de Lübnan’a da ait olmadıklarını söylüyor...

Burc Baracne Kampı’nda evlerde deniz suyu kullanılıyor. Sohpetimiz esnasında kahvelerimiz geliyor. Fincanda önce tuz tadı hissediliyor. İnsanların kullandığı her şey deniz suyu ile yıkanıyor kampta. Temiz suyun verildiği ince boruları evlerine çekebilecekler ise kamp dışında basit işlerde çalışabilen, maddi durumları diğerlerinden bir nebze daha iyi olanlar. Tuzlu suyu kullandıkları için birçok kişi hastalanıyor, diyor kampta. Tüm yoksunluklarına rağmen muhakkak kahve, meyve suyu ikram ediyorlar.

Nabiha Teyzeyle kapılarının önüne çıkıp çöplere bakıyoruz. Çöpler binaların aralarına gelişigüzel bırakılmış durumda. Çöpleri toplamak içinse kamptan bir görevli belirlenmiş. Daracık, patikamsı sokak aralarında kedilerin dağıttığı çöp yığınları var.¹⁴⁴ Görevli her gün bu çöpleri kampın içinden toplayıp dışarıya çıkarıyor.

Torunu Nadya sağlık sektöründen bahsediyor. Mülteci kamplarında hasta olan kişiler gerçekten tedavi olmak için özel bir hastaneye gitmek zorunda. Kliniğe giden her bir hastanın

¹⁴³ Ek 7

¹⁴⁴ Ek 8

eline hastalığın sebebine bakılmaksızın Panadol tutuşturulduğunu anlatıyor. Ancak maddi imkânları zaten çok sınırlı olan kamp sakinleri için özel hastanelerin 1.000-2.000 dolarlık faturalar çıkardığını ve bunu karşılamının çok büyük bir sıkıntı olduğunu söylüyor.

Kampta okul yok, çocuklar kamp dışında yine mülteci çocukların gittiği okullarda eğitim görüyor. Çocukların kamp dışına çıkmaları ise imkânsız çünkü Lübnanlı askerler kimlik sorduğunda başları derde girebiliyor. Bir kilometrekareye sıkıştırılmış konsantre bir yaşam Burc Baracne'deki mültecilerin hayatı.

Filistinlinin yaşadığı en büyük zorluklardan biri de işçi haklarından yoksunluk. Filistinlilerin birçok profesyonel alanda çalışması yasaklanmış. Bunların arasında tıp, hukuk ve mühendislik geliyor. Nabiha teyzenin torunu bir olaydan bahsediyor. Filistinli mültecilerin burslarla okuyarak doktor olduklarını, ameliyatlara girdiğini fakat isimlerinin resmiyette yer almadığını. Başarılarının mülteci oldukları için kendileri yerine Lübnanlı doktorlara mal edildiğini söylüyor. Lübnan'daki diğer yabancı işçilerden farklı olarak, Filistinli mültecilerin yerel ekonomiye katkıda bulduklarını söylüyorlar. Filistinliler Lübnan'da yaşıyor, çalışıyor ve Lübnan'da harcıyorlar. Bu Lübnan ekonomisi için de bir destek.

Nabiha Teyze'nin evinde bir anahtar asılı. Anahtar Filistin'deki evlerinin anahtarı. 1948'den bu yana anahtarı saklamışlar ve şu an baraka görünümündeki evlerinin beyaza sıvanmış duvarında asılı. Anahtara yükledikleri birçok anlam var. Geri dönüşlerinin bir sembolü olarak duruyor duvarda. Tarihleri, geçmişleri, kaybettikleri ve kendilerine yapılanların sembolü olduğunu söylüyorlar. Normal ve vatan sahibi her insana ait bir yaşamın anahtarı aynı zamanda. Kendilerine ait toprak parçasının varlığının göstergesi.

- **NADYA**

Nadya 18 yaşında. İleride iyi bir doktor olmak ve hayallerini gerçekleştirmek istiyor. Doktor olmak istemesinin sebebi kampta böbrek yetmezliğinden kaybettiği yakınları. 45 yaşında ve böbrek hastası olan yakınlarından hastane 900 \$ istemiş. Bir şekilde biriktirmeye çalışmışlar ama nafile. Hastanenin önünde günlerce beklemişler, böbrek hastası olan kişi ise bu sürede vefat etmiş. Sebebi olarak deniz suyunun kamp içinde olmasıyla açıklıyor.

Barış sadece kendi toplumu için değil bütün toplumlar için de önemli diyor. Lübnanlıların haklarına sahip olmak ve Filistinli olduğu için ayrımcılığa tabi tutulmak istemiyor. Filistin'e dönmek istediğinden emin değil Nadya. Hayatını en önemli kısmını burada geçirmiş, geri kalanını da Lübnan'da sürdürmek istiyor. Burada bir aile kurmak ve iş sahibi olmak. Lübnan'dan bir başka ülkeye gitmek de o kadar kolay değil çünkü tekrar ülkeye giriş yapmak o kadar kolay olmuyor.

Lübnan'da yaşayan mülteciler kendilerini hemen hemen aynı dille tanımlıyor. Yarın dönecekmiş gibi bu ülkede yaşadıklarını belirtiyorlar. Ev aralarında merhaba dediğimiz bir kadın, bir adam, bir genç hepsi aynı dürtüyle burada yaşıyor: vatanlarına dönmek... Bölgede yaşanan gelişmeleri dikkatlice takip ediyorlar. Kampta konuştuğum her bir kişi kendilerinin duygu ve düşüncelerinin bir şekilde özgür ülkelere gideceğini ve yaşadıkları sorunun çözüleceğine inanıyor. 1948'den beri inançlarını kaybetmemişler. Buna rağmen UNICEF'in Lübnan'da yaşayan mülteci adolesansların üzerinde yaptığı araştırmada gençler kendileri için bir gelecek görmedikleri için psikolojik rahatsızlıklar yaşamakta.¹⁴⁵

¹⁴⁵ The Plight of Palestinian Refugees in Lebanon, Factsheet Series No. 50, Created: Feb, 2009, Canadians for Justice and Peace in the Middle East, <http://www.cjpmo.org/DisplayDocument.aspx?DocumentID=305> (Erişim tarihi 5 Mart 2016)

• LÜTFİ MAHMUSİ

Lütfi Mahmusi 1943 doğumlu¹⁴⁶, 1948 yılında Filistin'deki evlerini istemeden terk ederek can korkusuyla yola çıkmışlar. Lübnan'a geldiklerinde 5 yaşındaymış, uzun yürüyüşlerini anlatırken bazı annelerin yolda çocuklarını nasıl kaybettiğini ve çok acı çektiklerini anlatıyor. Kocalarını kaybeden kadınların ne zorluklarla Lübnan'a geldiklerini ve çocukları için yaşamak zorunda olduklarını belirtiyor.

Ev eşyalarını bırakıp sadece anahtarlarını yanlarında getirdiklerini anlatıyor yeni gelmiş gibi. İsrail'in uçaksavarlar ve tanklarla sivil halka saldırısından bahsediyor. Kendi oturdukları yere en yakın bölge Lübnan olduğu için buraya kaçmışlar. Burc Baracne bir zeytin bahçesiymiş o dönem, zeytin ağaçlarının arasına gelip oturmuşlar. 2 ay sonra dönecekmiş gibi yaşamışlar. Lübnan'daki sivil halkın kendilerine yardımcı olduğunun altını çiziyor.

Damadının adı geçiyor, O da 1982 yılında İsrail'in Lübnan topraklarını işgal ettiği zamanlarda Libya'dan 21 yaşında gelmiş. Kendisi de bir yetim olan damadı Libya'da öğrenciymiş. Ve o dönemde damadıyla birlikte Filistinli birçok öğrenci Lübnan'a kardeşlerine destek olmaya gelmiş. O dönemde direnişin sembol yeri Lübnan olduğu için Filistinlilerin durumunun düzelterek tüm araçların da hareket yeri burası olarak belirlenmiş. Gelişen olaylar sonunda vatanlarına dönememişler, Lübnan'da kalmak zorundaydık, diyor. Kamp dışında kendi ülkelerindeki gibi özgür hareket edemediklerini bir şekilde hapis hayatı yaşadıklarını söylüyor.

Özgür ülkeler için söylenebilecek çok şeyin olduğunu bu durumu çözmek ve birilerinin vatansız yaşayan Filistinlileri görmesini istiyor. “Silahı denedik olmadı, siyaseti denedik, diplomasiyi denedik olmadı. Hiç biri bize özgürlük getirmedi. Yaşadığımız ülkede de hayatımız değişmedi” diyor. İki yetim torunundan bahsediyor, Aya ve İman. Yetimler için hayat daha da zor, kamptaki okula kayıt ettirmek, resmi işlemlerini yaptırmak, kimliklerini sağlamak... Her şey problem...

¹⁴⁶ Ek 9

- **MUHAMMED UUDE**

Kendinizden bahseder misiniz?

76 yaşındayım. Felaket senesinde, Filistin'in Akka şehrinden Lübnan'daki Burc Baracne kampına sığındım. Evliyim 3 kız ve 4 erkek çocuğum var, hepsinin bu hayatın zorluklarına karşı geçimlerini sağlayacak işleri var.

Çalışıyor musunuz, mesleğiniz nedir? Nasıl geçiniyorsunuz?

Gençliğimde marangozluk yaptım, şu an yaşlılıktan dolayı pek çok hastalıktan dolayı mustaribim. Kolay hareket edemediğim için çalışmıyorum.

Lübnan'a ne zaman geldiniz?

Herhangi bir ayırım gözetmeksizin, çocuk, genç, kadın ve yaşlı demeden herkesi öldüren Siyonist çetelerden kaçarak 1948 yılında Lübnan'a geldik. Tehlikeli ve risklerin çok olduğu zor bir yolculuk oldu bizim için.

Filistin'deki evinizin anahtarı yanınızda mı?

Akka'daki evimin anahtarını halen muhafaza ediyorum. Zaman ne kadar uzarsa uzasin hepimiz yurdumuza dönmenin umuduyla yaşıyoruz. Şayet ben dönemezsem, çocuklarım ve torunlarım mutlaka dönecektir.

Kamptaki zorluklar ve problemler nelerdir?

Bugün müesseselerin, kurumların ve aynı şekilde çocuklarımızın bize takdim ettikleri yardımlarla yaşıyoruz, ancak durum zor. Kamp, hayatın temel ihtiyaçlarına, yaşam zorluklarına karşı bize yardımcı olacak elektrik yok, su yok, yollar iyi değil, eğitim öğretim ve sağlık kuruluşları yok, bilakis koşullar gün be gün bizim için acı ve meşakkatli olarak artıyor.

Kamptan dışarı istediğiniz zaman çıkabiliyor musunuz? Bir kısıtlama var mı?

Kamp dışına çıkmak istediğimiz zaman, giriş çıkışla alakalı kanuni zorluklar yoktu ama maddi ve mali zorluklar sebebiyle günler öncesinden kendimizi hazırlarız.

Problemlerin çözümünde Lübnan Hükümeti bir şeyler yaptı mı anlatır mısınız?

Neden?

Lübnan hükümeti bizim için yeterli olanı vermedi, elinden geleni yapmadı görüşümce. Bu Lübnan'ın dahili durumları sebebiyledir. İktisadi, mali, kavmi vb. Ancak biz bütün bunlara rağmen hayır ve iyilik umut ediyoruz. Lübnan Filistin'i unutmamız ve başka ülkelere göç etmemiz için baskı yönteminde problemlerimizi çözmeden bizi bıraktı. Ancak bu imkânsız! İmkânsız! İmkânsız!

Lübnan hükümetinden beklentileriniz nelerdir?

Bizi yoran, helak eden kahrın, mustarip olduğumuz hayatın zorluklarını hafifletmesi için; Lübnan devletinin Birleşmiş Milletler ile işbirliği içinde yardımda bulunmasını temenni ediyorum. Biz ve Lübnanlılar kardeşiz ve mülteci meselesinde Lübnan hükümetinden insani yardım ve hayır bekliyoruz.

Lübnan'da kalmak istiyor musunuz? Neden?

Bizim yurdumuz, vatanımız Filistin, Lübnan'da veya sığındığımız diğer devletlerde kalmak istemiyoruz, bilakis yurdumuza dönmek istiyoruz, Müslümanlar ve Arapların bu hususta bize yardım etmeleri gerekir.

- **SEMİRA el- MAKDAH**

Kendinizden bahseder misiniz?

Filistin'in Safed şehrinden, felaket senesinde küçük yaşta Lübnan'a sığındık. Şimdi yaşıım 69, tek hayalim Filistin'e dönmek. Lübnan'da evlendim, 5 kızım 3 oğlum var ve onlarda zorluklara karşı bize yardım etmek için çalışıyorlar.

Siz çalışıyor musunuz, mesleğiniz nedir? Nasıl geçiniyorsunuz?

Ben şuan evimde terziyim yapıyorum ama eskisi gibi enerjim kalmadı, hastalık beni yordu ve yaşıım ilerledi.

Lübnan'a ne zaman geldiniz?

Bugün Daiş'in Müslümanlara yaptığı gibi yapan Siyonist çetelerinin şehrimizi işgalinden sonra, 1948 yılında ailemle beraber Lübnan'a geldim. Filistin'den Lübnan'a kaçış yolculuğumuzu çok hatırlamıyorum, ancak, yiyecek içecek olmaksızın onlarca kilometre yürüdüğümüzü hatırlıyorum.

Filistin'deki evinizin anahtarı yanınızda mı?

Evet, ben bütün mülteciler gibi Safed şehrindeki evimin anahtarını saklıyorum ve çocuklarıma miras olarak bırakacağım, onlar da çocuklarına miras olarak bırakacaklar, vatanımıza dönene kadar asla bırakmayacağız ve işgal edilmiş çalınmış evlerimizin kapılarını onunla açacağız.

Kamptaki zorluklar ve problemler nelerdir?

Kampa geldiğimizden bu yana, gıda, insani, eğitim, tıbbi malzemelere ihtiyaç artıyor hatta bazen güvenlik açısından durumumuz günden güne kötüleşiyor.

Lübnan hükümetinden beklentileriniz nelerdir?

Bizler mülteciler olarak Lübnan'ın iç sorunlarının bizlere yansımalarını istemiyoruz, bizler bir gün yurduna dönmesi gereken, insani durumları trajik olan misafirliz.

- **YUSUF USFUR**

Bize kendinizden bahseder misiniz?

Evliyim, 36 yaşındayım, yıllar önce evlendim, 3 kızım var, ikisi küçük, biri ilkokul ikinci sınıfta. Ben Filistinli bir gencim, ailem uzun seneler önce Filistin'in Hayfa şehrinden göç etti, ben burada Beyrut'ta her gün zorlaşan ve yakın zamanda bir çözüm umudu olmayan yaşam şartlarının içerisinde doğdum.

Çalışıyor musunuz, mesleğiniz nedir? Nasıl geçiniyorsunuz?

Ailemi geçindirmek için her gün yaklaşık 12 saat boyacılık yapıyorum. Ailem için iyi bir hayat güvencesi temin etmek için çalışıyorum.

Kampta yaşam nasıl anlatır mısınız?

Durumuz çok zor. İyi bir hayat için gerekli olan temel insani ihtiyaçlara sahip değiliz.

Kamptan dışarı istediğiniz zaman çıkabiliyor musunuz? Bir kısıtlama var mı?

Biz, Lübnan'daki diğer mülteci kampların aksine, kampa normal olarak girip çıkabiliyoruz, lakin inşaat malzemelerinin kampın içerisine sokmak yasak, ancak izinle mümkün ve bu iznin prosedürlerini uygulamak neredeyse imkânsız.

Lübnan hükümetinden beklentileriniz nelerdir?

Lübnanlı, Filistinli, hatta Birleşmiş Milletler yetkililerinden, sadece kamptaki yaşam koşullarını iyileştirmeleri için, tıbbi, beslenme ve eğitim ihtiyaçlarımızı karşılaması için bize yardım etmelerini istiyoruz.

Hayfa'daki evimizin anahtarını bana veren 73 yaşındaki babam demişti ki: Bunu muhafaza et, Arapların hıyaneti sebebiyle belki ben Filistin'e geri dönemem, lakin gelecekte şerefli bir kavim Filistin'i geri alacak ve sen bu anahtarla Hayfa'daki evimize döneceksin.

- **NADIYE HAVRANI**

Kendinizden bahseder misiniz?

Lübnan'da doğdum, 38 yaşındayım, evliyim, 3 kızım ve bir oğlum var.

Nasıl geçiniyorsunuz?

Eşim kamp dışında inşaatçı olarak çalışıyor, benim bir mesleğim yok, çocukların eğitimiyle meşgulüm. Kampta yaşam şartları zor, çektiğimiz şiddetli sıkıntıları dikkatlice anlatmak zor.

Aileniz ne zaman Lübnan'a geldi?

Ailem, haftalar içinde Filistin'e dönme umuduyla, Siyonist çetelerinden kaçarak 1950 yılında Lübnan'a geldi, lakin bu haftalar bu güne kadar uzadı, Filistin meselesindeki ihanet sebebiyle dönemedik. Arap ve Müslümanlar birlik olsalardı, birkaç gün içerisinde onu Filistin'e geri alırlardı.

Kampta yaşam nasıl anlatır mısınız?

Gözümle Filistin'i görmedim, lakin her gün ruhumla ve kalbimle görüyorum. Çocuklarım şu an, bu zor şartlar altında kendilerini bekleyen trajik hayatta kendilerine fayda sağlayacak olanı öğrenmek umuduyla ilkokulda okuyorlar.

Bir sene önce babam vefat etti ve geride Hayfa'daki evinin anahtarını bıraktı, ben ve çocuklarım o anahtar ilk ve son vatanımız olan Filistin'le olan bağımızın bir nişanı alameti olarak saklıyoruz. Biz Lübnan'da kalmak istemiyoruz, bilakis Filistin'e dönmek istiyoruz, peki bize kim yardım eder?

Lübnan hükümetinden beklentileriniz nelerdir?

Filistin'e dönene kadar, Lübnan Hükümetine teşekkürle beraber, bu hayata dair bize daha fazla yardım etmesini istiyoruz ve Filistinli gruplardan birlik olmalarını, ayrılmamalarını istiyoruz.

Mültecilerin durumu hakkında bir çözüm öneriniz var mı, sizce problemler nasıl çözülür?

Meselemizin çözümü yoktur, ancak işgalci Siyonistlere karşı birliğimizle ve Müslümanların ve Arapların birlik olmalarıyla çözüm olabilir.

- **MUHAMMED KIVAN**

Kendinden bahseder misin?

19 yaşındayım. Ailemle beraber Burc Baracne Kampında yaşıyorum.

Öğrenci misin?

Arap edebiyatı eğitimi için üniversiteye girebilme umudu ile okulda son eğitim senesine devam ediyorum.

Nerede yaşıyorsunuz?

Ömrümün tamamı zorluk ve sıkıntılarla geçti, onu görmeden devamlı Filistin'den konuşuyoruz, Filistin'e döneceğimiz gün gelecek mi?

Babam ve annem kampta doğdu, onlar da aynı şekilde Filistin'i görmediler. Lakin onlar, ne kadar bu davayı hafife alıp önemsemeyenler olsa da, Siyonist işgalcilerin kızgınlığına rağmen bize vatan sevgisini ve Filistin davasına sarılmayı aşıladılar.

Kamptaki yaşamdan bahseder misin?

Kampta insanca yaşamıyoruz, kampa girişimiz ve çıkışımız imkan dahilinde olsa da, sanki büyük bir hapisteyiz, evet biz bir hapisteyiz!

Lübnan hükümetinden beklentileriniz nelerdir?

Lübnan Devletinin üniversitelerde Filistinli gençlerin eğitimini kolaylaştırmasını ve sınırlı kılmamalarını istiyorum, biz eğitimli bir nesiliz, babalarımızın ve dedelerimizin bize öğrettiği gibi sadece Filistin'e dönmek için çalışmak istiyoruz.

En büyük hayalin ve yapmak istediğin şey nedir?

Tek hayal ettiğim Filistin'i görmek, gerisi Filistin davası yanında küçük hayaller ve hiç bir önemi olmayan şeylerdir.

- **FATIMA Es-SAFED**

Kendinizi tanıtır mısınız?

20 yaşındayım. Geçen yıl zor yaşam şartlarımız sebebiyle eğitimimi sürdüremedim.

Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?

Geçen yıl liseyi başarıyla bitirdim, lakin zor maddi sıkıntılar sebebiyle üniversiteye yazılamadım, bu hayatta aileme yardım edebilmem için bürolardan birinde eleman olarak çalışmak nasip oldu.

Kampta yaşam nasıl anlatır mısınız?

Dedem ve ninem Yahudilerin katliamları ve evleri kundaklamaları sebebiyle hicret etmek zorunda kaldı. Bu sebeple Filistin'den kaçtılar. Babam ve annem burada kampta doğmuşlar, ben de aynı şekilde burada doğdum. Yaşam şartları ve maddi durumumuz zor, şimdi çalışmak zorundayım, belki ilerde durumumuz düzelince eğitimime devam ederim.

Lübnan hükümetinden beklentileriniz nelerdir?

Lübnan'daki siyasi krizler ve Birleşmiş Milletlerin mülteciler meselesindeki gevşeklikleri, geri çekilmeleri sebebiyle problemlerimizin çözümü zor, bunun için sadece Allah'ın yardımını, bizi feraha çıkarmasını bekliyoruz.

En büyük hayalin ve yapmak istediğin şey nedir?

Vatanından uzakta olan her bir Filistinli genç gibi, dedelerimizin hayallerini gerçekleştirmek için biz de Filistin topraklarını görmeyi ve orada yaşamayı hayal ediyoruz. Bu arzuladığımız şeylerin ve tutkularımızın en kıymetlisi.

- **MELEK EL NİMER**

Kendinizi tanıtır mısınız?

Ben Melek el Nimer, 1957 doğumluyum. İstanbulluyum.

Ne zamandan beri Lübnan'da yaşıyorsunuz?

1981'den beri Beyrut'ta yaşıyorum.

Eşiniz nereli, kendisinden bahseder misiniz?

Eşim Filistinli iş adamı Rami el-Nimer. Kendisi Nimer ailesinin koleksiyonunda yer alan Osmanlı-Arap hat sanatına dair eserlerin yanı sıra Filistin ile bölgenin tarih ve kültürüne ilişkin eserlerin sergilendiği “Dar en-Nimer Kültür ve Sanat Merkezi”ni kurdu. Merkezi Filistinlilerden Lübnanlılara bir hediye olarak adlandırıyor. Çünkü Lübnanlılar Filistinlilere kapılarını açtı. Savaşlar ve göçlerden sonra Filistinliler kültürlerini unutmaya başladıkları için merkezde çoğunlukla kültürlerini hatırlatacak malzemeleri sergilemek istedi. Koleksiyonunda Filistin tarihine ait çok sayıda eser var. Bugün kimse Kudüs'ün gerçek tarihini bilmiyor. Türkler, Arapların özelde Filistinlilerin mirasını korudu ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra insanlar bir arada yaşama kabiliyetlerini kaybetti. Kültürel miraslarını koruyamadı. Farklı dinden ve kültürden olan toplumları bir arada tutan bölgemizi anlatıyor merkez ve gelecek nesillere Müslümanların halklara karşı mütevazı, sahiplenici ve yardımsever olduklarını.

Eşiniz Filistinli, eşinizin ailesinin Lübnan'a nasıl geldiklerinden ve yaşadıklarından bahseder misiniz?

Eşimin ailesi İsrail'in 1948'deki ilanından önce ülkeyi terk etmiş. Kayınpederim ayaklanma taraftarı olduğu için İngilizler tarafından hapse atılmış ve idama çarptırılmış. Fakat yaşı tutmadığı için mahkum olarak hapiste kaldıktan sonra çıkmış. Sabıkalı olduğu için Filistin'de iş sahibi olamamış, çalışmamış. Sonrasında Irak ve Suudi Arabistan'da Arap bankalarında çalışmış, 1960'larda Lübnan'a yerleşmiş.

Çocuğunuz var mı? Varsa neler yapıyorlar?

Bir kızım ve bir oğlum var. İkisi de İngiltere’de okudu. Oğlum avukat olarak kendi başına çalışmaya gücü yetmediği için Londra’da kamuca finanse edilen bir hukuk firmasında çalışıyor. Kızım sanatçı, İstanbul’da yaşıyor.

Daha önce hiç Filistinlilerin yaşadığı kampları ziyaret ettiniz mi? Eğer ettiyseniz mültecilerin durumlarını paylaşır mısınız?

Evet ettim. Sefalet, perişanlık içinde yaşıyorlar ve kendilerini unutulmuş insanlar olarak tanımlıyorlar.

Kamplarda yaşam nasıl anlatır mısınız? Zorluklar ve problemler nelerdir?

Filistinli mülteciler Lübnan’daki 12 kampta yaşıyor. Sivil haklara sahip değiller, mesleklerini yapmalarına izin verilmiyor. Mühendislik, mimarlık yapamıyorlar. Burada doktorlar illegal olarak taksi şoförlüğü yapıyor çünkü mesleklerini yapmalarına izin verilmiyor.

Beyrut Amerikan Üniversitesi’nde yapılan bir çalışmada, Uluslararası Çalışma Örgütü/International Labor Organization ve BM şu verileri yayınladı: Lübnan yoksulluk sınırı altında yaşayan en yüksek mülteci sayısına sahip, % 60’ı çok fakir, yani temel ihtiyaçlarına bile ulaşamıyor. % 15’i açlık tehditi altında, % 31’i kronik hasta. Filistinli mültecilerin % 90’ı kamplarda doğanlar ve kamplarda yaşayanlardan oluşuyor. % 56’sı işsiz. % 40’ı ilköğretim mezunu, yalnızca genç nüfusun % 4’ü üniversite mezunu. Sadece mültecilerin % 25’i iş için kamplarından çıkamıyor. Lübnan’daki asgari ücret 450 \$ fakat % 50 Filistinli işçi aylık 360 \$’dan daha düşük maliyetlerle çalışıyor. Lübnan’da Filistinlilerin yaşadığı ve karşılaştıkları problemleri anlatmak için bu bilgiler her şeyi anlatıyor diye düşünüyorum.

Lübnan hükümeti 1948’den bu yana mülteci nüfusunu ülkesinde barındırıyor, onların sorunlarını çözmek için hükümetin politikaları var mıdır? Anlatır mısınız?

Lübnan Hükümeti’nin Filistinliler konusunda takip ettiği politika onları görmezden gelmekten başka bir şey değil. Deve kuşu gibi kafalarını kuma gömerlerse problemin yok olacağını düşünüyorlar.

Sizce problemler neden çözümsüz kalıyor?

Bence Filistinliler Lübnanlıların elinde zamanı gelince kullanacakları bir koz olduğu için.

İfade ettiğiniz gibi Filistinlilerin vatandaşlık hakkı, mülk sahibi olma hakkı, mesleklerini yapabilme hakları hükümet tarafından engellenmiş görünüyor bu konuda neler yapılabilir?

Uluslararası Toplum Lübnan'a baskı uygulayabilir ve bu trajediye bir son verebilir.

Lübnan halkı mülteciler hakkında ne düşünüyor. 17 farklı fraksiyonun olduğu Lübnan'da mültecilere yaklaşım nasıl?

Her bir fraksiyon ve taraf kendi bakış açısına sahip. İç savaş zamanında Filistinlileri suçlayan taraflar oldu.

Mültecilerin durumu hakkında çözüm önerileriniz nedir?

68 yıldır Lübnan'da yaşadıkdan sonra haklarının verilmesi için tam zamanı diye düşünüyorum.

- **MUHAMMED MARUF/ Humanitarian Relief for Development Kurumu**
Başkanı

Kurum Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta 2003 yılından bu yana faaliyet göstermektedir. Özellikle Filistinli mültecilerin yaşadığı kamplarda çalışmalar yapıyor. Beyrut'ta bulunan kurumu Haziran 2015 ziyaretimde Muhammed Bey ile mültecileri ve sorunlarını konuştum.¹⁴⁷

Bize kendinizden bahsedersiniz?

Ben bir mülteci çocuğuyum, sizin de ziyaret ettiğiniz Beddavi Kampı'nda yaşıyorum. Anne ve babam ilk Nakba'da Lübnan'a gelmiş, yerleşmiş ve burada evlenmişler. 48 yaşındayım. Beyrut Arap Üniversitesi'nde mühendislik okudum.

Kurumunuzun Lübnan'daki çalışmaları hangi alanlardadır, sadece Filistinli mültecilere mi yardım yapıyorsunuz?

Her iki kesime de. Lübnan'da Filistinli mültecilerin yanı sıra ihtiyaç sahibi Lübnanlılara da yardım yapıyoruz. Yaşam şartları yüzünden hayatını erken yaşta kaybeden çocuklar için sponsorluk çalışmaları yürütüyoruz. Ayrıca farklı projeleri de hayata geçiriyoruz. Bunlar arasında kamplara yakın poliklinikler açtık, Kur'an Kursları, etüd merkezleri, çocuk yuvaları açtık, Ramazan ve Kurban dönemlerinde iftar ve bayramlık kıyafet dağıtımını yapıyoruz.

Burc Baracne Kampı da yardım bölgelerinizden mi?

Burc Baracne Kampı ile yakından ilgileniyoruz. Kampın hemen dışında dokuz katlı bir yapıyı inşa ettik. Burası Yetimlere Hizmet Merkezi¹⁴⁸ ismini taşısa da içinde farklı faaliyet alanlarını barındıran bir merkez. Binanın beş katı Türkiye'den İHH İnsani Yardım Vakfı'nın desteğiyle inşa edildi. Bu merkezde klinik, yetim anneleri için meslek edindirme kursları, kütüphane ve spor merkezi yer alıyor.

¹⁴⁷ Ek 10

¹⁴⁸ Ek 11

Lübnan hükümeti mültecilerin nüfusu hakkında tam bir nüfus sayımına gitmemiş aynı zamanda 1932 yılından bu yana da bir nüfus sayımı yapılmamış. Sizin böyle bir çalışmanız var mı?

Ülkede bir nüfus sayımının yapılmamasının ardında birçok sebep var. Burada Hristiyanların sayısını fazla gösterme çabaları var. 1989 yılında gerçekleşen Taif Antlaşmasında bazı gruplara yönetimde yer alma hakkı verildi. 1969 yılında Filistin ve Maruniler arasında çatışmalar yaşandı. Ülkedeki Sunni grup da Filistinlilere destek verdi çünkü kendilerinden az sayıda olan Hristiyanların onlardan çok söz sahibi olması bir gerginliğe yol açmıştı. Sunni grupların daha fazla yönetimde söz sahibi olmaması, nüfuslarının artmaması için de Filistinliler'e hak verme noktasında Hristiyanların çekincesi var. Taif Antlaşması Lübnan'ı düzenlemiş gibi görünse de gruplaşmayı kökleştirdi. Filistinliler için yasal düzenlemelere gitmek, bu konuda bir adım atmak oldukça zor.

Lübnan'da herkesin mülteci olması da zor. Birinci İntifada sonrası ülkeye gelenlere mülteci kartı verilmiş fakat ikinci intifadadan sonra gelenler için bu durum zorlaşmış. Kamplarda mülteci statüsüne sahip olmadan yaşayan, kartı olmadığı için hiçbir hakka sahip olmayan insanlar var.

Kamplarda yaşayan mültecilerin durumu hakkında bilgi verir misiniz?

Kamplarda yaşayan Filistinli mültecilerin mevcut yaşam şartları her geçen gün kötüye gidiyor. Yaygın işsizlik, yetersiz yaşam koşulları, hastalık, düşük eğitim düzeyi ve artan eğitimsizlikten dolayı mağdurlar. Sağlık sistemi büyük oranda özelleştirilmiş olan bir ülkenin özel sorunu olarak mülteciler, halk sağlığı hizmetleri için uygun şartlara sahip değiller. Çok azı ortaöğretimi, bundan çok daha azı da yükseköğrenime devam ediyor.

Kamplarda çocuklar için herhangi bir oyun alanı yok, iki kişinin bile geçemeyeceği dar ev aralarında oyun oynamak zorunda kalıyorlar. Kronik rahatsızlığı olanlar kamp dışında hastaneye gitmek zorunda kalıyor ve hastalardan istenen meblağ 1000-2000 \$ aralığında değişiyor.

2011 yılında Suriye'de başlayan krizle birlikte Lübnan'a yoğun bir mülteci akını yaşandı. Suriye'den gelenler nereye yerleşti?

Maalesef. Suriye olayı yüzünden Filistin mülteci kamplarına gelen hem Suriyeli hem de Filistinli sığınmacılar var. Kamplara gelen bu kişilerin sayısı 50.000'in çok üstünde, gelmeye de devam ediyorlar. 20 bini taşıyamayan bu kamplar artık 40 bin kişiyi taşımak zorunda kaldı. Durum daha da çekilmez hale geldi.¹⁴⁹ Ama kamp sakinleri yeni gelen herkese kapılarını açtı ve onları kucakladı. Fakat kendileri temel ihtiyaç malzemesine, içilebilir suya ihtiyaç duyarken problemler nasıl çözülecek merak konusu...

Lübnan'daki mülteciler hangi haklara ihtiyaç duyuyor?

En önemli haklardan biri mülk sahibi olma hakkı. 1969 Mülkiyet Kararnamesine göre Filistinlilerin mülk satın alması, aile üyeleri üzerine mülkiyet geçirmesi resmen yasaklandı. Mülkiyet hukuku 2001'de yabancılara mülk sahibi olma izni verdi fakat Filistinlileri bu değişikliğin dışında tuttu.

Bir diğer hak ise işçi hakları. Mülteciler 70 küsür alanda çalışmıyor. Basit işlerde çalışan Filistinliler resmî olmayan sektörlerde düşük maaşlı, güvencesiz ve vasıfsız işlerde çalışarak kıt kanaat geçinmeye zorlanıyorlar.

¹⁴⁹ Ek 12

- **ALİ ABDUNNASIR HALEF**

Kendinizi tanıtır mısınız?

Ben Ali Abdunnasır Halef. 1986 doğumluyum. Filistin, Kada'en-Nasıra asıllıyım, doğduğumdan beri Lübnan'da yaşıyorum. Lübnan'ın kamplarından birinde doğdum. Dedem 1948 yılında 18 yaşındayken Filistin'den çıkmış ve mülteci olarak Lübnan'a gelmiş. Geçen sene vefat edene kadar da Lübnan'da yaşadı. Burc Şemali'ye gelmiş. Mekanik mühendislik okudum, şimdi bir hayır kuruluşunda çalışıyorum.

Vatandaşlığınız var mı?

Hayır. Filistin asıllıyım ama vatandaşlığım yok. Bizler Filistin'den 1942 yılında İsrail ihtilali zamanında çıktık. Filistinli mülteciler birçok ülkeye gittiler. Bazısı Lübnan'a bazıları Mısır'a, Ürdün'e, Suriye'ye, Irak'a ve bazıları da diğer Arap ülkelerine sığındı. Ama Filistinlilerin en çok bulunduğu ülkelerden biri Ürdün, Suriye, Lübnan ve biraz da Mısır.

Ürdün'e sığınan çoğu Filistinli zannederim Ürdün vatandaşlığı aldı. Yani Ürdünlü oldular. Suriye'de bu savaş öncesi yaklaşık 600 bin Filistinli bulunuyordu. Ama Suriye'de ki Filistinliler diledikleri her alanda çalışabiliyorlardı ve Suriyeli muamelesi görüyorlardı. Sanki Filistin kimliğini korumuş bir Suriyeli gibi. Yaklaşık 600 bin Filistinli mülteci vardı. Ürdün'dekiler de kamplarda yaşıyorlar fakat Ürdünlü oldular. Yaşam olanakları var. Belki Ürdün'ün şehir ve köyleriyle karşılaştırıldığında biraz düşük olabilir ama kampları belli standartlarda.

Lübnan ise kompleks bir yer. Ülkede 17 grup bulunmakta. Sadece Sunni, Şii ve Hristiyan değil, farklı 17 topluluk bulunuyor. Lübnan iç çatışmaların çok olduğu ülkelerden biri. En barizlerinden biri ise 1975 yılından başlayıp 1990'a kadar veya 1989'a kadar 14-15 sene süren iç savaşlar. İşte bu yüzden Lübnan'da yaşama olanakları pek yok. Lübnan, Filistinlilerin 1948'lerde gelmesiyle Lübnan'daki sayıları şimdilerde yarım milyona ulaştı. Tabi bu istatistikler yapan kişilere göre değişiyor. Hristiyan biri Filistinlilerin sayısını az söylerken, Sunni bir kişi çok söyleyebiliyor. Yapılan son istatistiklere göre 430 bin civarında Filistinli olduğu biliniyor. Mülteciler 12 kampa dağıtılmış haldeler.

Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?

Lübnan'da 74 veya 76 meslek dalında Filistinlilerin çalışması yasaklanmış. Aslında bu sayı tüm meslek gruplarını kapsıyor. Çalışabilecekleri alanlar ise Lübnanlıların çalışmak istemediği işler. Ama bana gelince 6 yıl önce mekanik mühendis olarak mezun oldum. 4 yıl mühendislik alanında çalıştım, çoğunlukla Beyrut'ta. Lübnan küçük bir ülke, gerekli altyapı imkânları yok. Elektrik ve su alt yapısı yok ki nasıl inşaat imkânı olsun. Altyapısı zayıf, gelişimi zayıf bu yüzden inşaat sektörü de zayıf. En önemli sebep ise Lübnan iktisat olarak da zayıf, imkânları sınırlı. Aynı zamanda Lübnan'da eğitilmiş kişi sayısı çok. Yani örnek vermek gerekirse benim üniversitemde birinci yıl 500 öğrenci vardı mühendislik fakültesinde. Camiatu'l-Arabiye üniversitesi en büyük üniversitelerden biri. Benim mezun olduğum sene 120 mekanik mühendisi mezun oldu. Üniversitenin en büyük bölümü. Sadece Camiatu'l-Arabiye her sene yaklaşık bu kadar mezun veriyor. Amerikan Üniversitesi, Saint Joseph Üniversitesi gibi büyük üniversiteler de her sene 100-150 mühendis mezun veriyor.

Lübnan'da inşaat firmaları Beyrut'ta bulunuyor. 20-30 mühendise ihtiyaç varken her yıl 400-500 mühendis mezun oluyor. Bu 400'ün % 20'si Filistinlilerden oluşuyor. Örneğin 30 kişilik iş imkânı olduğu için Filistinlilerin bunların arasında imkanı olmuyor. Lübnanlıların bile imkanı olmuyor. İkinci olarak Filistinlilerin çalışması yasak, şirketler de çalıştırabileceği kişileri seçer. Filistinliler bazı küçük alanlarda veya Filistinlilerin çalışmasına izin veren işletmelerde çalışabiliyor. Bunlar da bir iki firmayı geçmiyor. 340 firmanın içinde sadece 1-2 şirket. Bazı şirketler Lübnanlılara 1200 dolar ödemektense 900 dolara Filistinli çalıştırmayı tercih ediyor. O da eğer adaletliyse. Hristiyan Maruniler ise Maruni'den başkasını çalıştırmıyor. Veya kendi bağlı olduğu topluluktan başkasını çalıştırmıyor. Mesela Şii bir işveren Şii çalıştırıyor. Yani Filistinliler ülkede pek istenmiyorlar. Kamplar aynı hapisane gibi. Bizim güney kampların nüfusu 100 bin. Yoğunluğu Gazze'den daha fazla.

Beni mekanik mühendisliğine iten sebep, Haliç'e gitmiştim, bizim kamptan bir kişi vardı orada, bana iş buldu. O kişi bizim kamptandı, 5 bin kişi zamanında Lübnan vatandaşlığı aldılar. Kamplar arasında vatandaşlık alanların olduğu ilk kamptı. O kişi Suudi Arabistan'a gitti ve benimle irtibata geçti. Senin etrafında falanca şirkette çalışmak isteyen kim var dedi. Çok iş görüşmelerinde bulundum, Suudi Arabistan olsun, Emirlikler olsun, bazıları vatandaşlık meselesine takılmıyordu. Ben Filistinli olduğumu söylüyordum. Arap ülkeleri de

zor ama en azından çalışma imkanı var. 4 sene çalıştım mühendis olarak. Çalıştığım kişiler Lübnanlı idi. Lübnanlı doktorlar dünyada en fazla maaş alan doktorlar. Maaşları belki 30 bin-40 bin dolar civarında. Benim Filistinli bir doktor arkadaşım var, kan kanseri doktoru. Çok sevilen biri, başarılı bir hastanede çalışıyor. Ama bakanlık nezdinde kayıtlı değil. Ben de öyleyim, bir mühendislik bürosu dahi açamıyorum. 200 metrekarelik her inşaat için inşaat, elektrik ve makina mühendislerinin imzası lazım.- Bazı arkadaşlarım bu şekilde iş bulabiliyor ama aylığı sadece 100 dolar. Yani 16 sene okuyacak ve vatandaşlığı olmadığı için 100 dolar alacak, vatandaşlığı olan 20 bin dolar alacak, gerçekten zulüm.

Mültecilerin sorunlarından bahsedebilir misiniz?

Mültecilerin en önemli sıkıntısı iş, çalışsa da sermayesi yok. Ama Filistinlilerin kamplarda yaşadığı bazı sorunlar Lübnanlılar için de geçerli. Bana göre en önemli sorunlar eğitim, sağlık ve mesafe. Bu benim görüşüm. Mesela UNRWA Nakbe ile kuruldu. Gazze, Ürdün, Suriye ve Filistin bölgelerinde sadece Filistinli mülteciler için hizmet veriyor. Şimdi Suriyeliler de mülteci ama UNRWA onlara bakmıyor. UNRWA 6 yaşından 18 yaşına kadar çocukların eğitimini üstleniyor. Ama UNRWA'nın eğitiminde sıkıntı var. Anaokulu yok. Çocuklar özel anaokullarına gitmek zorunda kalıyor. Okuldaki sınıflarda ise 50 öğrenci okuyor. Öğretmen 50 öğrencinin hepsi ile nasıl ilgilenir. Filistinli bu öğrenciler ise kampta yaşadıkları için ruhsal bunalımdalar. Önceleri sınır 40 iken şimdi 50'ye çıkarıldı. Bu yüzden bazı ilkokullarda başarı oranı % 20. Liselerde başarı oranı yüksek. Aileler kültürlü olmadığı için aile planlaması yok. Bazılarının 12-13 çocuğu var. Hepsi bir odada yaşıyorlar. Eğitim görüp görmemesini düşünmüyorlar. UNRWA'nın hocalara daha çok eğitim vermesi, yeni müfredatlar dahil etmesi lazım. Çocukları rahatlatacak dersleri sevdirecek müfredatın olması lazım. Eğitimde zorluk var, müfredatta sıkıntılar var, ailelerde kültür yok, UNRWA sıkıntılı.

Filistinli öğrencilerin büyük bir kısmı lisede tıp veya mühendislik alanını seçiyorlar. Tamam diyelim liseye geldi, nasıl tıp okuyacak. Tıp okumak için senelik 12 bin ile 30 bin dolar civarında paraya ihtiyaç var. Devlet üniversitesi bir tane olduğu için kısıtlı sayıda öğrenci alıyor. Lübnan'da bir Fransız müfredatı bir de İngiliz müfredatı var. Camiatu'l-Arabiye'de bir senelik 6 bin dolar veya kredisine göre 7 bin dolar. Her sene de pahalaniyor. 6 bin dolara ek olarak kalacak yer ihtiyacı veya ulaşım ihtiyacı var. Yurt tek başına elektriksiz, susuz aylık 150 dolar tutuyor. Senelik 6 bin doları da aylara bölersen benim masraflarım

olmadan babamın 650 dolar aylık ödemesi gerekiyor. 100 dolar da harçlığım olsa. Bu sadece benim için olan kısmı. Kız kardeşim benimle aynı zamanda üniversitede okudu, onunki devlet üniversitesiydi ama senelik o da 3 bin dolar ödüyordu. Yani nerdeyse her ay 1100 dolar para vermesi gerekiyor. Bu ev giderlerinin dışında olan bizim için harcananlardı. Bunun içinde evin elektriği, suyu, tamir, sağlık masrafları yok. Bu yüzden babam başka ülkede çalışıyor, 25 sene oldu yaklaşık. Bir fon var, Filistinli Fonu. Borç veriyor, yardım ediyor. Bana da yardım ediyorlardı. Mezun olduktan sonra % 60 - % 70 oranında ödeme yapmak gerekiyor. Şimdi şartlarını değiştirdiler, notları 80'den yukarı olana veriyorlar. Benden daha çalışkan arkadaşlarım vardı ama üniversiteye gitmediler. Eğitim merkezlerinde okudular. 2 sene sonra bazıları üniversiteye girdi, coğrafya okudu. Nerdeyse parasız. Ama mühendislik, tıp, fizik kimya öyle değil. Yıllık ödenmesi gereken 5 bin ile 14 bin dolar civarında. Kimse güç yetiremiyor tabi.

Herkes belki bir gün çalışma fırsatım olur diye okuyor. Eğitimli okumuş olmasaydım şimdi çalıştığım STK'da bile olamazdım.

İkinci husus sağlık Burc Şemali'de bir doktoru anlatacağım. Kamp içinde sadece bir doktor var. 25 binden 30 bin kadar Filistinliye bakıyor. Bir diğ doktoru var belirli günler geliyor, bir de kadın hastalıkları doktoru. Bu doktor ise pratisyen doktor. Bir günde 200-300 hasta geliyor. Normal bir doktor bir hasta ile 10-15 dakika ilgilenir. Buradaki kamplarda bir doktor 300 hastaya bakıyor. Bu uzman doktor da değil, pratisyen. Hastalara sadece panadol veriyor. Ama ben panadol istemiyorum, neyim var ona göre tedavi istiyorum. Güneyde bazı hastaneler var, onlar da hastaneden çok herşeye benziyor. Kadınlar ölüyor hastanelerde. Yeni doğanlar ölüyor. Ciddi bir şey olduğunda onlara bakan acil doktoru da pratisyen. Yani hastaneler böyleyken polikliniklerden ne beklenebilir. Normalde küçük sağlık sorunlarında masraflar karşılanıyor. Bazı ameliyatların % 50'si karşılanıyor. Ama bize öyle değil, % 20'sini karşılıyor. 100 dolarlık bir masrafın 80 dolarını ödüyorsun. 400 dolar kazanan bir kişi için 80 dolar ödemek çok fazla. Bazıları ise hiç hastaneye gidemiyor. Yani çözüm nedir ne yapılır bilmiyorum. Eğer altı bin dolarlık bir ameliyat olacaksan iki bin doları ödeniyor, geri kalanını hayır kurumları oradan buradan toplayarak ameliyatı yaptırıyor. Lübnan'da sağlık şartları çok zor.

Bu sorunlar niçin bitmiyor? Neden Lübnan hükümeti bir şey yapmıyor?

Lübnan kendisi elektrik sıkıntısı çeken bir ülke. Günde 12 saat elektrik veriliyor. Hele küçük yerlerde, köylerde elektrik geceleri 6 saat, gündüzleri 4 saat verilir, o da eğer bir sıkıntı yoksa. Sorunlu bölgelerde elektriğin 22 saat kesildiği zamanlar oluyor. Bize bir kere iki ay elektrik gündüz sadece 2 saat geldi. Lübnan iktisadi olarak zayıf, borçlu bir ülke, turistik olarak gelişmesi durmuş. Aynı zamanda Lübnan'da fesat çok. Birçok grup var. Her kabilenin, topluluğun başı kendi istediği gibi olsun istiyor. Doğal olarak ülke kalkınmıyor. Devlet de kimler hangi gruptansa onları kayırıyor. Elektriksizlik kötü bir şey. Elektrik olmadan fabrikalar nasıl çalışsın, asıl işlerini nasıl yapsın. Elektrik bir örnekti. Sağlık konusunda da fesat var. Milliyetçilik var. Bir de insanlar fesat. Mesela milyar dolarlık bir iş yapıyor bir buçuk milyar olarak gösteriyor. Böyle olunca projeler de yürümüyor. Her topluluk kendinden olanlarla çalışıyor ki insanlar falanca şu görevi yapmıyor demesin. Bu durum Lübnanlı için de zor, kaldı ki Filistinli için kolay olsun. Onlar da sigorta ve sağlık konularının % 90 ihtiyacını karşılıyor. Biz Filistinlilere öyle bir şey yok. Beyrut'taki hastaneler gerçekten çok pahalı. Acil ücreti 30 dolar. Amerikan Üniversitesinin acilinde muayene 200 dolar. Sadece acile girip çıkman 200 dolar. Yani bir gecelik en düşük hastane yatışı 200 dolar.

Peki siz Filistin'e bir gün dönmek istiyor musunuz?

Açıkçası Filistin'i sevmeyen yoktur. Bizim yaşadığımız sıkıntılar belki birinin Filistin'den uzaklaşmasına sebep olur. Yani Lübnanlılara diyoruz ki neden bize engeller, bariyerler koyuyorsunuz, neden bizi bu büyük hapisanelerde tutuyorsunuz, neden çalışmaktan men ediyorsunuz. Onlarda kendince sebepler söylüyor sizin kimliğinizi korumak için böyle yapılıyor diyor. Tamam vatandaşlık verme ama en azından çalışmamıza izin ver. Biz Filistinliler sizin bu seviyeye gelmenize yardımcı olduk. Mantıksız açıklamalar bunlar. Onlar bunu bizim kimliklerimizi korumak için yapıyorlarmış! Ama Lübnan'ı bu seviyeye getirenlerin çoğu Filistinli, sen bize vatandaşlık vermezsen, bırak vatandaşlığı çalışma izni vermezsen n olur? Ticaret yapanlar, ziraat yapanlar hep Filistinli. Hafya, Diyafa ve Baakka'da ticaret hep Filistinlilerin elinde, ziraat de öyle. Yani biz ekonomik olarak katkı sağlamamıza rağmen bize karşı bir zulüm var. İşte bu sebepten dolayı bazıları diyor ki tamam Lübnan iyi bir yer değil ama Filistin'e nasıl gidelim. Ama bana sorarsan eğer Filistin'in kapılarını açsalar Filistin'e dönerim. En azından orada haysiyet var, burada zulüm var. Burada insanca bir muamele yok. Otobüsle giderken birden çevirip hadi gençler kimliklerinizi gösterin diyorlar.

Neden kontrol ediyorlar ki yani. Her kampta bulunan bariyerlerde bile soruyorlar. N'apacaksın kimliğimle? Bakıp geri vereceksin de ne olacak. Filistin'de yok en azından. Gazze'de belki ama onlarda da emniyet var. Çıkıyorlar geziyorlar. Tabi şimdi işgalden dolayı böyle. En azından haysiyetleri buradakinden daha iyi. Değil mi? Yani çok bilmiyorum ama çoğunluk olarak bildiğimiz üzere konuşuyorum. Bazıları dönmek istemiyor. Ben Filistinliyim ama Lübnan vatandaşlığım var derler. İsrail'in sebep olduğu en büyük sıkıntı mülteciler. Ben dönmek istiyorum, çünkü orası bizim ülkemiz. Yani milliyetçilik duygularının yanında İslami sebeplerden dolayı. Çünkü dünyanın en mübarek beldelerinden biri. Evet Mekke İslamiyet'in merkezi ama aynı zamanda Filistin de cihatın merkezi, hatta İslam'ın çıkış yeri. Mescidi Aksa'nın bulunması, Peygamber S.A.V orada namaz kılması, Kuran'da geçmesi gibi dini birçok sebep var dönmek için. Milliyetçilik açısından bakarsan orası bizim vatanımız soydaşlarımız orada.

Lübnan'dan farklı bir ülkeye giderken nasıl bir belge kullanıyorsunuz?

Filistinli mülteci vesikamız var. Ama Türkiye dahil her ülke beş yıl yaşadıktan sonra vatandaşlık veriyor ve sonrasında pasaport. Lübnan'a geliştikimiz 68 yıl oldu ama bize vatandaşlık vermiyorlar. Lübnan'da pasaport yerine mültecilere vesika var. Bu belge ile geçiş izni veren ülkelere gidebiliyorsun. Mesela Sudan'a gelebilirsin fakat davetiye ve vizen olmak zorunda. Fakat emirliklere, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Umman'a gitmemiz yasak. Suudi Arabistan'a Hac ve Umre gibi bazı istisnalar ile gidebiliyoruz. Emirliklere eskiden gidiliyordu, şimdi çok zor. Ancak turistik vize olursa belki, o da herkese verilmiyor. Türkiye de vize istiyor. Özellikle Suriye göçlerinden sonra Türkiye'de çok zorlaştı. Ben iş vizesi için başvurduğum ama bir yıldır bekliyorum. Mısır vize istiyor. Tunus ve Cezayir çok zor. Resmi davet olursa belki. Vizesiz gittiğimiz tek ülke Suriye idi. Avrupa ve Amerika'ya gidilmiyor. Öğrenciyken Emirliklerde çalışma umudum vardı, mühendisliği bitirdim ve Emirlikler Filistinlilere kapıları kapadı. Oralarda aslında iş imkanı çok.

Kamplarda yaşam nasıl?

Konaklama problemi var. Burçu'ş-Şemali mesela, mülteciler ilk geldiklerinde nüfusu altı bin, yedi binmiş. Şimdilerde 25-26 bin. Kampların enlemesine genişlemesi yasak. Yani kampların büyümesi yasak. Bir km'lik alan bir km kalacak. Dikey binalar yasak. Kamplara kum, demir, çimento gibi inşaat malzemeleri sokmak yasak. Bazı malzemeleri senelik veya

bir buçuk senelik izinlerle sokabiliyorsun ya da kampların içindeki mütaitlerden alabilirsin. Mesela kum, kamp dışında 30-40 dolarken kamp içinde 100, 120, 130 dolar.

İkinci husus ise nüfus çoğalıyor. Dedem Filistin'den Lübnan'a tek başına geldi fakat burada yerleşti ve 5 çocuğu oldu, torunları oldu. Herkesin çocukları oluyor fakat yer yok. İnsanlar nasıl inşaat yapacağını bilmiyor. 50 metrekarelik ev içinde bir tuvalet var. Bazıları tek odalı evlerde yaşıyor, bazıları iki odalı. Oğulları ve kızları var, ayrı ayrı kalmaları lazım. Kampların içindeki evler çok pahalı. Bazı sokaklarda evler birbirine yapışmış durumda, arasına ışık bile girmiyor. Bazı yerlerde iki kişi birlikte yürüyemiyor. Dünyada en pahalı yerler Lübnan'da. 150 metrekare bir ev Davahi'de 100 bin dolar, 100 metrekare 75 bin dolar, Sur'da 2 milyona ulaştı. Sur yani Beyrut bile değil. 5 milyon-10 milyon dolar. İnsanlar nasıl alsın. Lübnanlılar belki Beyrut dışında alabilirler. Filistinli çalışmıyor ki nasıl alsın.

Eğer çocuklar için güvenli bir yer olsa ne iyi olurdu çünkü öğrenme ve üretme yaşı oyun yaşı. Oysa oynayacakları bir alan dahi yok bırakalım güvenli olmasını. Aile bireylerinin dışarıda vakit geçirecek alanları yok. Bu kesinlikle büyükler için de küçükler için de psikolojik bir problem.

Lübnan hükümetinden neler bekliyorsunuz?

Biz neden 74 meslekte çalışmıyoruz. Ben Lübnan üniversitesinde okudum. Lisede UNRWA okullarında okuduk ama o da Lübnan hükümetine, eğitim bakanlığına bağlı. Filistinliler de yeterlilik var aslında. Peki neden çalışmaları yasak? Ayrım olmaması lazım. Neden kamplar aynı mesafede kalıyor genişleyemiyor. Neden yoğunluk gitgide artıyorken onları 5 kilometrekarelik alana sıkıştırıyorlar mesela. Kamplara girip çıkarken neden bana kimliğimi sorup duruyorlar. Neden? İsrailin yaptığı duvarlar gibi kampların da duvarları var. Perşembe günü itirazlar protestolar oldu (Kasım 2016'da). Duvarlarımız resmi bir hapishane gibi.

Hariri zamanında, 2001'de, Filistinlinin mülk edinmesi yasaktır dendi. Ve Filistinli biri kamp dışında bir yeri satın alamaz oldu. Kampların içi UNRWA'nın kiraladığı alanlar. Ama kamp dışında mülk sahibi olmak istersem Lübnanlı birinin adına kayıt yaptırmak gerekiyor. Bu nedenle her hangi bir ofis veya iş yeri Lübnanlı birinin adına kayıtlı oluyor.

Neden bir Amerikalı satın alabiliyor da bir Filistinli alamıyor. Herhangi biri alabilir ama Filistinli alamaz. 2001’de çıkan karardan sonra mülk sahibi olmamız da yasaklandı.

En çok yapmak istediğin şey nedir?

Bir Filistinli olarak çocukluğumuzdan bu yana siyasetin içine ister istemez girdik. Ufku geniş bir Filistinli, açıkçası ben Ali olarak sadece dönmekle yetinmem, bir Müslüman olarak ilk önce dönmek, Filistin’i özgürlüğüne kavuşturmak ve yaşanabilir bir yer olmasını sağlamak isterim.

SONUÇ

1948 yılında ülkelerinden sürülerek Lübnan'a gelen Filistinlileri Lübnanlılar bağrına basmış sonrasında kendi ülkelerinde varlıklarına izin vermişti. Birleşmiş Milletler'in Filistinli mülteciler için bölgede kurduğu UNRWA ve Lübnanlı yetkililer de gelen mültecileri kayıt altına almış fakat insani ve sosyal yardımlar tamamen UNRWA tarafından üstlenilmişti. Filistinliler geldikleri günden sonra doğdukları, büyüdüleri ata toprağına geri dönmek için gün saymaya başlamıştı. İsrail'in bölgedeki agresif tutumu ve işgal ettiği toprakları genişletme çabası Filistinlilerin geri dönüşlerini imkansız kılmış ve göç ettikleri ülkelerde kendilerine tanınan yaşam alanında sıkışmışlardı. Birinci Nakba (Felaket Günü) 1948 ve İkinci Nakba 1967'de Lübnan'a gelenlere burada süresiz kalmak için ikamet kâğıtları verilmiş fakat sonrasında gelenler veya belgesiz olanlar için bu hak sağlanmamıştı. Çoğunluğu Sünni Müslümanlardan oluşan Filistinli mültecilerin Lübnan'da sürekli kalma durumları ülkenin farklı din ve mezhepleri arasındaki dengeye karşı Lübnanlılar tarafından ciddi bir tehdit olarak görüldü. Lübnan nüfusunun % 10'unu kapsayan mültecileri vatandaşlığa kabul etmek nüfusu oluşturan Hristiyan ve Müslümanlar arasındaki kırılğan demografik ve dini dengeyi bozmaya aday olarak gösterildi.

İsrail'in BM'nin 1948'de aldığı mültecilerin geri dönüş hakkı kararını kabul etmemesi Lübnan, Ürdün, Suriye ve Irak'taki mültecilerin dönüşlerini ve farklı bir ülkeye yerleşmelerini de imkânsız kılmıştı. Lübnan'ın Filistinliler sebebiyle İsrail'in hedefinde bulunması, İsrail tarafından 1982 yılında işgal edilmesi ve ülke içinde farklı fraksiyonların sebep olduğu iç savaşta Filistinli direniş örgütlerinin aktif rol alması Filistinlileri Lübnanlıların da hedefine koymuş ve ilk zamanlardaki durum tersine dönmüştü. Filistinli mültecilerin liderleri ülkeden çıkmaya zorlanmış ve onlar tüm problemlerin merkezinde görülmüştü. Lübnan iç savaşını resmen sona erdiren 1989 tarihli Taif Antlaşması ise bölgede yaşayan farklılıklara denge sağlamaya çalışırken Filistinlileri vatandaşlık dışında bırakmıştı. Ülke halkı da "Lübnan Lübnanlılarıdır" sloganı ile Lübnan'ı birleştirmek istemekte ve sorun çıkaracak unsurları görmek istememektedir.

Lübnan'da yaşamak zorunda kalan mülteciler için ise hukuki, sosyal ve sağlık alanında ihtiyaçlar ve hakların yerine getirilme sorunu ortaya çıkmıştı. Bunlar arasında iskân

sahibi olma, çalışma, sağlık ve eğitim sektöründen faydalanma hakları yer almaktadır. Filistinlilere tıp, hukuk ve mühendislik gibi 73 alanda ve serbest meslek dallarında çalışmaları yasaklanmış ve çalışma izni verilmemektedir.

1990'dan günümüze kadar olan savaş sonrası dönemde mültecilerin durumları temel haklarını kısıtlamayı ve Lübnan'da kalıcı olarak yerleşmelerini engellemeyi amaçlayan yeni hukuki ve yönetsel kararların bir sonucu olarak tedricen kötüleşmiştir. Mültecilerin vatandaşlığa kabulü meselesi bugün Lübnan'daki en tartışmalı siyasi sorunlardan biridir. Ülkede yaşayan Hristiyan Marunilerin Filistinlileri vatandaşlığa kabul etmemek için direnmeleri, Sunni nüfusunun artacağı endişesi, İsrail'in bölgedeki gücü sebebiyle Lübnan'da bir güvenlik endişesine sebep olmaktadır. Tüm bunların yanında mülteci konusunu gündemde tutmak istemeyen Lübnan kayıt altına alınmayanların dışında 449,957'den fazla olan insan topluluğunu görmezden gelemeyerek bir girişimde bulunmak durumunda kalmıştı. 2010 yılında Filistinlilerin durumu için atılan adımlar 2011 yılındaki Suriye kriziyle de rafa kaldırılmış görünmektedir. Lübnan Suriye'nin bir parçası kabul edilirken Suriye'deki her bir siyasi hareketlenmenin Lübnan'ı yakinen etkilediği görülmektedir. İç savaş sebebiyle Lübnan'a kaçan sığınmacılar ve Lübnan Hizbullah'ının Suriye rejimine desteği Lübnan'ın iç meselelerinde de etkili olmaktadır. Dış aktörler, Lübnan'da iş birliği yaptığı gruplar aracılığıyla Lübnan'a her zaman nüfuz etmişlerdi. İran'ın 1980'lerin başından beri Lübnan'daki Şii topluluğunun safları arasında Hizbullah'ı Batı çıkarlarıyla mücadele etmek ve İran devrimini yaygınlaştırmak için ortaya çıkarmış sonrasında etkili bir güç haline gelmiş ve İran için önemi artmıştı. Bölgesel ve süper güçlerin ülkenin içindeki grupları kendi çıkarları için desteklemesi de Filistinli mültecilerin görmezden gelinmesine sebeptir.

Lübnan'da zor şartlar altında yaşayan mültecilerin durumlarının düzelmesi ve normal bir hayat sürmeleri için haklar bazında çalışma yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Mültecilerin haklarının uluslararası hukuktaki mülteciler, bölgesel bazda Arap Birliği devletleri tarafından ev sahipliği yapılanlar, ulusal bazda Lübnan'da yerleşik durumda olanlar şeklinde ele alınarak çözülmesi gerekmektedir. Eğitimli ve mesleki nitelikli mültecilere kendi alanlarında iş yapmalarına yasaya bağlı olarak izin verilmemesi, yetmiş üç meslek alanı için yasaklama getirilmesi mültecilerin yaşam hakkına müdahale olarak değerlendirilmektedir.

Lübnan'da 12 Filistin mülteci kampı bulunmakta ve kamplar en temel insan haklarının ihlal edildiği mekanlar olarak varlıklarını devam ettirmektedir. 1948 yılında bölgeye gelen Filistinliler bölge ülkeleri tarafından amaca ulaşmak için kullanılan bir araç olarak da kullanılmıştı. Mısır, Suriye ve İran kendi varlık savaşını Filistin üzerinden vermiş ve Filistinlilerin kendi ülkelerini geri alma savaşını amaca giden yolun mübahlığı olarak da görmekteydi. Filistinlilerin Lübnan'daki durumları başından beri problemlili olarak devam etmektedir. Ne bölge ülkeleri ne de Batı ülkeleri tarafından çözüme kavuşturulmak istenen bir konu gibi durmamaktadır. Özellikle nüfus dengesini Sunni Müslümanların yönüne çeviren Filistinliler ülkedeki Marunilerin kurtulmak istediği halk olarak durmaktadır. Akdenize açılan kapıda güçlü bir Hristiyan yapı olan Maruniler Batıyı desteklemekte ve Batı'nın Ortadoğuya açılmasında etkili olmaktadır. Mültecilerin ev sahibi olması, mesleklerini yapabilmeleri, ülkede rahatça dolaşmaları, sağlık sektöründen yararlanabilmesi kısacası vatan olarak Lübnan'ı benimsemeleri Marunileri korkutmaktadır. Bu tepki Filistin'de, kendi topraklarında yaşama savaşı veren Filistinlilere karşı İsrail'in verdiği tepkiyle benzeşmektedir. Korkular sebebiyle halkların özgürlük ve rahat dolaşım hakları ellerinden alınmaktadır.

Bu kampların durumunu açıklayacak yerlerden biri Burc Baracne Kampıdır. OCHA'ya göre kampta tahmini olarak 28.000 Filistinli mültecinin yaşadığı tahmin edilmektedir bu rakam UNRWA'nın belirttiği rakamdan daha yüksektir. 2010 yılında meydana gelen Suriye'deki iç karışıklığın sebep olduğu kriz sebebiyle 2016 yılında en az 3,000 kişinin kampa geldiği söylenmektedir. Suriyelilerin kampa gelmesiyle kamp içinde sınırlı bulunan temel ihtiyaç malzemelerinin paylaşımında da sıkıntıların yaşandığı bilinmektedir. Kampta yaşayan mültecilerin tamamının geçimi UNRWA ve diğer insani yardım çalışması yapan partnerleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kampta yaşayan Filistinlilerin % 90'ı işsizdir ve dışarıdan yardıma ihtiyaç duymaktadır.

Kampta yaşayan Filistinlilerle yapılan mülakatlarda mültecilerin hiçbiri eğitim gördükleri mühendislik, tıp gibi alanlarda çalışmadıklarını, geçimlerini sağlamak için marangozluk, boyacılık, terzilik ve inşaat işlerinde, insani yardım alanında çalıştıklarını belirtmektedirler. Kampta insanlar basit işlerin yanında dışarıdan yardım aldıklarını vurgulamaktadır. Filistin'deki evlerinin anahtarlarını hala yanlarında taşıyan Filistinlilerin Lübnan'a karşı bir bağlılık kurmadıkları ve geldikleri topraklara dönmek istedikleri

belirtilmektedir. Haklarının gasp edildiğini ve İsrail'in hukuksuzluk yaptığını söylemektedirler. Dönme umudu haklar noktasında da Lübnan otoritesine karşı bir beklentiyi engellemektedir. Yoksulluk sınırı altında yaşayan en yüksek mülteci sayısına sahip insanların Lübnan'da olduğu, temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamadıkları belirtilmektedir.

Temel ihtiyaçlar noktasında zorluk yaşayan mülteciler elektrik, su ve geçiş yolları ile ilgili şikâyetlerini dile getirmektedir. Açık olan elektrik kabloları sebebiyle ölümler yaşanmaktadır. Eğitim öğretim ve sağlık kurumlarının yetersizliği, kronik rahatsızlığı olan kişilerin Lübnan hastanelerinden paralı hizmet almak zorunda kaldıkları vurgulanmaktadır. Ciddi hastalıkların sağlık ocaklarında ağrı kesici ile geçiştirildiği söylenmektedir. Lübnan otoritesinin mülteciler için bir şey yapmadığını düşünen kamp sakinleri bulunmaktadır. Filistinlileri farklı ülkelere göç etmek için zorladıkları da konuşmalar arasında belirtilmiştir. Mülteciler Lübnan'ın iç sorunları dışında tutulmak istenmektedir. 48'den sonra Lübnan'da örgütlenmelerine izin verilen Filistinlilerin, İsrail'le mücadeleyi buradan yürütmeleri, Lübnan'a İsrail'in saldırısı, ülkedeki iç savaş gibi sebeplerden suçlanmaları mülteciler tarafından fazlalık algısı oluşturdukları hissedilmektedir. Tüm bunların yanında mülteciler verdikleri cevaplarda Lübnan devletine usulen önce teşekkür etmektedir.

İnşaat malzemelerinin kamp içine girişinin ağır prosedürlere tabi tutulması dolayısıyla yaşamlarının zorlaştığını ve kampta yapılması gereken düzeltmelerin mümkün olmadığını belirten mülteciler olmuştur. 12 saat süren elektrik kesintilerinin rutin bir şekilde devam ettiği ve hayatı zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Durumları için bir çözüme inanmadıklarını söyleyen mülteciler için çıkış yolu Müslümanların yaşadığı devletler ile Arapların birlik olarak sorunlara çözüm üretmesi olarak görülmektedir. Birleşmiş Milletler'in meseleyi çözmekte kararlı olmadığı da vurgulanmaktadır.

Maddi sıkıntılar sebebiyle üniversiteyi okumayan gençler Lübnan'da bir iş bularak ailesine destek olmak ve hayatlarını kolaylaştırmak istemektedir. Çocukların kamp içinde oyun alanı bulunmadığı gibi, kendileri için sağlıksız olan koşullarda vakit geçirmektedir. Aileler her zorluğa rağmen hayatlarına devam etmeye çalışmakta ve çocuk sahibi olmaktadır. Çöpler binaların aralarına gelişigüzel bırakıldığı için kamp içinde insan sağlığını tehdit eden bir hava oluştuğu görülmektedir.

Filistinlilerin birçok profesyonel alanda çalışması yasaklanmış olduğu için tıp, hukuk ve mühendislik gibi görevleri yapamadıkları ve basit işlerde çalışmak durumunda oldukları vurgulanmaktadır.

Lübnan vatandaşı olan Filistinli mülteciler Lübnan'da farklı alanlarda çalışabilmektedir. Bu şekilde yaşayan bir iş adamı yine kendi tarihlerini canlı tutmak ve kültürlerini korumak için bir müze açarak Lübnan'da hizmete sunmuştur. UNRWA dışında da STK'lar ve yardım örgütleri kamp içerisindeki mültecilerle ilgili çalışmalar yaptığını, yetimler ve kadınlar için hizmet verildiğini bildirmektedir.

Yasal sıkıntıların resmi dayanağının Taif Antlaşması olduğu ve haklar noktasında bu anlaşmaya dayanan durumun düzelmesinin zorluğu aktarılmaktadır. Son yıllarda Suriyeli mültecilerin bölgeye gelmesiyle kampların ikinci bir mülteci kriziyle karşı karşıya oldukları belirtilmektedir.

Lübnan'daki Filistinliler hem Lübnan hükümetinin tutumundan hem de İsrail'in uzlaşmazlığından acı çekerek yaşamaktadır. Bu durum nesilden nesile aktarılmaktadır. Ortadoğu'da gerçek ve adil bir barışın önündeki engeller arasında Filistinli mülteci meselesi gelmektedir. Filistinli mülteciler bölge ülkeleri ve İsrail hükümeti tarafından kötü muamele gördüğü ve suiistimal edildiği sürece Ortadoğu'da bir barıştan bahsetmek zor görünmektedir. En çok Filistinli nüfusuna sahip Lübnan'ın mültecileri görmezden gelmesi ve haklarını ihlal etmesi bölgenin istikrarını etkilemektedir.

EK 1

EK 2

EK 3

EK 4

EK 5

EK 6

EK 7

EK 8

EK 9

EK 10

EK 11

EK 12

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aruri, Naseer. (Ed.), **Palestinian Refugees The Right of Return**. USA: Plato Press, 2001.

A, Strauss and Corbin J, **Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and Techniques**. London: SAGE, 1998.

Avi-Ran, Reuven. **The Syrian Involvement in Lebanon Since 1975**, Oxford: Westview Press, 1991.

Ayhan, Veysel ve Tür, Özlem. **Lübnan Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**. Bursa: Dora Yayınları, 2009.

Benvenisti, Eyal. Gans, Chaim. Hanafi. Sari. (eds.), **Israel and the Palestinian Refugees**. Germany: Springer, 2007.

Bilge, Mustafa L. ve Cengiz Tomar. “**Lübnan**”, İslam Ansiklopedisi. C. 27, Ankara, İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003.

Bottaro, Jean. **History for the IB Diploma/ The Arab-Israeli Conflict 1945-79**. UK: Cambridge University Press, 2012.

Brynen, Rex. and El-Rifai, Roula. (Ed.), **Palestinian Refugees Challenges of Repatriation and Development**. London, New York: I.B. Tauris, 2007.

Chatty, Dawn. ve Hundt, Gillian Lewando. **Children of Palestine: Experiencing Forced Migration in the Middle East**. Canada: Berghahn Books, 2005.

Collelo, Thomas. **Lebanon A Country Study**. Washington: Library of Congress, 1989.

Çandar, Cengiz. **Mezopotamya Yolculuğu**. 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

El-Affendi, Abdelwahab. **Genocidal Nightmares: Narratives of Insecurity and the Logic of Mass Atrocities**. New York: Bloomsbury, 2015.

Hanf, Theodor. **Coexistence in Wartime Lebanon**. London: I.B. Tauris 2015.

Mattar, Philip. **Encyclopedia of the Palestinians, USA: Revised Edition**, 2005.

Najem, Tom. **Lebanon The Politics of a Penetrated Society**. NY: Routledge, 2012.

Gilmour, David. **Lebanon The Fractured Country**. Oxford: Martin Robertson, 1983.

Glenn, Diana Cavuoto. Eric Bouvet ve Sonia Floriani, **Imagining Home: Migrants and the Search for a New Belonging**. Australia: Wakefield Press, 2011.

Hanf, Theodor. **Coexistence in Wartime Lebanon: Decline of a State and Rise of a Nation**.

UK: I.B. Tauris, 2015.

H. McNeill, William. **Dünya Tarihi**. 15. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2013.

Kaufman, Asher. **Reviving Phoenicia**, London: I.B. Tauris, 2004.

Kamrawa, Mehran. **The Modern Middle East**, University of California Press, 2005.

Karataş, Ali. Karataş, Yusuf. **Bitmeyen Savaş Paylaşılamayan Ortadoğu**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2016.

Khalaf, Samir. **Civil and Uncivil Violence in Lebanon**, New York: Columbia University Press, 2002.

- Kor, Zahide Tuba. Ortadoğu'nun Aynası Lübnan, İstanbul: İHH Kitap, 2011.
- L. Cleveland, William. Modern Ortadoğu Tarihi, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Langlois, Georges. 20. Yüzyıl Tarihi, İstanbul: Nehir Yayınları, 2000.
- Larkin, Craig. Memory and Conflict in Lebanon, New York: Routledge, 2012.
- Lewis, Bernard. ORTADOĞU, 12 Baskı, Ankara: Arkadaş, 2016.
- Mansfield, Peter. Ortadoğu Tarihi, İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Mearsheimer, John J. ve Walt, Stephen M. İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, İstanbul: Küre Yayınları, 2009
- Najem, Tom. Lebanon: The politics of a penetrated society, New York: Routledge, 2011.
- Odeh, B. J. Lübnan'da İç Savaş, İstanbul: Belge Yayınları, Aralık 1986.
- Pape, Ilan. The Forgotten Palestinians, New Haven and London: Yale University Press, 2011.
- Rabil, Robert G. Religion, National Identity, and Confessional Politics in Lebanon, New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Roberts, Rebecca. Palestinians in Lebanon: Refugees Living with Long-term Displacement, Oxford: Journal of Refugee Studies, 2011.
- Rubin, Barry. Lebanon Liberation, Conflict, and Crisis, New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Said. Ahmad H. ve Lughod. Lila Abu, Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory, New York: Columbia University Press, 2007.

Sander, Oral. Siyasi Tarih 1918-1994, 17. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.
Shaery-Eisenlohr, Roschanack. Shi'ite Lebanon, New York: Columbia University Press, 2008.

Ṭarabulsi, Fawwāz. A History Of Modern Lebanon, London: Pluto Press, 2012.

Turan, Ömer. Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu, İstanbul: Step Ajans, 2002.

Winslow, Charles. Lebanon War and politics in a fragmented society, London and New York; Routledge, 1996.

Whittaker, David J. Asylum Seekers and Refugees in the Contemporary World, London and New York: Routledge, 2006

Makaleler ve Raporlar

Abdulrahim, Sawsa and Marwan Khawaja. “The Cost of Being Palestinian in Lebanon”, **Journal of Ethnic and Migration Studies** Vol. 37, No. 1, January 2011, s.153

Abu-Habib, Lina. “Education and the Palestinian refugees of Lebanon: A lost generation?”. *PRRN Palestinian Refugee Research Net*, Nisan 1996.
<http://prrn.mcgill.ca/research/papers/abuhabib.htm>

AMNESTY International, **Exiled and suffering: Palestinian refugees in Lebanon Report 2007**, http://prrn.mcgill.ca/research/papers/amnesty_071112.pdf (25 Ocak 2016)

Berti, Benedetta. “The Syrian Civil War and its Consequences for Hezbollah”, *Foreign Policy Research Institute*, Aralık 2015,
https://www.files.ethz.ch/isn/195562/berti_on_hezbollah_0.pdf (03.03.2017)

Brynen, Rex. “Lebanon and Palestinian civil rights: breakthrough or bogged down?” *PRRN*

The blog of Palestinian Refugee Research Net, 16 Ağustos 2010.

<https://prnblog.wordpress.com/2010/08/16/lebanon-and-palestinian-civil-rights-breakthrough-or-bogged-down/> (24 Ocak 2016)

Dünya Sorunları, Ortadoğu Dosyası, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1988.

Finkelstein, Norman G. “İsrail’in hedefi, ‘barış’ tekliflerini engellemek”, *Anlayış*, Sayı 69, 2009.

FRONTIERS Association, **Falling Through the Cracks, A case Study of Unrecognized Refugees in Lebanon Report 2005**, Ağustos 2005,
http://prn.mcgill.ca/research/papers/050815_fallingthroughthecracks.pdf.

GÖÇ VAKFI, <http://gocvakfi.org/bm-multeciler-yukse-komiserligi-kuresel-egilimler-raporu-2016/> (19 Ocak 2017)

Humanitarian Relief For Development & Palestinian Association for Human Rights (Witness). *The Status and Needs of Palestinian, Camps and Gaetherings in Lebanon, Lebanon, Field Study 2011.*

International Labour Organization. **Palestinian Employment in Lebanon**, Lübnan 2012.
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/publication/wcms_236502.pdf

Shafie, Sherifa. “Palestinian Refugees in Lebanon” July 2006.
<http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/palestinian-refugees-in-lebanon/fmo018.pdf>

Sağlam, Zeliha. *Türk Dış Politikasında Lübnan*, 2014.
https://www.academia.edu/8024697/T%C3%BCrk_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_L%C3%BCbnan

Suleiman, Jaber. “Undocumented Palestinians in Lebanon, Palestinian Refugees’ Rights”.
The Centre for Refugee Rights/Aidoun (CRR), Series (5), 2014
<http://www.aidoun.org/en/wp-content/uploads/2014/01/No-ID-E.pdf>

Jay, Paul (Senior Editor). *Palestinian refugees in Lebanon denied rights* [Televizyon Program]. Lebanon: The Real News, (13 Haziran 2010).
<https://www.youtube.com/watch?v=xX4p31zHVrg>

Knudsen, Are. “The Law, the Loss and the Lives of Palestinian Refugees in Lebanon”. CHR
Michelsen Institute, Norway, 2007
http://prn.mcgill.ca/research/papers/knudsen_070530.pdf

Makdisi, Samir and Richard Sadaka. “The Lebanese Civil War, 1975-1990”, American
University of Beirut Institute of Financial Economics Lecture and Working Paper
Series, No. 3, 2003.

Makhoul, Jihad and Yara Jarallah. “Policy and Governance in Palestinian Refugee Camps”,
December 2008. American University of Beirut and ISSAM Fares Institute.
https://www.aub.edu.lb/ifi/public_policy/pal_camps/Documents/memos/ifi_pc_memo_03_makhoul_english.pdf (14 Mayıs 2016)

Nayel, Moe Ali. “Visualizing the discrimination faced by Palestinian refugees in Lebanon”,
The Electronic Intifada 6 March 2014.
<https://electronicintifada.net/content/visualizing-discrimination-faced-palestinian-refugees-lebanon/13227> (02 Haziran 2016)

Nureddin, Muhammed “Obama sadece vakit kazanmaya çalışıyor”. Anlayış, S. 72, Mayıs
2009, s. 26.

“Palestinian Refugees in Lebanon”. ANERA Reports on the ground in the Middle east,
Volume 3, June 2012.
<http://www.anera.org/wp-content/uploads/2013/03/LEBRefugeeReport.pdf>

Suleiman, Jaber. "Marginalised Community: The Case of Palestinian Refugees in Lebanon". Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty, April 2006, s. 14 (12 Mayıs 2016).
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.362.2436&rep=rep1&type=pdf>

Taflıoğlu, Mehmet Serkan. "Lübnan Anayasal Düzeninde Egemenlik Dağılımı", **Sosyoekonomi**, Vol. 2428), 2016, s.38.

UHİM Uluslar arası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, **Küresel Aktörlerin Kısılcında Lübnan Raporu**, Ankara 2013.

Yassin, Dalal. "Unwelcome guests: Palestinian refugees in Lebanon". The Electronic Intifada, 13 July 2010. <http://electronicintifada.net/content/unwelcome-guests-palestinian-refugees-lebanon/8917>

İnternet Kaynakları

Al Jazeera, *Palestinians in Lebanon gain rights*. 17 Ağustos 2010.
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2010/08/2010817161916277557.html> (29 Nisan 2013).

Al Jazeera, "Palestinians campaign for Lebanon", 2 Ekim 2003.
property<http://www.aljazeera.com/archive/2003/10/200841011443616977.html> (10 Mayıs 2016)

Al Jazeera, "Palestinians in Lebanon gain rights", 17 Ağustos 2010.
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2010/08/2010817161916277557.html>

Architectural Association School of Architecture, Burc Baracne vaziyet planı.

<http://projectsreview2010.aaschool.ac.uk/html/units.php?unit=97&name=128> (09

Ocak 2017)

Central Intelligence Agency, The World Factbook, Lebanon

<https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/le.html> (15 Haziran 2015)

COMMENTARY ON THE REFUGEE CONVENTION 1951 ARTICLES 2-11, 13-37

Published by the Division of International Protection of the United Nations High

Commissioner for Refugees 1997, <http://www.refworld.org/docid/4785ee9d2.html>

Dailystar, “Palestinian Still Denied Labor Rights”, 27 Nisan 2010.

<http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2010/Apr-27/57128-palestinians-still-denied-labor-rights.ashx>

Migration Network, Lebanon Map, <http://www.lnf.org.lb/migrationnetwork/map.gif>

OCHA, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs,

<http://www.unocha.org/top-stories/all-stories/lebanon-life-palestinian-refugees-bourj-el-barajneh> (11 Ocak 2017)

UNHCR, Figures at a glance, <http://www.unhcr.org/en-us/figures-at-a-glance.html> (13 Mayıs 2016)

UNHCR. “The 1951 Refugee Convention” Bkz. <http://www.unhcr.org/pages/49da0e466.html>

UNHCR, U.S. Committee for Refugees and Immigrants World Refugee Survey 2006,

Lebanon. <http://www.refworld.org/docid/4496ad053e.html> (10 Mayıs 2016)

UNHCR The UN Refugee Agency. (2016) The Situation of Palestinian Refugees in Lebanon February 2016.

UNHCR, Lebanon, <http://www.unhcr.org/pages/49e486676.html>

United Nations High Commissioner for Refugees.

<http://www.unhcr.org.tr/?content=28&page=29>.

United Nations Relief and Work Agency for Palestine Refugees in the Near East.

<http://www.unrwa.org/palestine-refugees>

United Nations Relief and Work Agency, Where We Work. <http://www.unrwa.org/where-we-work>

United Nations Relief and Work Agency, Where We Work, Lebanon.

<http://www.unrwa.org/where-we-work/lebanon> (12 Haziran 2015)

UNRWA, *PRS in Lebanon*, <http://www.unrwa.org/prs-lebanon>

UNRWA, Resolution 194. <http://www.unrwa.org/content/resolution-194> (02 Mart 2016).

UNRWA Worspress. Displaced Palestinians,

<https://displacedpalestinians.wordpress.com/category/unrwa/page/5/>

UNRWA. **The United Nations and the Palestinian Refugees**, (6 Ocak 2016)

<http://www.unrwa.org/userfiles/2010011791015.pdf>

UNRWA, Palestine Rafugees, (1 Şubat 2016) <http://www.unrwa.org/palestine-refugees>

Palestinian Refugee Research Net, ICJ and CIMEL paper, June 1997,

<http://prn.mcgill.ca/research/papers/abusitta.htm>

The Economist, “A History of the Hapless”, June 2007.

<http://www.economist.com/node/9265914> (12 Mayıs 2016)

TIME, “Is Lebanon Finally Integrating Palestinians?”, 20 Ağustos 2010.

<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2012024,00.html?xid=rss-mostpopularemail>

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?47937acd-de56-4972-a212-421fcd58dfdf> (29 Nisan 2014).VISUALIZING PALESTINE, Facts and Figures, (02 Haziran 2016)

<http://visualizingpalestine.org/visuals/palestinian-labor-force-in-lebanon-facts-and-figures>

